

Rangaistus- ja *Strafe*-käsitteisiin liittyvät verbi-
substantiivikollokaatiot Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädös-
kielessä

Elina Saariniemi
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2015

Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

SAARINIEMI, ELINA: *Rangaistus-* ja *Strafe*-käsitteisiin liittyvät verbi-substantiivikollokaatiot Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielessä

Pro gradu -tutkielma, 87 sivua, saksankielinen lyhennelmä, 15 sivua
Toukokuu 2015

Pro gradu -tutkielma käsittelee *rangaistus-* ja *Strafe*-käsitteisiin liittyviä verbi-substantiivikollokaatioita Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielessä. Tutkittavat kollokaatiot on poimittu termilähtöisesti WordSmith Tools -korpusohjelman avulla tutkimuskorpuksesta, joka koostuu *rikoslaista*, *Strafgesetzbuch*-laista sekä Saksan rikosoikeudellisista erillislaeista. Tutkielmassa tarkastellaan, minkälaisia nämä kollokaatiot ovat syntaktisesta, leksikaalisesta ja semanttisesta näkökulmasta, ja verrataan samalla tuloksia aiempaan teoreettiseen viitekehykseen.

Tutkielman tavoitteena on lisätä käännösosalalla tietoisuutta oikeuskielen kollokaatioista, joiden käyttö on oikeuskielessä normittunutta ja jotka muodostavat kokonaisuudessaan käännösyksikön. Siten niiden syvästä tuntemuksesta on hyötyä oikeuskielen kääntäjälle, joka ei muutoin ole juridiikan asiantuntija.

Tutkielmassa tarkasteltavat kollokaatiot ilmaisevat oikeuskieleen vakiintuneessa muodossaan kielitekoja, juridisia asiantiloja, toimintoja tai prosesseja. Käsitteet, joilla on juridinen erityissisältö, voivat esiintyä oikeuskielessä myös verbaalisessa kollokaatiomuodossa. Tarkasteltavat kollokaatiot ovat niin sanotusti puoli-kompositionaalisia, sillä verbikollokaatin ja samalla koko kollokaation fraseologinen merkitys on semanttisesti riippuvainen pääsanasta, joka määrää kollokaation oikeuskielisen merkityksen. Lisäksi verbikollokaatilla, joka on useimmissa tapauksissa merkitykseltään abstrakti, on kollokaatiossa erikoiskielinen merkitys, siten että verbillä on joko yksinomaan olemassa erikoiskielinen merkitys, verbin merkitys erikoistuu kollokaatiossa sen yleiskielisestä merkityksestä tai verbillä on useita merkityksiä, joista erikoiskielinen toteutuu.

Tämän ohella analyysistä ilmenee, että tarkasteltavat kollokaatiot muodostavat konseptuaalisten kollokaatioiden ryhmiä, joissa verbikollokaatti yhdistyy konseptuaalisesti samaan käsittehierarkiaan kuuluvien pääsanojen kanssa ja joissa kollokaatioita muodostuu eniten yläkäsitettä ilmaisevan termin kanssa. Kollokaatiot muodostuvat suurimmassa osassa tapauksista kahdesta komponentista, joista pääsana on suomen kielessä useimmiten objektitäydennys ja saksan kielessä akkusatiiviobjekti. Kollokaatiot ovat leksikaalisesti ja semanttisesti kiteytyneitä, mutta samalla ne ovat kuitenkin syntaksiltaan heikosti kiteytyneitä, sillä kollokaatiot voivat esiintyä erilaisissa syntaktisissa muodoissa (vrt. *määrätä rangaistus*, *kurinpitomenettelyssä määrätty rangaistus*). Lisäksi tutkielmassa tarkasteltavat kollokaatiot heijastavat yleisiä oikeuskielen piirteitä, joista aineiston kollokaatioissa nousee esille esimerkiksi abstraktisuus, yleispätevyys, kieliteot, oikeudelliset prosessit, polyseemisyys eri oikeusalojen kielten välillä ja osittainen synonymia.

Avainsanat: kollokaatio, oikeuskieli, rikosoikeuden kieli, säädöskieli

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Aiempi tutkimus.....	1
1.3 Tutkielman tavoitteet	2
1.4 Tutkielman rakenne.....	3
2 Oikeuskieli	4
2.1 Oikeuskielen käsitteestä.....	4
2.2 Kielen ja oikeuden suhde	4
2.3 Oikeuskieli erikoiskielenä.....	5
2.3.1 Erikoiskielen käsitteestä.....	5
2.3.2 Oikeuskieli suhteessa yleiskieleen	6
2.3.3 Oikeuskielen eri tasot.....	6
2.3.4 Oikeuskielen erityispiirteet	7
2.3.5 Oikeuskielen sanasto ja termistö.....	8
2.4 Oikeusjärjestelmien erot – oikeuskielten erot.....	9
2.5 Rikosoikeudelliset säännökset	9
2.5.1 Rikosoikeudellisten säännösten määritelmät	9
2.5.2 Suomen rikoslaki ja rikosoikeudellinen erityislainsäädäntö	10
2.5.3 <i>Strafgesetzbuch</i> ja Saksan rikosoikeudelliset erillislait	11
3 Fraseologia	13
3.1 Fraseologian käsitteestä	13
3.2 Fraseologian käsittepiirteet	14
3.2.1 Polyleksikaalisuus.....	14
3.2.2 Idiomaattisuus	14
3.2.3 Kiteytyneisyys.....	16
3.2.3.1 Kiteytyneisyyden eri näkökulmat	16
3.2.3.2 Leksikaalistuneisuus ja reproduktiivisuus	17
3.2.3.3 Variaatio.....	18
3.3 Kollokaatiot.....	18
3.3.1 Kollokaatiot fraseologian käsittekartalla.....	18
3.3.2 Kollokaatiot syntaktisesta näkökulmasta	19
3.3.3 Kollokaatiot leksikaalisesta näkökulmasta	22
3.3.4 Kollokaatiot semanttisesta näkökulmasta	26
3.3.5 Erikoiskieliset kollokaatiot	30

3.3.6 Oikeuskielen kollokaatiot	34
4 Tutkimusmenetelmän ja -aineiston kuvaus	36
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	36
4.2 Tutkimuskorpus	36
4.3 Laadullisesti analysoitavat piirteet.....	38
4.4 Tutkittavat termit – verbi-substantiivikollokaatioiden pääsanat	39
4.5 Kollokaatioiden haku	40
5 Rangaistus- ja Strafe-käsitteeseen liittyvät kollokaatiot korpuksessa	42
5.1 Syntaktinen näkökulma.....	42
5.2 Kollokaatioiden arviointia leksikaalisesta näkökulmasta	48
5.2.1 <i>Parole-</i> ja <i>langue</i> -tasot.....	48
5.2.2 Kollokaatioiden toistuvuuden yhteydestä kiteytyneisyyteen	49
5.2.3 Kollokaatioiden makrorakenteet	50
5.2.4 Konseptuaaliset kollokaatiot ja <i>collocability</i>	53
5.2.4.1 Konseptuaaliset kollokaatiot ja <i>collocability</i> suomenkielisessä aineistossa	54
5.2.4.2 Konseptuaaliset kollokaatiot ja <i>collocability</i> saksankielisessä aineistossa.....	55
5.2.5 Kollokaatioiden leksikaalistuneisuuden arviointia	56
5.2.5.1 Suomenkieliset kollokaatiot leksikoissa	57
5.2.5.2 Saksankieliset kollokaatiot leksikoissa	59
5.3 Semanttinen näkökulma.....	61
5.3.1 Verbikollokaattien erikoiskieliset merkitykset	61
5.3.1.1 Verbin merkitys erikoistuu kollokaatiossa.....	61
5.3.1.2 Polyseemiset verbit	64
5.3.1.3 Yksinomaan erikoiskielinen verbi	65
5.3.1.4 Yhteenveto	66
5.3.2 Kollokaatioiden kompositionaalisuus	67
5.3.3 Verbikollokaatin abstraktisuus vs. konkreettisuus.....	69
5.3.4 Verbikollokaatin spesifisyys suhteessa pääsanaan	69
5.3.5 Leksikaalinen solidaarisuus	70
5.3.6 Semanttinen riippuvuus.....	71
5.3.7 Yhteenveto kollokaatioiden semanttisesta olemuksesta	72
5.4 Yhteenveto	75
6 Lopuksi	76
6.1 Tutkielman haasteet	76
6.2 Tutkielman anti	76
Lähteet.....	79
Deutsche Kurzfassung	

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Kollokaatiot ovat merkityksellisiä monilla eri osa-alueilla, kuten kielenopetuksessa, leksikografiassa ja kääntämisessä sekä yleisesti ottaen tekstin tuottamisessa. Kollokaatioiden tuntemus mahdollistaa konventionaalistuneiden sanayhdistelmien käyttämisen epäluontevina tai väärinä pidettyjen sanayhdistelmien sijaan. Sanayhdistelmän niin sanottu oikeus tai luonnollisuus ei välttämättä perustu sen loogisuuteen, ja siksi kieltä tai jotakin tiettyä erikoiskieltä vähemmän hallitseva voi esimerkiksi oman äidinkiellensä ohjaamana erehtyä käyttämään ei-konventionaalisia sanayhdistelmiä, kuten *Zähne bürsten* tai *Zähne waschen* (p.o. *Zähne putzen*) tai *starke Gefühle* (p.o. *tiefe Gefühle*).

Asiaankuuluvan erikoisalatekstin tuottaminen ei edellytä pelkästään termien tuntemusta vaan vaatii myös niiden konventionaalisen käytön hallitsemista: jos tekstissä on parafraaseja ja epätavallisia sanayhdistelmiä, erikoisalan kieltä tuntevat lukijat saattavat pitää tekstin laatua puutteellisena tekstin asiasisällön oikeellisuudesta riippumatta (Musacchio 2002: 778). Erityisesti kollokaatioiden tuntemus korostuu oikeuskielen tekstien tuottamisessa ja niiden kääntämisessä, sillä oikeuskielessä kollokaation komponenttien yhdistyminen on normittunutta (ks. luku 3.3.6; Kjær 1992: 52–53) ja kollokaatio muodostaa käsitteellisen kokonaisuuden. Oikeuskielen kääntäjien on tärkeä perehtyä oikeuskielen kollokaatioiden ilmiöön, jotta kollokaatiot lähdekieltä tulkittaessa tunnistettaisiin ja ymmärrettäisiin fraseologisina yksikköinä ja jotta niiden oikea käyttö hallittaisiin kohdetekstissä. Oikeuskielen kääntämiseen saksa–suomi-kieliparissa tuo lisäksi haasteensa oikeuskielten perustana olevien oikeusjärjestelmien ja -kulttuurien erilaisuus. Oikeuskielen kääntämisessä pyritään kuvaamaan lähdekielen oikeusjärjestelmää kohdekielen oikeuskielellä, minkä vuoksi juridinen kääntäminen edellyttää oikeusvertailua (ks. esim. de Groot 2002: 222–239).

Tutkielma kohdistuu nimenomaan rikosoikeuden säädöskieleen. Muita rikosoikeuden kielen alalajeja ovat esimerkiksi tuomioistuinten käyttämä rikosoikeuden kieli sekä rikosoikeutta koskeva oikeustieteen kieli (ks. luku 2.3.3). Säädöskielen valinta tutkimuskohteeksi on perusteltua siksi, että se antaa osviittaa myös oikeuskielen muiden alalajien käytöstä. Esimerkiksi tuomioistuinten teksteissä tuotetaan uudelleen niissä laeissa käytettyjä sanayhdistelmiä, jotka sääntelevät kyseistä oikeusalaa (Kjær 1992: 54; ks. luku 2.3.3).

1.2 Aiempi tutkimus

Kollokaatioiden tutkimus kuuluu fraseologian alaan, jonka tutkimusta on tarjolla runsaasti. Myös nimenomaan erikoiskielten fraseologiaa koskevaa tutkimusta on tehty esimerkiksi tekniikan (esim. Schwalm 1991 ja Musacchio 2002), talouden (esim. Duhme 1991 ja Delplanque 1995a; 1995b; 1997) ja juridiikan alalla. Oikeuskielen fraseologiaa ovat tutkineet esimerkiksi Kjær (1991; 1992; 1994; 2007), Gautier (1999) ja Sei-

fert (2004), ja nimenomaan oikeuskielen kollokaatioita ovat käsitelleet puolestaan Kjær (1991; 1994; 2007), Lombardi (2007) ja Liimatainen (2015). Lisäksi kollokaatioita on suomen kielen osalta tutkinut Terhi Heijas (2006) pro gradu -tutkielmassaan. Myös Outi Saarijärvellä Tampereen yliopistosta on valmistumassa oikeuskielen fraseologismeja saksan ja suomen kielessä käsittelevä pro gradu -tutkielma.

Oikeuskielen kollokaatioiden tutkimus liittyy samalla oikeuslingvistiikkaan, kun oikeuslingvistiikka ymmärretään Mattilan (2002: 11–27) kuvauksen mukaisesti ranskalaisen oikeuslingvistisen perinteen hengessä moderniin kielitieteeseen nojaavaksi oikeuskielen tutkimukseksi. Mattila (2002; 2010; 2012) on käsitellyt oikeuskielen fraseologismeja oikeuslingvistiikan eri teoksissa. Lisäksi rikosoikeuden kielen kontrastiiviseen tutkimukseen liittyy kiinteästi Emilia Lindroosin (2015) väitöskirja, joka käsittelee suomen- ja saksankielistä rikosoikeudellista tuomioistuindiskurssia. Samalla oikeuskielen kollokaatiot kuuluvat terminologian tutkimuksen alaan, sillä oikeuskielen kollokaatioilla on termin sisältäminä fraseologismeina kokonaisuudessaan erikoiskielinen merkitys.

1.3 Tutkielman tavoitteet

Tutkielman tavoitteena on saada tietoa verbistä ja substantiivista koostuvien kollokaatioiden leksikaalisista, syntaktisista ja semanttisista ominaisuuksista Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielessä. Tätä tietoa hankitaan tutkimalla tutkimuskorpuksesta rikosoikeuden kannalta keskeisten *rangaistus-* ja *Strafe-*käsitteiden verbiympäristöjä Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielessä. Aineistosta poimitaan Word-Smith Tools -korpusohjelman avulla verbit, jotka muodostavat kollokaatioita näihin käsitteisiin liittyvien termien kanssa.

Tutkielmassa tarkasteltava kollokaatiokäsite pohjaa aiempien tutkimusten kollokaatiomääritelmistä muodostettuun synteisiin. Teoreettisena viitekehystenä on pääasanaa lähtökohtanaan pitävä, fraseologista kollokaatiokäsitettä koskeva tutkimus erotuksena laajemmasta korpuslingvistisestä kollokaatiokäsitteestä (ks. esim. Hausmann 2003: 320–322). Tässä tutkielmassa ei käsitellä siis tarkemmin erityisesti brittiläisessä tutkimusperinteessä esiintyvää tilastollisiin menetelmiin nojaavaa kollokaation käsitettä (ks. esim. Sinclair 1991 ja Sinclair, Jones & Delay 2004). Tämän tutkielman tuloksia verrataan aiempiin teorioihin ja katsotaan, kuinka leksikaalisiin, syntaktisiin ja semanttisiin kriteereihin pohjautuvat kollokaatiomääritelmät toteutuvat tarkasteltavissa rikosoikeuden säädöskielen verbi-substantiivikollokaatioissa. Tutkielman tavoitteena on siten valottaa kollokaation käsitettä oikeuskielen ja tarkemmin rikosoikeuden säädöskielen osalta aiemman tutkimuksen synteisiin ja tämän tutkielman tulosten avulla.

Tutkielman luonne on kontrastiivinen. Kontrastiivinen tutkimusasetelma auttaa yhtäältä havaitsemaan verbi-substantiivikollokaatioiden leksikaalisten, syntaktisten ja semanttisten ominaisuuksien yhtäläisyyksiä

ja eroja Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielessä. Toisaalta kontrastiivisuuden tarkoituksena on tarjota perspektiiviä yksittäisen kielen ominaisuuksien tutkimiseen. Tutkimuskohteensa vuoksi tutkielma on puolestaan oikeuslingvistinen. Tulosten analysoiminen edellyttää tietoa oikeuskielen luonteesta samalla, kun se antaa siitä myös tietoa.

Tutkielma palvelee oikeuskielen kääntäjää siten, että se antaa tietoa Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielen kollokaatioiden ominaisuuksista. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole tutkia poimittujen suomen- ja saksankielisten kollokaatioiden semanttista ekvivalenssia eikä perehtyä kollokaatioiden kääntämisen problematiikkaan. Tämä olisi erillisen tutkimuksen aihe, jota palvelisi parhaiten alkukielisiä tekstejä ja niiden käännöksiä sisältävä rinnakkaiskorpus, josta saatuja tuloksia voisi peilata monikielisestä korpuksesta saatuihin tuloksiin. Tämä tutkielma puolestaan keskittyy tarkastelemaan alkukielisiä tekstejä sisältävän monikielisen korpuksen avulla Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskieltä, jonka tunteminen on lähtökohtana niin rikosoikeuden kielen kääntämiselle kuin sen käännöskielen tutkimisellekin. Yleisellä tasolla tutkielman tavoitteena on lisätä keskustelua kollokaatioista käännöstieteessä, jossa niiden olisi mielestäni syytä saada entistä enemmän huomiota niin tutkimuksessa kuin opetuksessakin.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä käsitellään luvussa 2 kielen ja oikeuden suhdetta, oikeuskieltä erikoiskielenä sekä rikosoikeudellisia säädöksiä. Luvussa 3 luodaan katsaus fraseologismeihin ja tarkastellaan kollokaatioiden sijoittumista fraseologismien käsitejärjestelmään. Lisäksi pohditaan kollokaatiokäsitettä syntaktisesta, leksikaalisesta ja semanttisesta näkökulmasta sekä erikois- ja oikeuskielisten kollokaatioiden erityispiirteitä. Luvussa 4 esitellään tutkimusmenetelmä ja -korpus, joiden pohjalta tutkimuksen tuloksia voidaan arvioida. Luvussa 5 analysoidaan aineistosta poimittuja suomen- ja saksankielisiä verbi-substantiivikollokaatioita syntaktisesta, leksikaalisesta ja semanttisesta näkökulmasta ja muodostetaan yhteenveto analyysin tuloksista. Luvussa 6 arvioidaan tutkielman saavutuksia ja hyötyjä sekä myös sen puutteita ja rajallisuutta. Lopuksi pohditaan mahdollisen jatkotutkimuksen tarvetta.

2 Oikeuskieli

2.1 Oikeuskielen käsitteestä

Oikeuskieli on lakeja ja oikeuslaitosta, oikeudenkäyttöä, juridisia toimenpiteitä ja juridiikkaa koskevaa kieltä. Oikeuskielestä voidaan käyttää myös nimityksiä *juridinen kieli* ja *oikeudellinen kieli*. Nämä kolme nimitystä ovat yläkäsitteitä, jotka sisältävät juridisen kielenkäytön eri lajit. (Mattila 2002: 4; juridisen kielen eri tasoista ks. luku 2.3.3.) Mattila (2010: 181) kirjoittaa Pajulaan (1960: 1)¹ viitaten, että myös *lakikieltä* voidaan sen laajassa merkityksessä pitää oikeuskielen synonyymina, mutta suppeassa merkityksessä se viittaa ainoastaan säädösten kieleen eli *säädöskieleen*. Pitkälti oikeuskielen synonyyminä käytetään toisinaan myös nimitystä *virrakieli*, jolla viitataan yleisesti juridiseen ja hallinnolliseen kielenkäyttöön (Mattila 2010: 181).

Suomen oikeusjärjestelmään liittyvästä suomenkielisestä oikeuskielestä käytetään tutkielmassa nimitystä *suomalainen oikeuskieli*. Käsite ei siis pidä sisällään Suomen oikeusjärjestelmän ruotsinkielistä oikeuskieltä, vaan sitä voidaan nimittää termillä *suomenruotsalainen oikeuskieli*. Niin ikään käsite ei pidä sisällään muihin oikeusjärjestelmiin perustuvaa käännösuomea. Suomalainen oikeuskieli on tässä synonyymi termille *lakisuomi* silloin, kun *lakisuomea* käytetään sen laajassa merkityksessä. *Suomen oikeuskieli* voi puolestaan viitata myös Suomen ruotsinkieliseen oikeuskieleen.

Saksan kielen osalta tämän tutkielman tutkimuskohteena on puolestaan Saksan oikeusjärjestelmään liittyvä saksankielinen oikeuskieli, josta käytän vastaavasti nimitystä *saksalainen oikeuskieli*. Saksaa käytetään oikeuskielenä Saksassa, Itävallassa, Sveitsissä ja Liechtensteinissa (Galdia 1998: 552–553) sekä Belgiassa ja Italiassa (de Groot 2002: 226). Tämän lisäksi Euroopan unionissa ja muissa kansainvälisissä organisaatioissa käytettävä lakisaksa on oma lukunsa (Galdia 1998: 552–553; de Groot 2002: 226). Ei siis ole olemassa yhtä juridista saksan kieltä, sillä kussakin valtiossa saksankielinen oikeuskieli liittyy erilaisiin oikeusjärjestelmiin (Galdia 1998: 552–553).

2.2 Kielen ja oikeuden suhde

Without language there would be no legal system. [...] Without language, legal concepts and legal institutions would have no existence in social reality. (Kjær 2007: 508.)

Tässä toteamuksessa kiteytyy kielen ja oikeuden perustavanlaatuinen suhde. Oikeuden olemassaolo on riippuvainen kielestä, mutta oikeus on myös pohjimmiltaan kielen tuote: kieli ei pelkästään kuvaile ja ilmaise oikeutta, vaan oikeus on myös kieltä (Salmi-Tolonen 2008: 14). Toisin sanoen ”oikeus on luonteeltaan

¹ Pajula, Paavo 1960. *Suomalaisen oikeuskielen historia pääpiirteittäin*. WSOY, Porvoo. (Mattila 2010: 212.)

metafyysinen ilmiö, joka 'asuu' pelkästään kielessä" (Mattila 2002: 41). Siksi myös oikeussuhteet ovat muutettavissa ainoastaan kielen keinoin (mp.). Tätä toteamusta valottaa Helinin (1999: 44–45) esimerkki yhtiön perustamiseen liittyvistä lukemattomista oikeusvaikutuksista, jotka ovat seurausta viittaussuhteen perustamisesta yhtiönimen – pelkän symbolin – ja tiettyjen luonnollisten henkilöiden välille. Oikeusvaikutukset ovat siis seurausta kielestä eivätkä siitä, että fyysistä todellisuutta olisi yhtiön perustamisella muutettu (Helin 1999: 44–45). Tässä on kyse yhteiskunnan laeista (*laws of society*), joilla on aina kielellinen muoto. Toinen asia ovat luonnon lait (*laws of nature*), jotka ovat voimassa, vaikkei niitä olisi koskaan yritettykään saada kirjalliseen muotoon. Ne ovat toisin kuin yhteisön lait universaaleja ja ikuisia. (Rathert 2006: 1.) Oikeusjärjestelmän valta on siten itse asiassa rakennettu kielen sisään. Oikeuden käsitejärjestelmien antamissa raameissa voidaan tuottaa vain sellaisia oikeusnormeja ja oikeudellisia ratkaisuja, jotka eivät ylitä näiden käsitejärjestelmien asettamia rajoja. (Eriksson 1999: 39–40.)

Without language, no legal acts could be accomplished (Kjær 2007: 508).

Oikeuskieli on oikeuden palveluksessa oleva kieli, jota käytetään oikeuden luomiseen ja toteuttamiseen (Cornu 1990: 27) eli kielitekoihin (ks. Mattila 2002: 41–42). Oikeuskieli on siis performatiivista, mikä ilmenee siinä, että oikeuskielessä on fraaseja, joilla ei kuvata mitään vaan tehdään tekoja, esimerkiksi synnytetään, muutetaan ja poistetaan oikeuksia, toimivaltaa, velvollisuuksia ja juridisia statuksia ja rakennetaan siten "oikeuden maailmaa" (Helin 1999: 47–48).

The volume speaks with the voice of the law only within the walls of a social edifice; and what it says can be understood and/or reasonably interpreted only by those who know their way about in that vast building (Furberg 1986: 62).

Oikeus on kokonaisuudessaan ihmisen luomaa, minkä vuoksi se on vahvasti kulttuurisidonnaista (Mattila 2002: 165). Siten oikeuskielen ymmärtäminen on sidoksissa oikeuskulttuurin tuntemukseen. Jotta sääntöjä voisi ymmärtää ja soveltaa ja jotta niitä voisi noudattaa oikealla tavalla, on oltava tietoinen niiden kielellistä ilmaisua ympäröivistä olosuhteista (Hanson 1986: 76). Lain lukeminen ei siis ole vain tekstin lukemista, vaan yritys ymmärtää sitä ympäröivää todellisuutta, jonka osa teksti on (Furberg 1986: 63).

2.3 Oikeuskieli erikoiskielenä

2.3.1 Erikoiskielen käsitteestä

Sanastokeskus TSK:n (TSK 2006: 30) määritelmän mukaan erikoiskieli on "kielimuoto, jota käytetään viestinnässä tietyllä erikoisalalla". Erikoisala on puolestaan "ala, joka vaatii erikoisosaamista" ja joka "rajataan määrätarkoituksen mukaan". Lisäksi todetaan, että "[e]rikoiskielen tunnusmerkkejä ovat erityisen termin lisäksi tietyt tyylilliset ja syntaktiset piirteet". (TSK 2006: 30.) Erikoiskielellä tarkoitetaan siis tiettyä kielimuotoa, joka liittyy tiettyyn erikseen määriteltyyn erikoisalaan ja joka sisältää erikoiskielisiä elementtejä.

Erikoiskielet ja yleiskieli eivät ole toisistaan irrallisia järjestelmiä. Erikoiskieli pohjautuu yleiskieleen, mutta erikoiskieltä on muokattu vastaamaan kulloisenkin erikoisalan tarpeita (Gläser 2007: 482). Nykyajan soveltavassa kielitieteessä erikoiskielen ja yleiskielen suhdetta ei nähdä Gläserin (2007: 482) mukaan vastakainasetteluna, vaan niiden välillä vallitsee asteittainen jatkumo sen suhteen, kuinka paljon erikoiskielisiä elementtejä teksti sisältää. Tekstit voivat siis sisältää sekä erikoiskielisiä että yleiskielisiä elementtejä. Erikoiskielinen piirre on muun muassa erityinen termistö, jota käytetään kyseisellä erikoisalalla (Fluck 1996: 12). Erikoisalalla käytettävän kielen sisältämä sanasto on kuitenkin yhteyksissä yleiskieleen, sillä se sisältää erikoisalaan liittyvien termien lisäksi yleiskielisiä sanoja. Erikoisalan termit voivat olla yhdestä tai useammasta sanasta koostuvia, tai erikoiskieli voi sisältää terminologisia fraseologismeja. (Mp.; terminologisista fraseologismeista ks. luku 3.3.5). Erikoisalan termien lisäksi yleiskielestä poikkeaa erikoiskielinen syntaksi, jossa korostuu tiettyjen kieliopillisten keinojen käyttö (Fluck 1996: 12).

2.3.2 Oikeuskieli suhteessa yleiskieleen

Erikoiskielen käsitteen horisontaalisella tasolla (ks. myös luku 2.3.3) voidaan luokitella eri erikoisalojen kielenkäyttöä, kuten juridiikkaan liittyvä oikeuskieli. Oikeuskieli on erikoiskieli, joka jäsentää oikeudellista käsitemaailmaa. Oikeuskieli eroaa vastaavasti Mattilan (1999a: 41) mukaan yleiskielestä siinä, että sillä on omanlainen tyylinä ja että oikeuskieleen sisältyy lainopillinen perustermistö ja kulloisenkin oikeudenalan erityinen termistö. Erityiseen sanastoon kuuluu termien ohella oikeuskielinen fraseologia (mp.). Lisäksi oikeuskieli voi sisältää kulloisenkin aiheen mukaan muidenkin erikoiskielten termistöä (Mattila 1999a: 41).

Toisin kuin yleiskieltä oikeuskieltä eivät ymmärrä kaikki saman kieliyhteisön jäsenet (Cornu 1990: 19) – tai ainakaan sen kaikkia tekstilajeja tai rekisterejä. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään ammattikielestä, sillä oikeuden ala ei koske ainoastaan juridiikan ammattilaisia. Oikeuskieltä käyttävät myös maallikot, kuten lautamiehet ja testamentin laatijat ja sitä myös kirjoitetaan maallikkoja varten (Mattila 2010: 184). Itse asiassa kaikki väistämättä joutuvat tekemisiin oikeuskielen kanssa (Rathert 2006: 7). Samalla oikeuskieli vaikuttaa myös yleiskieleen sekä muihin erikoiskieliin, sillä oikeuskielen laaja-alaisuuden vuoksi se yhdistyy intertekstuaalisesti eri elämäntilanteiden teksteihin ja muihin erikoiskieliin (Mattila 2002: 4).

Käyttivätkö oikeuskieltä oikeusoppineet tai maallikot, oikeuskielen käyttöympäristö on aina erityinen. Oikeuskieltä esiintyy ja sitä voidaan tutkia pelkästään tietyissä yhteiskunnallisissa kielenkäytön olosuhteissa eli sellaisissa tilanteissa, joihin liittyy juridiikka (Galdia 2008: 22).

2.3.3 Oikeuskielen eri tasot

Erikoiskielen vertikaalisella tasolla erikoiskieli voidaan jakaa eri rekistereihin (ks. Fluck 1996: 17–18). Vastaavasti oikeuskielessä voidaan vertikaalisella tasolla erottaa eri rekisterejä, kuten Kjærin (1992: 54) oikeus-

kielen kolmiportaisessa jaottelussa. Siinä ylimmälle tasolle kuuluvat lainsäädännön tekstit. Toiselle tasolle kuuluvat oikeuskäytännön tekstit, kuten oikeudenkäynnin tekstit, ja kolmannelle tasolle oikeusoppineiden sisäisen viestinnän tekstit, kuten tieteellinen kirjallisuus, oppikirjat ja lakikommentit. (Mp.) Galdia (2009: 91) lisää tähän vielä lakimiesten asianajokielen, maallikkojen oikeudellisissa tilanteissa käyttämän kielen ja hallinnollisten notaarien kielen. Edellä mainituista lainsäädännön tasolla on väistämättä vaikutuksia oikeuskäytännön ja oikeusoppineiden sisäisen viestinnän tasolle muun muassa siten, että kahden jälkimmäisen tason sanavalinnat ovat riippuvaisia lainsäädännön tason sanamuodoista (Kjær 1992: 54). Vertikaalisten tasojen lisäksi oikeuskieli on mahdollista jakaa alalajeihin myös horisontaalisella tasolla eli oikeusaloitain. Tällöin ne erottaa toisistaan eri oikeusalojen eriytynyt termistö (Mattila 2010: 182). Oikeuskielen käsitteen voi niin ikään jakaa alalajeihin oikeusjärjestelmien mukaan, esimerkiksi Suomen, Saksan ja Sveitsin oikeuskieleen.

2.3.4 Oikeuskielen erityispiirteet

Oikeuskieli pyrkii yksiselitteisyyteen mielivaltaisen tulkinnan ehkäisemiseksi, minkä vuoksi oikeuskieli on tarkkaa ja täsmällistä (Galdia 1998: 551; Mattila 2002: 81). Tarkkuudesta ja täsmällisyydestä huolimatta oikeuskielen tavoitteena on yleispätevyys (Mattila 2002: 95). Yleispätevyyden tavoitteluun liittyy oikeuskielen persoonattomuus, minkä vuoksi oikeuskielessä käytetään laajasti passiivia (Mattila 2010: 191; oikeus-saksan osalta ks. Galdia 1998: 551). Tärkeä oikeuskielen piirre on niin ikään abstraktisuus. Abstraktisuus johtuu Mattilan (2010: 190) mukaan siitä, että oikeuskielen esittämät asiat ovat olemassa vain ”ajatuksellisinä luomuksina” (mp.), jotka määrittävät oikeuksia ja velvollisuuksia. Tämän ohella abstraktisuus on niin ikään seurausta pyrkimyksestä yleispätevyyteen, sillä oikeuden ja oikeuskielen tehtävä on säännellä tulevia hypoteettisia tapauksia (mp.).

Oikeuskieli pyrkii neutraalisuuteen, jota lisää se, että oikeuskielen tekstit kulkevat usein monen portaan kautta ennen lopullista muotoaan. Pyrkimystä neutraalisuuteen kuvaa myös verbin valinta: aikaisemmin rangaistus *kärsittiin*, sittemmin *sovitettiin* ja nykyään *suoritetaan*. Toisaalta oikeuskielessä esiintyy myös sanoja, joilla on yleiskielessä tunnepitoinen merkitys. Esimerkkinä tästä on *kelvollinen rikoksen yritys* ja tämän vastakohta *kelvoton rikoksen yritys*. (Mattila 2010: 192–193.) Lisäksi oikeuskielessä pyritään Mattilan (2002: 91) mukaan tiiviyyteen. Siten tyypillistä oikeuskielelle ovat määritteiden kuormittamat nominilausekkeet ja yhdyssanojen runsas käyttö, jotka vaikeuttavat tekstin luettavuutta (Mattila 2010: 209). Yleisesti ottaen oikeuskieli sisältääkin enemmän substantiiveja kuin yleiskieli (Mattila 2010: 184–185; nominaali-muotojen käytöstä oikeussaksassa ks. Galdia 1998: 551). Tämä selittyy sillä, että erikoiskielten olennaisia rakennuspalikkoja ovat termit, jotka ovat pääosin substantiiveja (Mattila 2010: 184–185). Erityisesti saksalaista oikeuskieltä pidetään poikkeuksellisen termipitoisena (Mattila 2002: 358–359). Lisäksi oikeuskieli on Mattilan (2010: 184–185) kuvauksen mukaan etäistä ja se sisältää paljon määritelmiä, ristiviittauksia ja sa-

nojen toistoa. Oikeuskielelle on niin ikään ominaista voimakas jäsentyneisyys, kaavamaisuus, lyhenteiden runsas käyttö sekä vanhahtavuus ja raskaus (mp.). Saksalaisen oikeuskielen tylsyyttä ja monimutkaisuutta kuvaa puolestaan siitä käytetty nimitys *Papierdeutsch* (Mattila 2002: 360).

2.3.5 Oikeuskielen sanasto ja termistö

Oikeuskielen sanaston voidaan katsoa olevan pääpiirteissään kolmen tyyppistä: Ensinnäkin oikeuskieli sisältää yleiskielen sanoja, joita käytetään yleiskielisesti. Toisekseen oikeuskielessä on sanoja, jotka ovat pelkästään erikoismerkityksisiä termejä. (Mattila 2010: 210.) Nämä voivat olla nimenomaan oikeustieteellisiä termejä tai muun erikoisalan termejä (Mattila 2010: 210). Kolmanneksi oikeuskieleen kuuluu yleiskielessäkin esiintyvää sanastoa, jolla kuitenkin on erikoistunut merkitys oikeuskielessä (Galdia 1998: 552; Rathert 2006: 9; Mattila 2010: 210). Esimerkiksi yleiskielessäkin esiintyvä *juttu* tarkoittaa oikeuskielessä 'oikeusräätää' (Mattila 1999a: 46). Itse asiassa suurin osa oikeuskielen termeistä esiintyy Mattilan (2010: 210) mukaan myös yleiskielessä, jossa niillä ei kuitenkaan ole samaa erikoistunutta merkitystä. Mattila (2010: 210; 2012: 31) varoittaa tämän lisäävän ymmärtämisen illuusion riskiä, siten että maallikkolukija luulee ymmärtävänsä tutulta näyttävän sanan merkityksen, mutta tällä onkin oikeuskielessä erityinen merkitys.

Kaikkien eri oikeusalojen kielten perustana on niille kaikille yhteinen yleisjuridinen termistö, mutta on myös olemassa eriytynyttä termistöä, jota käytetään vain tietyn oikeudenalan kielessä. Lisäksi oikeuden kieliin sekoittuu muilta aloilta tunnettua termistöä, kuten rikosoikeuteen lääketieteellistä termistöä. (Mattila 2010: 182.) On mahdollista, ettei muilta aloilta lainattujen termien erikoiskielinen merkitys ole säilynyt muuttumattomana niiden siirtyessä oikeuskieleen, vaan niiden merkitystä on rajattu tai laajennettu esimerkiksi siinä vaiheessa, kun lakia on suunniteltu (Galdia 2009: 120–121). Niinpä termin samoin kuin yleensäkin sanojen tai vaikkapa kollokaatioiden merkitys on tulkittava kyseisen oikeusalan kulloisenkin kontekstin mukaan.

Mattilan (2012: 30) näkemyksen mukaan polysemia on oikeuskielessä pikemmin sääntö kuin poikkeus, ja se liittyy niin substantiiveihin kuin verbeihin. Polysemian yleisyys on selitettävissä sillä, että oikeusjärjestelmät ovat jatkuvassa muutoksessa ja myös vuorovaikutuksessa keskenään (mp.). Termien monimerkityksellisyyden vuoksi kielenkäytössä pyritään määrittelemään konteksti niin tarkasti, että termien merkitys kyseisessä kielenkäyttötilanteessa on yksiselitteisesti ymmärrettävissä. Tästä on seurauksena se, että juridinen kieli sisältää runsaasti määritelmiä. (Mattila 2002: 83–84; 2010: 186.)

Tästä huolimatta myös synonymian on havaittu olevan lakiteksteissä varsin yleistä. Esimerkiksi suomalaisessa oikeuskielessä samalle käsitteelle on toisinaan sekä kotoperäinen että vieraskielinen nimitys, kuten *talousarvio* ja *budjetti*. (Mattila 1999a: 47; 1999b: 773.) Galdian (1998: 551) mukaan saksalainen oikeuskieli

kuitenkin välttää synonyymeja, koska pyrkimyksenä on täsmällinen ilmaisu. Tämä on toisaalta tavoitteena myös suomalaisessa oikeuskielessä.

2.4 Oikeusjärjestelmien erot – oikeuskielten erot

Samalla tavoin kuin kääntäjältä vaaditaan kulttuurikompetenssia eli työkielten kielialueiden kulttuurien tuntemusta, vaaditaan eri oikeuskielten parissa työskenteleviltä juristeilta ja kääntäjiltä kyseisten oikeusjärjestelmien tuntemusta. Eri oikeusjärjestelmien käsitteet eroavat usein toisistaan, sillä laki on historian tuotetta ja siten kulttuurisidonnaista (Mattila 2012: 28). Vaikka kyseessä olisi sama termi tai termin yleiskielen mukainen käännös, sen ilmentämät käsitteet saattavat poiketa toisistaan eri oikeusjärjestelmissä. Esimerkiksi *valtioneuvosto*-niminen elin (*Conseil d'État*, *Consiglio dello Stato*) on olemassa useassa valtiossa, mutta sen tehtävät ovat kuitenkin kehittyneet erilaisiksi eri valtioissa. Niinpä suluissa mainitut toimielimet kääntyvätkin suomeksi parhaiten *korkeimmaksi hallinto-oikeudeksi* tai *ylimmäksi hallintotuomioistuimeksi*. (Mattila 1999a: 48–49.)

Termien harhaanjohtavuuden ongelman merkittävyyteen eri kielten välillä vaikuttaa eri yhteiskuntien välinen vuorovaikutus historian eri vaiheissa. Läheisessä vuorovaikutuksessa olleiden yhteiskuntien oikeuskäsitteistöjen välillä on vähemmän eroja kuin sellaisten yhteiskuntien oikeuskäsitteistöissä, jotka ovat aikojen saatossa olleet vain vähän tekemisissä toistensa kanssa. (Mattila 1999a: 42–43.) Omanlaisen oikeuskäsitteistönsä lisäksi jokaisella oikeusjärjestelmällä on omat oikeusnorminsa, opetusperinteensä ja argumentaatiotapansa, jotka juontuvat kulloisistakin kansallisista perinteistä (Letto-Vanamo 2002: 44).

2.5 Rikosoikeudelliset säännökset

2.5.1 Rikosoikeudellisten säännösten määritelmät

Rikosoikeuden tarkoituksena on suojata rikosten uhreja ja käyttää valtion pakkovaltaa rikoksentekijää kohtaan (Heinonen 2002: 46). Lisäksi rikosoikeuden tarkoituksena on suojata oikeusyhteiskunnan perusteita turvaamalla yksilöiden laillisia oikeuksia sekä rangaistusten uhalla ja niiden toimeenpanolla ohjata oikeusyhteiskunnan yksilöiden ja koko yhteiskuntarakenteen haluttua kehitystä (Harro 2004: 5). Tämän tutkielman tutkimuskohteena on niin sanottu materiaalin rikosoikeus (*materielles Strafrecht*) eli rikosoikeudelliset säännökset. Rikosoikeuteen kuuluu saksalaisen jaottelun mukaisesti myös rikosprosessioikeus (*Strafverfahrensrecht*), rangaistusten mittaamista koskeva oikeus (*Strafzumessungsrecht*), rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva oikeus (*Strafvollzugsrecht*), nuorisorikosoikeus (*Jugendstrafrecht*) ja kriminologia (*Kriminologie*), jotka yhdessä materiaalin rikosoikeuden kanssa muodostavat rikosoikeuden kokonaisuuden (Roxin 2006: 4–6).

Suomalaista rikosoikeutta koskevan määritelmän mukaisesti rikossäännökset kokonaisuutena muodostavat rikosoikeuden. Rikosoikeus on osa oikeusjärjestystä, ja se kuuluu kategorisesti julkisoikeuteen, vaikka rikosoikeuteen liittyy myös yksityisoikeuteen kuuluvia osa-alueita. (Heinonen 2002: 45–46). Rikosoikeudellisessa säännöksessä eli rikossäännöksessä määritellään teot, jotka ovat rikoksia ja jotka määritellään rangaistaviksi (mts. 45). Rikos on siten ”rangaistavaksi säädetty teko” (mts. 49). Saksan rikosoikeudelliset säännökset voidaan puolestaan määritellä pikemminkin säännöksiksi, joissa säädetään sellaisen käyttäytymisen edellytyksistä ja seurauksista, josta voidaan määrätä sanktiona rangaistus (*Strafe*) (*Strafe*-käsitteen määritelmä luku 4.4) tai turvaamistoimenpide (*Maßregel der Besserung und Sicherung*). Siten Saksan rikosoikeus itse asiassa määrittyy sanktioidensa kautta eikä sen kautta, että rikosoikeudellisissa säännöksissä säädetään oikeusnormien rikkomisesta, sillä niistä säädetään myös siviili- ja hallinto-oikeudellisissa säännöksissä. (Roxin 2006: 1.) Näin ollen rikkomukset, joista seurauksena on jokin muu sanktio, esimerkiksi kurinpidollisia toimenpiteitä (*Disziplinarmaßnahmen*) tai rikesakko (*Geldbuße*), eivät kuulu suppeassa mielessä Saksan oikeusjärjestyksessä rikosoikeuden vaan julkisoikeuden alaan (mts. 3)².

Kieli on konkreettinen osa rikosoikeutta, sillä yhtäältä vain kirjoitetussa lainsäädännössä rangaistavaksi määrätyt teot ovat rikoksia (Heinonen 2002: 45, 49). Toisaalta on olemassa tekoja, jotka ovat olleet rangaistavia jo ennen nykyisin voimassa olevia säännöksiä (mts. 45). Rikossäännöksissä on kuitenkin kuvattuina rikosten yleispätevät tunnusmerkistöt, ei yksittäisiä konkreettisia rikoksia. Siten rikossäännösten kuten muidenkin oikeussäännösten soveltaminen käytäntöön vaatii jonkin verran tulkintaa ja siten kirjoittamattoman oikeuden soveltamista, vaikka ne on – kuten Galdia (1998: 551) ja Mattila (2002: 81) kirjoittavat – pyritty kirjoittamaan yksiselitteisesti mielivaltaisten tulkintojen estämiseksi. Koska rikoksen tapahtuminen vaatii sitä koskevan rikossäännösten olemassaolon, myöskään rangaistusta ei voida määrätä, ellei tekoa ollut ennen tekohetkeä laissa säädetty rangaistavaksi: ”Keine Strafe ohne Gesetz” (StGB 1 §).

2.5.2 Suomen rikoslaki ja rikosoikeudellinen erityislainsäädäntö

Jos vertailukohtana on alkuperäinen päiväys, Suomen rikoslaki kuuluu Euroopan kaikkein vanhimpiin rikoslakeihin. Se julkaistiin asetuskokoelmassa 19.12.1889, ja se astui voimaan 14.4.1894. Vuosisadan aikana sekä rikoslakia että sen ulkopuolista rikoslainsäädännöllistä erityislainsäädäntöä on kuitenkin jatkuvasti uudistettu osittaisuudistuksin. Rikoslaisissa muutoksia on tullut lähes kaikkiin lukuihin. Uudistukset ovat koskeneet joko yksittäisiä säännöksiä, tai kokonaisia lukuja on kirjoitettu uudelleen, lisätty tai kumottu. (Lappi-Seppälä, Hakamies, Koskinen, Majanen, Melander, Nuotio, Nuutila, Ojala & Rautio 2009: 88.) Huomattavia muutoksia rikoslakiin on tuonut 1972 asetetun rikosoikeuskomitean myötä sysäyksen saanut rikoslainsäädännön kokonaisuudistusprojekti, joka toteutettiin lopulta osapaketteina ja osittaisuudistuksina (mts. 90–

² Laajassa merkityksessä rikosoikeus kuuluu kuitenkin myös saksalaisessa oikeusjärjestyksessä julkisoikeuden alaan, sillä siinä valtio käyttää pakkovaltaa yksityishenkilöihin (ks. Roxin 2006: 3).

93; Matikkala 2013: 90–94). Projekti on jatkunut aina 2010-luvulle asti (Matikkala 2013: 98). Kokonaisuudistuksen tavoitteina on ollut arvioida kriminalisointeja ja rikosseuraamuksia, uudistaa rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevia säännöksiä, keskittää rikossäännöstöä rikoslakiin sekä yhtenäistää rikoslakia (mts. 90–97).

Rikoslaki on Suomen rikoslainsäädännön tärkein säädös, mutta tämän lisäksi kriminalisointeja on muissakin laeissa (Heinonen 2002: 50.) Nuutilan (1995: 535) mukaan kriminalisointeja löytyy hyvin suuressa osassa erityislainsäädäntöä, jossa kriminalisoinnit koskevat osittain rikoslaissa säädettyjä lievempiä tekemuotoja. Kriminalisointeja sisältävistä erityislainsäädännöistä Nuutila (1995: 535) mainitsee esimerkkeinä ympäristöoikeudellisen lainsäädännön, työlainsäädännön, markkinointilainsäädännön, kuluttajansuojalain, kirjanpitolain, yhtiölainsäädännön, tekijän- ja teollisoikeuksia koskevan sääntelyn, Euroopan taloudelliseen integraatioon liittyvän lainsäädännön ja erilaiset salassapitovelvollisuuksia koskevat säännökset. Kuitenkin rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä rikossäännöstöä on keskitetty erityislainsäädännöstä rikoslakiin (Matikkala 2013: 91–92). Rikoslaille on erityistä symbolista merkitystä rikosoikeuden järjestelmässä. Sen rikossäännöksiin on sisällytetty yhteiskuntajärjestyksen kannalta kaikkein tärkeimmät kiellot ja käskyt. (Lahti 1995: 540.)

Rikoslaki jakautuu yleiseen ja erityiseen osaan. Yleisessä osassa määritellään rikosoikeuden yleiset opit, joita sovelletaan myös rikoslain ulkopuolisiin rikossäännöksiin, mikäli toisin ei ole säädetty. (Lahti 1995: 540–541.) Erityinen osa sisältää puolestaan eri rikoksia koskevat kriminalisoinnit (Lappi-Seppälä ym. 2009: 88). Rikoslain uudet rikossäännökset ovat muodoltaan yhteneväisiä: ensin mainitaan rikoksen nimi, tämän jälkeen sen tunnusmerkistö ja lopuksi rangaistussäännös. Tunnusmerkistö määrittelee teon, joka on kielletty rangaistuksen uhalla. (Heinonen 2002: 50.) Rangaistussäännöksessä puolestaan säädetään kyseeseen tulevista rangaistuslajeista ja -asteikoista (Lappi-Seppälä ym. 2009: 88).

2.5.3 *Strafgesetzbuch* ja Saksan rikosoikeudelliset erillislait

Saksan rikosoikeudellisen säännösten ytimen (*Kernstrafrecht*) muodostaa *Strafgesetzbuch* (StGB) (Tröndle & Fischer 1999: 7). StGB on alkujaan vuodelta 1871, jolloin se koostui Pohjois-Saksan liiton (*Norddeutscher Bund*) rikoslaista. Tämän jälkeen StGB:a on kuitenkin uudistettu useaan kertaan. StGB:n uudistamista alettiin vaatia 1800-luvun lopulla, ja osittaisuudistuksia saatiin aikaan 1900-luvun alkupuolella. Suuri StGB:n kokonaisuudistushanke, ns. *große Strafrechtsreform*, käynnistettiin 1954 ja saatettiin loppuun 1975. StGB:n erityinen osa (*Besonderer Teil*) uudistui olennaisesti vuonna 1998, jolloin StGB:sta ilmestyi uudelleenjulkaisu (*Neubekanntmachung*). Myös tämän jälkeen StGB:iin on tullut säännöllisesti muutoksia. (Tröndle & Fischer 1999: 1–5.) StGB jakautuu yleiseen ja erityiseen osaan. Yleinen osa (*Allgemeiner Teil*) käsittää määritelmät Saksan rikoslain soveltamisalasta, rikosopin perusteet, rikoksen oikeusseuraamukset ja yleiset mää-

räykset rikoksen arvioinnista. Erityinen osa puolestaan sisältää yksittäisten rikosten abstraktit kuvaukset sekä rangaistusseuraamukset. (Mp. 7.)

StGB:n lisäksi on olemassa lukuisia muita lakeja, joissa on rikosoikeudellisia säännöksiä (Tröndle & Fischer 1999: 7). Tätä erillislakeissa esiintyvien rikosoikeudellisten säännösten joukkoa kutsutaan nimellä *Nebenstrafrecht* (Joecks & Miebach 2007: Vorwort). Erillislakien sisältämät rikosoikeudelliset säännökset on sisällytetty tämän tutkielman saksankieliseen osakorpukseen, ja ne on lueteltu tämän tutkielman aineistoa koskevassa lähdeluettelossa.

3 Fraseologia

3.1 Fraseologian käsitteestä

Fraseologialla tarkoitetaan kielitieteen tutkimushaaraa, joka tutkii fraseologismeja (*Phraseologismus*) (Fleischer 1997: 3; Burger 2010: 11; Burger, Dobrovol'skij, Kühn & Norrick 2007a: 1). Fraseologismit ovat sanojen tai fraseologian termein *komponenttien* yhdistelmiä, jotka kieltä äidinkielenään puhuvalle ovat sellaisinaan tuttuja yksittäisten sanojen tavoin (Burger 2010: 11). Fraseologismit ovat laajasti määriteltynä polyleksikaalisia (ks. luku 3.2.1) ja kiteytyneitä (ks. luku 3.2.3) sanayhdistelmiä ja suppeasti määriteltynä tämän lisäksi idiomaattisia sanayhdistelmiä (ks. luku 3.2.2) eli idiomeja (Burger 2010: 14; myös Häcki Buhofer 2007: 836). Tässä tutkielmassa fraseologismeilla tarkoitetaan laajan määritelmän mukaisia sanayhdistelmiä.

Fraseologian tutkimusalue on Burgerin ym. (2007a: 9) mukaan laajentunut huomattavasti 1970-luvulta. Samalla fraseologian tutkimuksen rajoista on tullut entistä joustavampia. Fraseologia katsotaan perinteisesti leksikologian osa-alueeksi, mutta sillä on yhtymäkohtia moniin muihin kielitieteen tutkimushaaroihin, kuten syntaksin, tekstilingvistiikan, pragmatiikan ja keskusteluanalyysin tutkimukseen sekä tyylintutkimuksen ja kirjallisuustieteiden tutkimuskysymyksiin. (Mts. 9–10.) Lisäksi fraseologian tutkimus voi olla käännytieteellistä, josta näkökulmasta fraseologiaa on tutkittu Liimataisen (2012: 305) mukaan enenevästi 1990-luvun alkupuolelta alkaen.

Fraseologian termistö on varsin epäyhtenäisestä. Fraseologismeista käytetään saksankielisessä tutkimuksessa myös sellaisia nimityksiä kuin *Phrasem* (esim. Palm 1997: 1, 42; Stein 2007: 220–236; Baranov & Dobrovol'skij 2007: 366–380; Ehrhardt 2007: 253–264), *feste Wortverbindung*, *phraseologische Wortverbindung* (Burger 2010: 11) ja *phraseologische Einheit* (Irsula Peña 1994: 19). Burger ym. (2007a: 2–3) kirjoittavat englanninkielisessä tutkimuksessa puhuttavan sen sijaan yleisesti idiomeista yläkäsitteenä sekä mainitsevat käytössä olevan *idiom*-termin ohella termit *phraseme* ja *set phrase* sekä toisinaan myös *phraseological expression* ja *phraseological unit* mainiten esimerkkeinä teoksen *Phraseologie: ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung* (Burger, Dobrovol'skij, Kühn & Norrick 2007b) artikkeleita.³ Tässä tutkielmassa käytetään termiä *fraseologismi* saksan *Phraseologismus*-termiä vastaavasti,

³ Gibbs, Raymond W. & Colston, Herbert L. Art. 69. 819–836 (*idiom*); Baranov, Anatolij. Art. 8. 77–90; Burger, Harald. Art. 9. 90–109. Proost, Kristel. Art. 10. 110–119; Mel'čuk, Igor. Art. 11. 119–131; Piirainen, Elisabeth. Art. 16. 208–219; Kjær, Anne Lise. Art. 43. 506–516; Sabban, Anette. Art. 50. 590–605. Häcki Buhofer, Annelies. Art. 70. 836–853; Lubensky, Sophia & McShane, Marjorie. Art. 76. 919–928. (*phraseme*); Norrick, Neal R. Art. 25. 302–308; Norrick, Neal R. Art. 52. 615–619. Aijmer, Karin. Art. 48. 563–573. Cowie, Anthony Paul. Art. 77. 929–939. Colson, Jean-Pierre. Art. 90. 1071–1077 (*set phrase*); Schmidlin, Regula. Art. 47. 551–562. Feyaerts, Kurt. Art. 54. 644–654 (*phraseological expression*); Fiedler, Sabine. Art. 67. 779–788. Nuccorini, Stefania. Art. 59. 691–703 (*phraseological unit*).

joka on saksankielisessä fraseologian tutkimuksessa yleisesti käytössä oleva nimitys (ks. esim. Burger 2010; Burger ym. 2007a: 2).

3.2 Fraseologismien käsitepiirteet

3.2.1 Polyleksikaalisuus

Fraseologismien yksi kolmesta olennaisesta ominaisuudesta on polyleksikaalisuus (Burger 2010: 14). Polyleksikaalisuus edellyttää nimensä mukaisesti sitä, että fraseologismi koostuu useammasta kuin yhdestä lekseemistä. Szczek (2004: 76–77) huomauttaa, että usein jätetään kuitenkin määrittelemättä, mitä polyleksikaalisuudella tarkemmin ottaen tarkoitetaan. Tämä voi johtua siitä, että esimerkiksi tutkimusmenetelmällisistä syistä saattaa olla mahdollista tarkastella vain erikseen kirjoitetuista sanoista koostuvia fraseologismeja, jolloin rajanveto esimerkiksi yhdyssanojen ja fraseologismien välillä ei ole tarpeellista.

Kuitenkin esimerkiksi Irsula Peña (1994: 13), Wotjak ja Heine (2007: 42) sekä Bolly (2011: 32–33) tekevät eron fraseologismien ja yhdyssanojen välille. Bolly (2011: 32–33) toteaa, että fraseologia katsoo perinteisesti fraseologismeiksi erilleen kirjoitetuista sanoista koostuvia yksiköitä. Kuitenkin esimerkiksi Szczek (2004: 76–77) kritisoi määritelmää, jonka mukaan fraseologismien polyleksikaalisuus kattaisi vain välilyönnillä toisistaan erotetut sanat. Tätä ortografiaan perustuvaa kriteeriä voi kritisoida sen keinotekoisuudesta, joka käy ilmi erityisesti kontrastiivisessa tutkimuksessa mutta myös yksittäisen kielen sisällä. Ongelmallisen kriteeristä tekee se, että eri kielten ortografiset konventiot yhteen ja erikseen kirjoittamisesta vaihtelevat. Esimerkiksi osaidiomi *mustat markkinat* esiintyy saksan kielessä yhdyssanana, joka on kuitenkin semanttisilta ominaisuuksiltaan suomenkielistä vastaava: *Schwarzmarkt*. Tosin myös *schwarzer Markt* erilleen kirjoitettuna on mahdollinen ja vastaa semanttisilta ominaisuuksiltaan niin ikään saksan yhteen kirjoitettua muotoa (Wotjak & Heine 2007: 42). Määritelmällisesti fraseologia on kuitenkin erotettava morfologiasta. Bolly (2011: 32–33) toteaa, että esimerkiksi johdetut sanat, joihin yhdistyy affiksi, eivät ole fraseologismeja vaan kuuluvat morfologian alaan. Tässä tutkielmassa yhteen ja erikseen kirjoitettujen fraseologismeja ei kuitenkaan voida vertailla empiirisesti, sillä tutkimuksen kohteena ovat ainoastaan termistä ja verbistä koostuvat kollokaatiot, jotka saksan ja suomen kielessä erottaa toisistaan vähintäänkin välilyönti.

3.2.2 Idiomaattisuus

Toinen ominaisuus, jolla fraseologismeja perinteisesti kuvataan, on idiomaattisuus. Idiomaattisuuden olennainen piirre on se, että sen aste voi vaihdella (Burger 2010: 30), eikä idiomaattisuutta ole siten mahdollista arvioida absoluuttisesti. Fraseologismien voidaan pikemmin nähdä sijoittuvan idiomaattisuuden jatkumolle sen perusteella, kuinka voimakkaasti tai heikosti ne ovat idiomaattisia (Wotjak & Heine 2007: 41). Idiomaattisuudella tarkoitetaan sitä, että fraseologismien yksittäisten komponenttien merkitys muuttuu fraseologis-

missa niiden tavanomaisesta merkityksestä (Palm 1997: 9). Tällöin fraseologismien fraseologinen merkitys on eri kuin sen sananmukainen merkitys (Burger 2010: 30). Fraseologisella merkityksellä tarkoitetaan sekä fraseologismien kokonaismerkitystä että sen yksittäisten komponenttien merkitystä fraseologismissa. Fraseologisen merkityksen käsite ei kuitenkaan ota kantaa fraseologisen merkityksen kulloiseenkin luonteeseen. Siten fraseologinen merkitys voi olla kuvaannollinen tai sananmukainen. (Mts 13.) Kun fraseologismien komponentti esiintyy jossain fraseologismien ulkopuolella, missä sillä on jokin tietty merkitys, käyttää Burger (2010: 13) tästä nimitystä *vapaa merkitys*. Myös koko sanayhdistelmän merkitys voi olla vapaa (mp.). Fraseologismi *potkaista tyhjää* on esimerkki idiomaattisesta fraseologismista, koska *potkaista* ei säilytä fraseologismissa enää vapaata merkitystään 'heilauttaa jalkaansa' (KS 2015: s.v. *potkaista*), vaan sen merkitys muuttuu.

Jos vain osa tai yksi fraseologismien komponenteista muuttuu merkitykseltään fraseologismissa, fraseologismia kutsutaan *osittain idiomaattiseksi* (*teil-idiomatisch*) (Helbig 2006: 170; Burger 2010: 30; ks. luku 3.3.1, kuva 1) eli *osaidiomiksi*. Burger (2010: 30) mainitsee tällaisesta esimerkkinä fraseologismien *einen Streit vom Zaun brechen*, josta komponentti *einen Streit* säilyttää sananmukaisen merkityksensä mutta komponentti *vom Zaun brechen* on idiomaattinen. Jos taas komponenttien fraseologinen merkitys ja niiden sananmukainen merkitys eivät poikkea toisistaan – tai ero on aivan pieni – fraseologismi kuuluu ei-idiomaattiseen (*nicht-idiomatisch*) ryhmään (Burger 2010: 30). Esimerkki tähän ryhmään kuuluvasta fraseologismista on *pestä hampaat*, jossa kumpikin fraseologismien komponenteista säilyttää fraseologismissa vähintään pääpiirteissään sen merkityksen, jota ne kantavat yksittäisinä sanoina, vaikkakin kyseisessä fraseologismissa komponentin *pestä* käsitetään pitävän sisällään fraseologismien ulkopuolista vapaata merkitystään tarkemman merkityksen 'puhdistaa hammasharjalla' (ks. kollokaatin merkityksen erikoistumisesta kollokaatioissa luku 3.3.4). Perinteisestä idiomaattisuuden kriteeristä huolimatta fraseologismeihin luetaan myös tähän ryhmään kuuluvia sanayhdistelmiä, jotka ovat vain vähän tai eivät lainkaan idiomaattisia, kuten kollokaatiot (ks. luku 3.3.1, kuva 1).

Fraseologismien yksittäisten komponenttien vapaan merkityksen muuttumista fraseologismissa eli vapaan merkityksen ja fraseologisen merkityksen eroa voidaan kuvata myös dikotomialla kompositionaalisuus–ei-kompositionaalisuus (*Kompositionalität–Nicht-Kompositionalität*). Kompositionaalisuus tarkoittaa sitä, että fraseologismien kokonaismerkitys on pääteltävissä sen yksittäisten komponenttien merkitysten summasta (Caro Cedillo 2004: 38). Tällaista fraseologismia, jonka fraseologisen merkityksen voi ymmärtää pelkästään sen yksittäisten komponenttien vapaiden merkitysten perusteella, Svensson (2008: 84) kutsuu läpinäkyväksi (*transparent*). Läpinäkyvyyden vastakohtana hän puhuu läpinäkymättömyydestä (*opacity*) (mp). Läpinäkymättömät ja ei-kompositionaaliset fraseologismit ovat siten väistämättä jossain määrin idiomaattisia,

koska fraseologisen merkityksen läpinäkyväisyys ja fraseologismien ei-kompositionaalisuus edellyttävät, että komponenttien vapaat merkitykset ovat muuttuneet fraseologismissa.

3.2.3 Kiteytyneisyys

3.2.3.1 Kiteytyneisyyden eri näkökulmat

Kiteytyneisyys (mm. *Festigkeit, Stabilität, fixedness, figement*) on yksi keskeisistä fraseologismien ominaisuuksista (ks. Burger 2010: 14–29). Samalla se on kuitenkin varsin ongelmallinen käsite sekä sen määrittelyn että sen ilmenemisen arvioinnin kannalta. Kiteytyneisyyttä voidaankin tarkastella hyvin monesta näkökulmasta, jotka kaikki ovat kytköksissä toisiinsa. Esimerkiksi Bollyn (2011: 81) parametrinen ja tilastollisen tutkimuksen tulokset osoittavat, että syntaktisilla, semanttisilla ja leksikaalisilla rajoitteilla on vahva korrelaatio, kun on kyse sanayhdistelmän kiteytyneisyydestä.

Fraseologismien rakenteellinen kiteytyneisyys käy ilmi, kun fraseologismia verrataan vapaaseen sanayhdistelmään. Sanayhdistelmä on vapaa, jos sen komponenttien yhdistämiselle ei ole muita rajoitteita tavannaisten morfosyntaktisten ja semanttisten rajoitteiden lisäksi. Sen sijaan fraseologismeissa esiintyy näiden suhteen niin epäsäännönmukaisuuksia kuin tavallisesta poikkeavia rajoituksiakin. (Burger 2010: 19; ks. tarkemmin Burger 2010: 19–23.) Epäsäännönmukaisuudesta Burger (2010: 19, 21) mainitsee esimerkkinä fraseologismien *auf gut Glück*, jossa adjektiivia ei ole taivutettu, ja rajoituksesta fraseologismien *Das ist kalter Kaffee*, joka menettää fraseologisen merkityksensä muodossa *Der Kaffee ist kalt*. Nämä fraseologismit käyvät esimerkkinä formaalista, syntaktisella tasolla ilmenevästä kiteytyneisyydestä. Syntaktinen kiteytyneisyys on täydellisimmillään sitä, että sanayhdistelmän komponentit esiintyvät aina tietyssä muodossa ja samoilla paikoilla toisiinsa nähden. Tällöin fraseologismien käytössä ei myöskään esiinny variaatiota (ks. luku 3.2.3.3).

Rakenteelliseen kiteytyneisyyteen kytkeytyvät syntaktisen kiteytyneisyyden ohella kiinteästi semanttinen ja leksikaalinen kiteytyneisyys, jotka edustavat rakenteellisen kiteytyneisyyden eri näkökulmia. Semanttinen kiteytyneisyys liittyy siihen, että fraseologismi kokonaisuudessaan saa aikaan sen fraseologisen merkityksen. Esimerkiksi fraseologismien *Kraut und Rüben* fraseologisen merkityksen aikaansaamiseen tarvitaan sen molemmat komponentit kyseisessä järjestyksessä. (Burger 2003: 21.) Näin ollen semanttinen kiteytyneisyys liittyy fraseologismien idiomaattisuuteen. Samalla fraseologismi *Kraut und Rüben* on leksikaalisesti kiteytynyt, sillä se on itsenäinen yksikkö, joka on konventionaalistunut käyttöön sellaisenaan: kumpakaan sen komponenttia ei voi korvata synonyymilla sen fraseologisen merkityksen häviämättä, esim. **Kraut und Möhren* (Burger 2003: 21). Fraseologismien rakenteellisessa kiteytyneisyydessä ilmenee variaatiota, jota käsitellään luvussa 3.2.3.3. Kaiken kaikkiaan Burger (2010: 29) toteaa kiteytyneisyyden olevan suhteellista. Fraseologismit ovat siten kiteytyneisyydeltään eriasteisia ja -laatuisia.

Kiteytyneisyys on puolestaan pragmaattista silloin, kun fraseologismia käytetään jossain tietyssä viestintätilanteessa, jossa se täyttää jonkin tietyn tehtävän. Esimerkiksi rutiini-ilmaisua *Ich eröffne die Verhandlung* voi käyttää ainoastaan oikeuskäsittelyssä oikeuskäsittelyn avaaja. (Burger 2010: 28–29.) Kiteytyneisyyttä voi tarkastella myös psykolingvistikseen näkökulmasta. Tästä näkökulmasta katsottuna fraseologismit ovat kiteytyneitä, kun ihminen käsittelee fraseologismia kognitiivisesti yksikkönä yksittäisen sanan tavoin: se tulee mieleen kokonaisuudessaan ja se voidaan tuottaa kokonaisuudessaan ilman, että sitä tarvitsee luoda mieleensä uudelleen komponentti komponentilta. Psykolingvistisen kiteytyneisyyden voi havaita esimerkiksi aukkotestillä, jossa testaajaa pyydetään täydentämään fraseologismin puuttuva komponentti. (Mts. 16–17.) Psykolingvistisen kiteytyneisyyden vuoksi huomaamme, jos joku muodostaa virheellisen fraseologismin esimerkiksi epätavanomaista sanavalintaa käyttäen, vaikka sanayhdistelmä muuten noudattaisi tavanomaisia semanttisia ja morfosyntaktisia sääntöjä. Siksi saksankielisen mielestä sanayhdistelmässä **Zähne waschen* on väärä verbivalinta, vaikka se saksaa vieraana kielenä opiskelevan mielestä voikin tuntua loogiselta sanavalinnalta. Psykolingvistiseen kiteytyneisyyteen liittyy reproduktiivisuus ja leksikaalistuneisuus, joita tarkastellaan luvussa 3.2.3.2.

3.2.3.2 Leksikaalistuneisuus ja reproduktiivisuus

Leksikaalistumisella tarkoitetaan tässä Kosken (1981: 5, 24–25) ja Palmin (1997: 36) näkemyksen mukaisesti ilmauksen vakiintumista leksikkoon. Kuitenkaan esimerkiksi *Dudenin* (2015: s.v. *lexikalisieren*) ja Irsula Peñan (1994: 19) määritelmät leksikaalistumisesta eivät pidä eksplisiittisesti sisällään leksikkoon vakiintumista. Leksikaalistuneisuus liittyy kiteytyneisyyteen siten, että se ilmenee sanayhdistelmänä tai sanana, joka on *Dudenin* (2015: s.v. *lexikalisieren*) määritelmän mukaan vakiintunut lekseiminä eli kielen kiteytyneenä sisältöä kantavana osana. Irsula Peñan (1994: 19) mukaan leksikaalistuneet sanayhdistelmät ovat kielessä valmiina olevia ilmaisuja, jotka ovat käytettävissä puheessa asioiden kuvailuun ja nimittämiseen. Leksikaalistuminen on Irsula Peñan (1994: 19) mukaan itse asiassa sen lopputulema, että sanayhdistelmä on kiteytynyt ja että se voidaan tuottaa uudelleen eli se on vakiintunut kieliyhteisön käyttöön. Näin ollen leksikaalistuneisuus on kytköksissä psykolingvistiseen kiteytyneisyyteen (ks. luku 3.2.3.1).

Kun sanayhdistelmää ei tarvitse rakentaa mielessä uudelleen, sitä kutsutaan reproduktiiviseksi (*reproduktiv*) (Palm 1997: 36). Reproduktiivinen sanayhdistelmä voidaan tuottaa sellaisenaan jatkuvasti uudelleen (Irsula Peña 1994: 18). Kielenkäyttäjän on vain opittava sen käyttökontekstit (Palm 1997: 36). Reproduktiivisuus voi Kjærin (1992: 53) deskriptiivisen normin (ks. luku 3.3.6) mukaan olla seurausta sanayhdistelmän rutiininomaisesta käytöstä. Toisaalta reproduktiivisuus ruokkii fraseologismin toistuvuutta. Toistuvuus ja reproduktiivisuus ovat siis eri asioita, vaikkakin käsitteet liittyvät läheisesti toisiinsa. Toistuvuutta voidaan mitata tilastollisesti, kun taas reproduktiivisuus kertoo sanayhdistelmän psykolingvistikseen kiteytyneisyydestä (ks. luku 3.2.3.1).

3.2.3.3 Variaatio

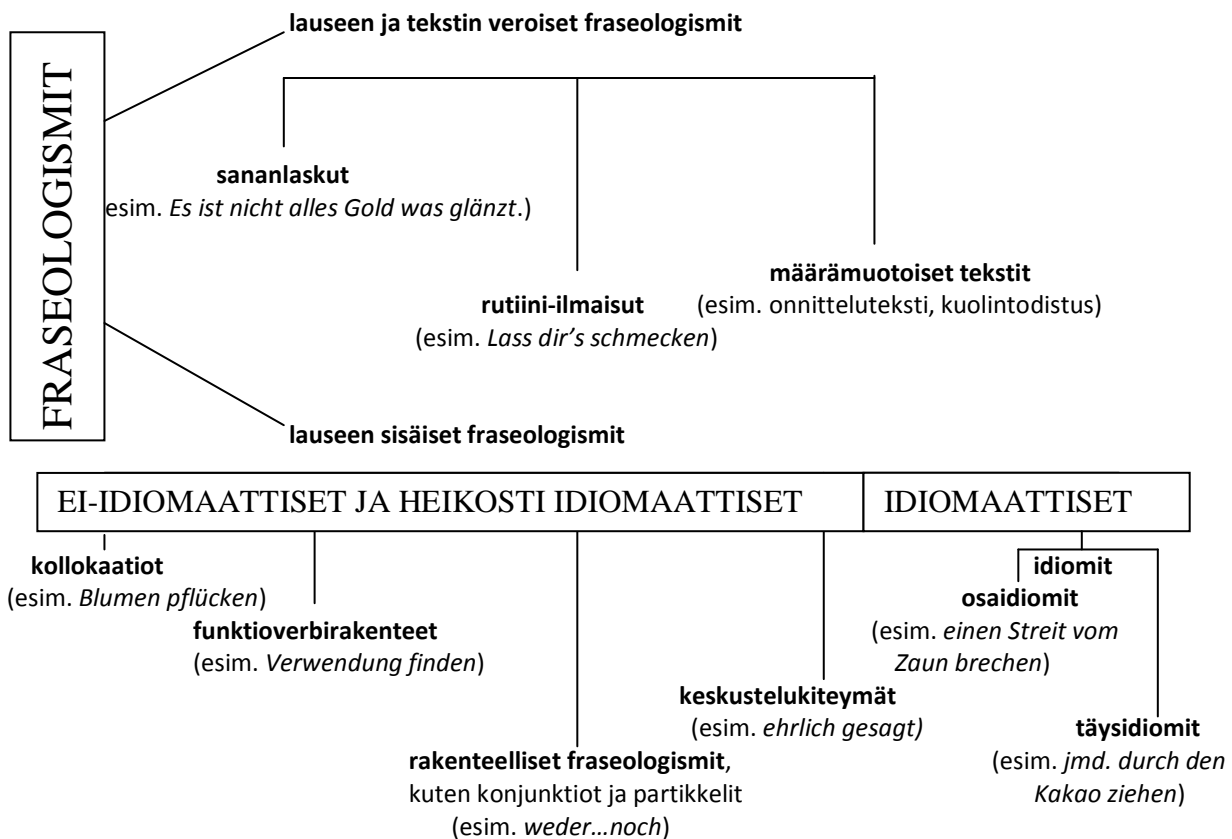
Burgerin (2010: 24) mukaan monille fraseologismeille ei ole olemassa yhtä tiettyä muotoa, vaan kaksi tai useampi samantapainen variantti. Variaation tyyppejä on useita: Variaatio voi olla esimerkiksi leksikaalista, jolloin jokin fraseologismin komponenteista voi kontekstista riippuen vaihdella tai fraseologismi voi sallia synonyymeja jollekin komponentilleen. Variaatio voi niin ikään olla kieliopillista, jolloin kaksi kieliopillista varianttia ovat fraseologismissa mahdollisia, kuten substantiivin yksikkö- ja monikkomuoto. Fraseologismista voi olla käytössä myös pidempi ja lyhyempi versio tai fraseologismin komponenttien paikka tai valenssi voi vaihdella. (Burger 2010: 24–26; ks. myös Fleischer 1997: 205–213.)

3.3 Kollokaatiot

3.3.1 Kollokaatiot fraseologian käsitekartalla

Kollokaatiot kuuluvat Wotjakin (2005: 372) mukaan fraseologismien ei-idiomaattiseen ryhmään tai Burgerin (2010: 38) mukaan tarkemmin sanottuna ei-idiomaattiseen tai heikosti idiomaattiseen ryhmään. Kollokaatiot ovat idiomaattisuudeltaan heikkoja suhteessa idiomeihin, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kollokaatiot olisivat yksinomaan täysin ei-idiomaattisia, sillä kollokaatioissa on havaittavissa myös vähäistä idiomaattisuutta (ks. esim. Sabban 2003: 63; vrt. kollokaatioiden puolikompositionaalisuudesta Caro Cedillo 2004: 38; L’Homme ja Bertrand 2000: 500; luku 3.3.4). Selvä idiomaattisuus on Fleischerin (1997: 251) mukaan kuitenkin fraseologismien tunnusomainen ominaisuus, minkä vuoksi Fleischer ei pidä kollokaatioita tyypillisinä fraseologismeina, vaan katsoo niiden kuuluvan fraseologismien periferiaan.

Wotjakin ja Heinen (2007: 41) mukaan fraseologian kokonaisuutta voidaan ajatella ei-idiomaattisten, osittain idiomaattisten ja idiomaattisten fraseologismien jatkumona, jossa fraseologismit voidaan horisontaalisesti jakaa ryhmiin niiden idiomaattisuuden perusteella mutta jossa ne jakautuvat vertikaalisesti edelleen alaryhmiin. Kuvassa 1 fraseologismit on luokiteltu Wotjakin (2005: 372–373) jaottelun mukaisesti eri alaryhmiin. Kollokaatiot ovat Wotjakin (2005: 372) mukaan lausetta pienempiä fraseologisia yksiköitä, jotka ovat ei-idiomaattisia sanojen suosittuja yhdessäesiintymisiä. Olen kuitenkin tehnyt kuvassa 1 muutoksen lauseensisäisten fraseologismien ei-idiomaattiseen alaryhmään, johon olen lisännyt määritelmän *ja heikosti idiomaattiset*, sillä esimerkiksi Sabban (2003: 63) kirjoittaa havainneensa kollokaatioissa idiomaattisia piirteitä (ks. luku 3.3.4). Samoin Caro Cedillon (2004: 38) sekä L’Hommen ja Bertrandin (2000: 500) noteeraama puolikompositionaalisuus viittaa heikokseen idiomaattisuuteen.

Kuva 1. Fraseologismit

(Wotjakin (2005: 372–373) taulukkoa mukailen)

3.3.2 Kollokaatiot syntaktisesta näkökulmasta

Kollokaatio voidaan jakaa pääsanaan ja kollokaattiin. Pääsanasta käytetään eri kielissä esimerkiksi nimityksiä *tête*, *base*, *collocateur* (Gréciano 2008: 428), *node* (esim. Mason 2007: 97–111, Sinclair 1991: 115) ja *Basis* (esim. Irsula-Peña 1994) sekä *Kollokant* (esim. Lehr 1996: 37; Fleischer 1997: 251; Liimatainen 2015) ja kollokaatista nimityksiä *collocataire* (Gréciano 2008: 428), *collocate* (esim. Sinclair 1991: 115) ja *Kollokat* (esim. Lehr 1996: 37; Fleischer 1997: 251; Liimatainen 2015).

Substantiivi edustaa pääsanaa attributiivisissa sekä verbaalisissa kollokaatioissa, ja adverbialisten kollokaatioiden pääsanana on puolestaan verbi tai adjektiivi. (Hausmann 2003: 315.) Esimerkkejä edellä mainituista ovat *tragischer Unfall*, *Zähne putzen*, *ei järin suuri* ja *hymyillä leveästi*, joissa pääsana on alleviivattu. Hausmann (2003: 315) nimittää edellä kollokaatioryhmää kollokaatin syntaktisen tehtävän mukaan. Tässä tutkielmassa tarkasteltava kollokaatioryhmä eli verbi-substantiivikollokaatiot on kuitenkin nimetty tutkielmassa kollokaation molempien komponenttien sanaluokan perusteella. Samalla verbi-substantiivikollokaatiot pitävät tässä sisällään myös kollokaatioita, joissa verbi on partisiipissa, kuten partisiippiattribuuttina. Näin

tutkielman verbi-substantiivikollokaatioiden ryhmä pitää sisällään Hausmannin (2003: 315) termin sekä verbaalisia että attributiivisia kollokaatioita⁴.

Verbi-substantiivikollokaatioissa substantiivi voi saada erilaisia syntaktisia rooleja. Substantiivi voi esiintyä esimerkiksi syntaktisena subjektina tai objektina (Hausmann 2003: 315; Baschewa 2010: 9). Baschewa (2010: 9) mainitsee subjektina esiintymisestä esimerkkinä kollokaation *ein Krieg bricht aus* ja objektina esiintymisestä kollokaation *einen Scheck einlösen*. Näin ollen kollokaatioissa valenssinkantaja on verbi yksinään – ei verbistä ja substantiivista muodostunut yksikkö, kuten funktioverbirakenteissa (Wotjak & Heine 2007: 45). Siten verbi-substantiivikollokaatio muodostuu predikaatista ja substantiivilausekkeesta.

Markus ja Korhonen (2005: 330–333) esittävät subjektin ja objektin lisäksi muitakin mahdollisia syntaktisia rooleja verbi-substantiivikollokaation substantiivilausekkeelle. He ovat luokitelleet saksankielisestä LGDaF-korpuksesta (*Langenscheidts. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*) poimimansa verbi-substantiivikollokaatiot substantiivin syntaktisen roolin mukaisesti seitsemään ryhmään. Näistä yleisimpiä (75 %) ovat tutkimuksessa tapaukset, joissa substantiivi on akkusatiiviobjektissa. (Mts. 336.)

- 1) akkusatiiviobjektina: esim. *die Arme ausbreiten*
- 2) prepositio-objektina: esim. *jmdn. aus dem Dienst erlassen*
- 3) subjektina: esim. *jmdm. unterläuft ein Irrtum*
- 4) datiiviobjektina: esim. *etw. unterliegt keinem Zweifel*
- 5) toisen asteen objektina (akkusatiivi-, prepositio- tai genetiiviobjekti): esim. *etw. ist einen Versuch wert, jmdm. zu Dank verpflichtet sein, einer Sprache mächtig sein.*
- 6) subjekti- tai objektipredikatiivina, esim. *etw. ist die Regel, jmd. ist vom selben Schlag, etw. als seine Aufgabe ansehen, etw. für seine Pflicht halten*
- 7) genetiiviobjektina, esim. *sich seiner Gefühle schämen, etw. bedarf einer Prüfung*

(Markus & Korhonen 2005: 331–333).

Edellä esitetystä on hyvin nähtävissä, kuinka fraseologismeille tyypillinen polyleksikaalisuus (ks. luku 3.2.1) ilmenee kollokaatioissa. Polyleksikaalisuus nousee esille myös seuraavassa Petkova-Kessanlinin (2010: 120) kollokaatiomääritelmässä:

Kollokationen sind – sowohl in der Gemein- als auch in der Fachsprache – als typische, rekurrent auftretende Kombinationen von (in der Regel) zwei oder mehreren Lexemen anzusehen, die konventionell in einem

⁴ Kuitenkaan tähän ei ole sisällytetty kollokaatioita, joissa verbin partisiippi yhdessä substantiivin kanssa muodostaa sanaliittotermin (vrt. *yhdistää rangaistuksia* vs. *yhdistetty rangaistus*) vaan tapaukset, joissa verbin voi ajatella esiintyvän attributiivisessa kollokaatioissa ainoastaan toisessa syntaktisessa muodossa (vrt. *määrätä rangaistus* vs. *kurinpitomenettelyssä määrätty rangaistus*).

bestimmten Kommunikationsbereich verwendet werden und dafür für die Kommunikationsteilnehmer erwartbar sind (Petkova-Kessanlis 2010: 120).

Tämän määritelmän etu on siinä, ettei se rajaa sitä, kuinka monesta (erilleen kirjoitetusta) lekseemistä kollokaatio koostuu, mikä tuo tarpeellista joustavuutta erityisesti kontrastiiviseen tutkimukseen (vrt. luku 3.2.1). Hausmannin (2003: 316) mukaan tyypillisimpiä ovat kuitenkin tapaukset, joissa kollokaatiot koostuvat kahdesta komponentista. Tämä pitää myös Markuksen ja Korhosen (2005: 331–333) edellä esitettyjen esimerkkien perusteella paikkansa. Tällöin komponentti ymmärretään lauseenjäseneksi, ei kieliopilliseksi apusanaksi, kuten artikkeliksi, eikä verbin valenssin vaatimaksi varioitavissa olevaksi lauseenjäseneksi (vrt. esim. *jmdm. unterläuft ein Fehler*). Komponentteja voi kuitenkin olla useampiakin. Esimerkiksi Markuksen ja Korhosen (2005: 331–333) edellä esittämät kollokaatiot, joissa substantiivi on toisen asteen objektina, koostuvat kolmesta komponentista. Lisäksi kaksi kollokaatiota voi yhdistyä kolmoisrakenteeksi (*Tripel-Struktur*) (Hausmann 2003: 316). Esimerkiksi kollokaatiot *massive Kritik* ja *Kritik üben* voivat yhdistyä yhdeksi kollokaatioksi *massive Kritik üben (an etw./jmdm.)* (mp.). Toisaalta verbi-substantiivikollokaation pääsana voi saada määreitä, vaikkeivät ne varsinaiseen kollokaatioon kuulukaan. Tämä erottaa ne funktioverbirakenteista, sillä funktioverbirakenteissa substantiivilauseketta ei voi pääsääntöisesti vapaasti laajentaa attribuuteilla (Fabricius-Hansen 2009: 418–419).

Luvussa 3.2.3 käsitellään kiteytyneisyyttä yhtenä fraseologismien ominaisuutena sen eri näkökulmista. Kuten idiomaattisuus, myös kiteytyneisyys on asteittainen käsite, ja erilaiset fraseologismit ovat kiteytyneisyydeltään toisistaan eroavia. Kollokaatioiden syntaktinen kiteytyneisyys (ks. luku 3.2.3.1) on heikohkoa, sillä se saattaa vähimmillään ilmetä siinä, että sen komponenteilla on taipumus esiintyä yhdessä – ei siis välttämättä vierekkäin tietyssä järjestyksessä tai sijassa (ks. Burger 2003: 21–23). Kollokaation komponentit voivat jakautua jopa eri lauseisiin: *Die Dividenden, die letztes Jahr ausgeschüttet worden sind, müssen versteuert werden* (Caro Cedillo 2004: 40). Kuten tästä esimerkistä käy ilmi, kollokaation komponentteihin on mahdollista viitata pronomiinilla, toisin kuin esimerkiksi Heinen (2006: 74), Seifertin, (2004: 57) ja Helbigin (2006: 271–272) mukaan funktioverbirakenteiden abstraktisubstantiiveihin. Kollokaatioiden heikohkosta syntaktisesta kiteytyneisyydestä kertoo lisäksi se, että kollokaatiot sallivat useita perusmuotoja. Esimerkiksi *Dividenden ausschütten* voi ilmetä myös muodoissa *Auschüttung von Dividenden* ja *ausgeschüttete Dividenden* (Caro Cedillo 2004: 40).

Kollokaatiot ovat siten kaiken kaikkiaan syntaktisesti vähemmän kiteytyneitä kuin funktioverbirakenteet ja idiomit, koska ne sallivat enemmän syntaktista vaihtelua. Vaikka kollokaatiot ovat syntaksiltaan vain heikosti kiteytyneitä, Caro Cedillon (2004: 40) mukaan ne ovat kuitenkin ulkoisesti kiteytyneitä, sillä niitä käytetään toistuvasti jollakin erikoisalalla, tekstilajissa tai viestintätilanteessa ilmaisemaan tiettyä asiasisältöä.

Tiivistetysti kollokaatioista voidaan todeta syntaktisesta näkökulmasta seuraavaa: Kollokaatiot ovat attributiivisia, adverbiaalisia tai verbaalisia (verbi + substantiivi) kollokaatioita tai näiden yhdistelmiä (Tripel-Struktur). Verbi-substantiivikollokaatiot koostuvat predikaatista ja substantiivilausekkeesta, joka voi edustaa useita eri syntaktisia rooleja. Kollokaatiot ovat ulkoisesti kiteytyneitä, mutta niiden syntaktinen kiteytyneisyys on heikohkoa.

3.3.3 Kollokaatiot leksikaalisesta näkökulmasta

...dass bei weitem nicht alle Formulierungen, die das Sprachsystem theoretisch zulässt, gleichzeitig akzeptabel sind (Steinbügl 2005: 7).

Kollokaatioita ei muodosteta puhuttaessa tai kirjoitettaessa ad hoc -tapaan, vaan kollokaatioon kuuluvat sanat muodostavat syntagman, joka tulee puhujan tai kirjoittajan mieleen sellaisenaan. Tämän vuoksi vapaasti muodostetut sanayhdistelmät ovat epäsopivia silloin, kun asian ilmaisemiseen on olemassa kollokaatio, vaikkakin vapaasti muodostettu sanayhdistelmä olisi semanttisesti ja syntaktisesti oikeaoppinen. (Häcki Buhofer 2011: 17–18.) Sen vuoksi olemme taipuvaisia sanomaan vaikkapa *iso lapsi* mieluummin kuin *suuri lapsi*. Tämä johtuu siitä, että olemme oppineet kollokaation muodostaman syntagman sellaisena kuin se on. Samoin käytämme sanojakin siten, kuin ne ovat leksikaalistuneet. Ei ole tapana sanoa esimerkiksi *epäjärkevä* vaan *järjetön*, vaikka ensimmäinenkin on semanttisesti ja morfologisesti oikein johdettu.

Čermákin (2000: 492) kuvauksen mukaan fraseologismit (kuten kollokaatiot) ovat prototyyppisesti Saussuren termin osa kielen *langue*-tasoa (myös Hausmann 1985: 118) eli ne ovat osa kielen järjestelmää, ja ne pelkästään tuotetaan puheessa *parole*-tasolla uudelleen. Sen sijaan vapaat sanayhdistelmät edustavat kielen *parole*-tasoa ja ne muodostetaan tilapäiseen tarkoitukseen, aina uudestaan ja uudestaan (Čermák 2000: 492). Čermák (2000: 492) kuitenkin lisää, ettei tällainen erottelu ole käytännössä selvärajaista. Kuitenkin osoituksena kielen *langue*-tasosta toimii korpusohjelman konkordanssinäkymä, jossa vertikaalisesti voidaan nähdä joukko luonnollisessa kielessä toistuvia rakenteita. Sen sijaan jokainen horisontaalisella tasolla ilmenevä yksittäinen esiintymä on ote kielen *parole*-tasolta eli yksittäisistä kielenkäyttötilanteista. (Tognini-Bonelli 2001: 98.)

Hausmannin (1985: 118) termin kollokaatiot ovat kielen puolivalmiita tuotteita (*Halbfertigprodukte der Sprache*) ja Burgerin (2010: 31) mukaan fraseologismit yleisesti ”’vorgefertigte’ Kombinationen von Wörtern”. Hausmann (1985: 119) esittää, että tekstin tuottaminen tapahtuu pääsanälhtöisesti: ensin tulee pääsana ja tämän jälkeen päätös sitä määrittävästä sopivasta kollokaatista. Tällä Hausmann viittanee siihen, ettei kollokaattia voi ilmaista ennen tietoa halutusta pääsanasta, sillä kollokaatti on riippuvainen pääsanasta. Koska kuitenkin kollokaatiot ovat lähtökohtaisesti reproduktiivisia ja kiteytyneitä ilmauksia, ei niitä myöskään tarvitse rakentaa uudestaan komponentti komponentilta (ks. reproduktiivisuudesta luku 3.2.3.2),

kuten Hausmannin esittämästä (1985: 119) voi ymmärtää. Kollokaatioiden kognitiiviseen käsittelyyn vaikuttaa tietysti puhujan kielitaito kyseisessä kielessä ja sen kielen osa-alueessa, johon kollokaatio liittyy. Myös pedagogisesta näkökulmasta kollokaatiot olisi opeteltava kokonaisuuksina, jotta kollokaattien oikea käyttö olisi ylipäänsä opittavissa (ks. tästä esim. Baschewa 2010: 10), sillä Hausmanniin (2003: 312) viitaten kollokaatti on määriteltävissä, käännettävissä ja opittavissa ainoastaan kontekstiin sidottuna (ks. luku 3.3.4).

Steinbügl (2005: 3) toteaa, ettei kollokaation komponenttien yhdessäesiintyminen ole selitettävissä yksinomaan semanttisesti. Tästä Steinbügl (2005: 3) mainitsee esimerkkinä saksan *Zähne putzen* vs. **Zähnebürsten*, joista jälkimmäinen ei ole vakiintunut käyttöön, vaikka sanayhdistelmä on looginen ja käytössä on sana *Zähnebürste*. Burger (2010: 19) määrittelee sanayhdistelmän vapaaksi, jos sen komponenttien yhdistämiselle ei ole muita rajoitteita tavanomaisten morfosyntaktisten ja semanttisten rajoitteiden lisäksi (ks. luku 3.2.3.1). Steinbüglin (2005: 3) esimerkissä on siis komponenttien yhdistymiselle näiden lisäksi muita rajoitteita.

Hausmannin (1984: 396) mukaan sanan yhdistymiskyvyn rajoittuneisuuteen viittaa se, että sana esiintyy esimerkkinä tietyn sanan kanssa eri sanakirjoissa. Tämä viittaa siihen, ettei kyseessä ole vapaa sanayhdistelmä. Toisaalta sellaisesta yleisestä adjektiivista kuin *agréable* annetaan eri ranskankielisissä sanakirjoissa esimerkkejä eri substantiivien kanssa, mikä puolestaan viittaa sanan yhdistymiskyvyn rajoittumattomuuteen (Hausmann 1984: 396) ja näin ollen vapaisiin sanayhdistelmiin. Sanayhdistelmän sisältyminen sanakirjaan kertoo sanayhdistelmän leksikaalistuneisuudesta (ks. luku 3.2.3.2). Leksikaalistuneisuus on kuitenkin jossain määrin keinotekoinen kollokaation kriteerinä, sillä sen toimivuuden lähtökohtana olisi, että sanakirjoihin olisi sisällytetty kaikki kyseisen kielen tai kielen osa-alueen kiteytyneet sanayhdistelmät ja fraseologismit. Sanakirjan tekijät ovat voineet esimerkiksi haluta valita kirjaan vain sanakirjan käyttäjän kannalta mielestään kaikkein hyödyllisimmät sanayhdistelmät. Tämä ei siis sovellu varsinaiseksi kollokaation kriteeriksi, mutta heuristisena menetelmänä se voi olla lähtökohtana tarkemmalle analyysille.

Caro Cedillo (2004: 39) kirjoittaa, että kieliyhteisö on päätenyt monien mahdollisten kollokaattien joukosta valitsemaan vain yhden tai harvan, joita se käyttää ensisijaisesti. Tämä valinta on Caro Cedillon (2004: 39) mukaan arbitraarinen tai se johtuu historian määrittämistä kognitiivisista preferensseistä, eikä se ole selitettävissä kielijärjestelmän säännöin. Kieliyhteisö on ottanut sanayhdistelmän sosiaaliseen kielinormiinsa (mp.). Hoey (2007: 7–8; ks. myös Hoey 2005) tarjoaa ilmiölle psykologista selitysmallia nimeltä *lexical priming*, jonka mukaisesti sanojen kontekstit ja kotekstit tallentuvat kuulijoiden alitajuntaan heidän kohdattessaan sanan jossakin tekstiympäristössä. Hoey (2007: 8) katsoo, että vastaavasti käyttäessämme kyseisiä sanoja meillä on taipumusta toisintaa sanan kontekstit, joissa olemme sitä aiemmin kuulleet käytettävän. Tällä tavoin meillä on taipumus sekä tunnistaa että toisintaa kollokaatiot (Hoey 2007: 8). Hoey (2007: 9) painottaa, että selitysmallissa on kyse ihmisen ominaisuudesta, ei sanan. Toisin sanoen ihmisellä on aja-

tusmallin mukaisesti taipumus assosioida sana tiettyyn kollokaattiin, mikä johtaa sanojen yhdessä esiintymiseen. Tämä on vastakohta käsitykselle, jonka mukaan sanojen yhdessäesiintyminen johtuisi sanan itsensä taipumuksesta esiintyä toisen sanan kanssa (mp.). Näin ollen myös tietty korpusaineisto (esimerkiksi tietyn sanomalehden vuosikerrat) antaa käsityksen siitä, kuinka aineiston tekstit tuottaneet ihmiset ovat taipuvaisia yhdistelemään sanoja keskenään (ks. Hoey 2007: 9). Tästä ajatusmallista voidaan johtaa, että kielen *langue*-taso edustaa toisaalta ihmisten mieliin tallentunutta tietoa siitä, miten he ovat omaksuneet kielen sen perusteella, miten he ovat havainneet sitä käytettävän. Näin ollen yksittäisen kielen *langue*-taso toteutuu paitsi yhteisöllisenä, mistä on evidenssinä konkordanssinäkymän vertikaalinen taso, myös yksilöllisenä jokaisen henkilökohtaisena kielitajuna, joka perustuu siihen, miten kieltä yleensä käytetään, ja jonka perusteella he käyttävät kieltä *parole*-tasolla.

Čermák (2010: 23) kuitenkin etsii selitystä kollokaatioiden ominaisuuksista: Hän kirjoittaa, että kollokaatioiden taustalta on löydettävissä sääntöjä ja taipumuksia, jotka ovat johtaneet kollokaatioiden muodostumiseen mutta jotka on erotettava sanojen yhdistämisestä koskevista muodollisista säännöistä. Kaikkia näitä luonteeltaan semanttisia sääntöjä ja taipumuksia hän kutsuu yksittäisten sanojen kyvyksi muodostaa kollokaatioita. (Mp.) Tästä kyvystä Čermák (2010: 23) käyttää nimitystä *collocability*. Joillakin sanaluokilla tai sanoilla, joilla on jokin tietty ominaisuus, tämä kyky on hänen mukaansa parempi, ja ne sallivat itselleen enemmän eri kollokaatteja kuin jotkin toiset sanat (mp.). Gläser (2007: 494) puolestaan kirjoittaa, että sanojen yhdistymistä toisiinsa ohjaa leksikaalisen paradigman sanoilla ilmenevä yhteinen semanttinen piirre. Tällaisesta leksikaalisen paradigman alasta käytetään nimitystä *collocational range* (mp.). Seuraavan sivun kuvassa 2 esitetään Irsula Peñan (1994: 34) taulukon mukaisesti vertikaalisella tasolla leksikaalisia paradigmoja, *collocational ranges*, pääsanalle *Angst*.

Irsula Peñalta (1994: 33) on peräisin kuvaannollinen käsite *Vita*, jolla hän kuvaa kollokaation makrorakennetta ja sen suhdetta ulkoiseen todellisuuteen. Käytännössä *Vita* on niiden kollokaattien muodostama kokonaisuus, joiden kanssa pääsana voi muodostaa kollokaation. Tämä kokonaisuus käsittää horisontaalisen ja vertikaalisen tason (tai syntagman ja paradigman). Vertikaalisen tason (ts. *collocational range*) muodostaa pääsanatietyn ulkoisen suhteen (*Scene*) kokonaisuus ja horisontaalisen tason eri ulkoisten suhteiden tai merkityssisältöjen valikoima. (Mts. 33–34, 40–44.) Vaikka vertikaalisen tason kollokaatit ilmaisevat samaa asiasisältöä, tämä ei tarkoita sitä, että ne olisivat suoraan korvattavissa toisillaan, sillä myös kollokaatiot ovat kontekstisidonnaisia. Esimerkiksi kollokaatioita *Angst machen* ja *Angst einflößen* käytetään eri rekistereissä. (Irsula Peña 1994: 49.)

Syntagma		Pääsana: Angst			Kollokaatit	
Paradigma		<i>bekommen</i>	<i>haben</i>	<i>machen</i>	<i>äußern</i>	<i>überwinden</i>
		<i>kriegen</i>	<i>empfinden</i>	<i>einflößen</i>	<i>spiegeln</i>	
			<i>fühlen</i>	<i>einjagen</i>	<i>verraten</i>	
			<i>merken</i>	<i>hervorrufen</i>		
			<i>spüren</i>	<i>auslösen</i>		
			<i>verspüren</i>	<i>erwecken</i>		
				<i>säen</i>		

Kuva 2. Kollokaattien vertikaalinen (paradigma) ja horisontaalinen taso (syntagma) (Irsula Peña 1994: 34.)

Petkova-Kessanlinen (2010: 119–120; ks. luku 3.3.2) kollokaatiomääritelmässä todetaan, että kollokaatiot ovat tyypillisiä ja toistuvasti esiintyviä sanayhdistelmiä, joiden käyttö on konventionaalista ja jotka ovat kielenkäyttötilanteessa odotettavissa olevia. Petkova-Kessanlinen määritelmä edustaa Evertin (2009: 1213–1214) termin empiristä katsantotapaa kollokaatiokysymykseen (*empirical concept*). Feilken (2003: 52) kritisoiman käsityksen mukaan toistuvuus käsitetään sanayhdistelmien kiteytyneisyydestä johtuvaksi seuraukseksi, ja toisaalta niiden toistuvuuden seurauksena ilmaisu on vakiintunut sellaisenaan tuotettavaksi yksiköksi. Myös Forsgren (1997: 60) kiinnittää huomiota siihen, että kollokaatioiden määritelmässä esiintyvät esimerkiksi sanat *naturally*, *normally*, *usually*, *common use*, *häufig*, *charakteristischerweise* ja *often*. Irsula Peña (1994: 36) ja Steinbügl (2005: 16) kuitenkin kritisoivat, että kollokaation yleisyys kertoo pikemmin siitä, että kyseinen ulkoinen todellisuus, johon kollokaatio viittaa, on keskeinen korpuksen teksteissä. Tämän vuoksi onkin tärkeää valita tutkimuskysymyksen kannalta riittävän edustava ja tasapainoinen korpus. Feilke (2003: 53) huomauttaa, että metodisesta näkökulmasta sanojen toistuva esiintyminen yhdessä on joka tapauksessa heuristisesti arvokas apu potentiaalisten kollokaatioiden löytämiseksi. Toistuvuutta voidaan tutkia tilastollisten frekvenssi- ja merkitsevyyslaskelmien avulla, joihin perustuvien menetelmien etu on niiden objektiivisuus.

Feilke (2003: 52) esittää, että kollokaatioita pitäisi analysoida tiettyjen sisältöjen suhteellisesti motivoituneina, arbitraarisina ja konventionaalisina järjestäytymisinä, joiden laadullisen olemuksen kannalta niiden toistuvuus on ”yhdenmukaista”. Samoin Hanzlíčková (2010: 82) kyseenalaistaa yleisyyden kriteerin, sillä kaikki yleiset sanayhdistelmät eivät ole kollokaatioita, mutta toisaalta on olemassa myös harvinaisissa konteksteissa esiintyviä kollokaatioita. Hanzlíčková (2010: 82) peräänkuuluttaakin sellaisia kriteerejä kuin sanayhdistelmän yksittäisten komponenttien semanttista yhteenkuuluvuutta ja leksikaalistuneisuutta.

Feilken (2003: 52–53) ja Hanzlíčkován (2010: 82) näkemykset lähentelevät Evertin (2009: 1213–1214) termin teoreettista katsantotapaa (*theoretical concept*). Tämän katsantotavan mukaan kollokaatiot ovat idiosynkraattisia ja polyleksikaalisia ilmaisuja, jotka voidaan määritellä kielitieteellisin testeillä ja puhujan

intuition avulla ja jotka ovat idiomaattisuudeltaan eriaisteisia. Tässä tutkielmassa yhdistyvät teoreettinen ja empiirinen katsantotapa. Korpuslingvistinen tutkimus edustaa empiiristä katsantotapaa kollokaatiokysymykseen, mutta korpuslingvistisen menetelmän avulla poimittujen sanayhdistelmien luokittelu perustuu sekä empiiriseen että teoreettiseen viitekehykseen.

Edellä esitetyn perusteella kollokaatioista voidaan leksikaalisesta näkökulmasta sanoa seuraavaa: Kollokaatiot ovat toistuvia ja reproduktiivisia leksikaalisia yksiköitä, syntagmoja, jotka on opittu sellaisinaan ja jotka ovat osa kielen langue-tasoa. Sanayhdistelmän leksikaalistuneisuus viittaa kollokaatioon ja sen komponenttien yhdistymiskyvyn rajoittuneisuuteen. Yksittäisillä sanoilla on erilainen niin sanottu kyky yhdistyä kollokaatioiksi, joiden muodostamiseen liittyy myös muita kuin tavanomaisia syntaktisia ja semanttisia rajoituksia. Toisesta näkökulmasta tiettyjen sanojen yhdessäesiintyminen juontuu kognitiivisista preferensseistä ja siitä, miten ihmiset ovat oppineet assosioimaan tiettyihin sanoihin tiettyjä konteksteja. Pääsanaan yhdistyvissä kollokaateissa on nähtävissä horisontaalinen ja vertikaalinen taso, joista jälkimmäisellä sanojen yhdistymistä ohjaa yhteinen semanttinen piirre. Horisontaalinen ja vertikaalinen taso muodostavat yhdessä kollokaation makrorakenteen. Kollokaatiokysymystä on mahdollista lähestyä myös frekvenssiin ja tilastollisiin merkitsevyyslaskelmiin perustuvasta empiirisestä näkökulmasta.

3.3.4 Kollokaatiot semanttisesta näkökulmasta

Hausmannin (2003: 312) mukaan kollokaatiossa on kyse fraseologisesta yhdistelmästä, jossa pääsana on määriteltävissä, käännettävissä ja opittavissa ilman kontekstia, kun taas kollokaatti on määriteltävissä, käännettävissä ja opittavissa ainoastaan kontekstiin sidottuna. Kollokaation komponentit ovat siis toisiinsa nähden hierarkkisessa suhteessa: pääsana on semanttisesti itsenäinen ja kollokaatti semanttisesti riippuvainen pääsanasta. Toisin sanoen kollokaatin merkitys täsmentyy kollokaatiossa, jossa sen merkitys määräytyy suhteessa pääsanaan. Näin ollen pääsana myös lopulta määrää kollokaatin, jonka kanssa se voi yhdistyä. (Caro Cedillo 2004: 69; ks. myös Helbig 2006: 170.) Esimerkiksi kollokaatiossa *heittää tikkaa* kollokaatin fraseologinen merkitys realisoituu eri tavalla kuin kollokaatiossa *heittää keihästä*. Näissä tapauksissa heittäminen voi tarkoittaa kahdentyyppistä tapaa tai tekniikkaa panna jokin asia lentämään (ks. esim. KS 2015: s.v. *heittää*). Sen sijaan vaikka kuulantyönnössäkin esine ”pannaan lentämään”, puhumme kuulan työntämisestä emmekä heittämisestä. Kuvatunlaisen semanttisen riippuvuuden vuoksi kollokaatio muodostaa käsitteellisen kokonaisuuden. Caro Cedillon (2004: 94–95) mukaan semanttisen riippuvuuden voi parhaiten havaita kääntämällä, sillä kollokaatin kääntäminen onnistuu vain kääntämällä kollokaation kokonaismerkityksen. Siten ekvivalenssi on olemassa vain kollokaation tasolla (Hausmann 1984: 405).

Kollokaatiot eivät ole mitä tahansa sanayhdistelmiä, joissa voidaan ajatella olevan pääsana ja sitä täydentävä sana. Hausmann (1985: 118–119) tekee eron spesifisten ja ei-spesifisten sanayhdistelmien välille, ja niis-

tä vain spesifiset hän laskee kollokaatioiksi. Spesifisiä ovat sellaiset sanayhdistelmät, joissa kollokaatti ilmaisee jotain pääsanaan olennaisesti liittyvää toimintoa, kuten kollokaatio *ein Buch aufschlagen* (mp.). Spesifiset sanayhdistelmät eroavat ei-spesifeistä sanayhdistelmistä siinä, että ei-spesifeissä sanayhdistelmissä vierussanan valintaan ei liity samassa määrin rajoituksia, kuten esimerkeissä *ein Auto kaufen* ja *ein Haus kaufen*, joissa toiminta *kaufen* on ei-spesifinen eli ei mitenkään erityinen suhteessa pääsanaan *Auto* tai *Haus* (Hausmann 1985: 118–119). Tällaiset ovat Burgerin (2010: 19) termin *vapaita sanayhdistelmiä* (*freie Wortverbindung*).

Coseriu (1967: 293–303) kirjoittaa Porzigiin (1957: 120)⁵ viitaten kahden keskenään esiintyvän sanan erityisestä merkitysten välisestä yhteydestä, jota hän nimittää *leksikaaliseksi solidaarisuudeksi* (*lexikalische Solidarität*). Esimerkiksi kollokaatiossa *blondes Haar* merkitykseen 'blond' sisältyy aina merkitys 'Haar', koska adjektiivi kuvastaa hiusten väriä. Vastaavasti merkitykseen 'beißen' liittyy merkitys 'Zahn', koska pureminen tapahtuu hampailla. (Mts. 293.) Toisaalta *beißen* esimerkiksi kollokaatiossa *sich auf die Zähne beißen* ja *blond* kollokaatiossa *blondes Haar* ovat samalla Hausmannin (1985: 118–119) termin spesifisiä suhteessa pääsanaan, koska *beißen* on hampaisiin liittyvä olennainen toiminto ja *blond* nimenomaan hiuksiin liittyvä ominaisuus.

Luvussa 3.3.1 mainitaan, että kollokaatiot kuuluvat fraseologismien ei-idiomaattiseen tai heikosti idiomaattiseen ryhmään (ks. Burger 2010: 38). Ei-idiomaattiset fraseologismit ovat kompositionaalisia, eli niiden kokonaismerkitys on johdettavissa sanayhdistelmän yksittäisten komponenttien merkitysten summasta (ks. luku 3.2.2; Caro Cedillo 2004: 38). Kollokaatioiden kompositionaalisuus on kuitenkin Caro Cedillon (2004: 38) mukaan samalla kiistanalaista, sillä kuten aiemmin tässä luvussa esitettiin, kollokaatin tarkempi merkitys määräytyy vasta, kun se yhdistyy pääsanaan. Tämän vuoksi kollokaation merkityksen voi nähdä kompositionaalisen sijaan puolikompositionaalisenä (*halb-kompositionell; semi-compositional*) (Caro Cedillo 2004: 38; L'Homme & Bertrand 2000: 500).

Svensson (2008: 82) kirjoittaa, että kompositionaalisuuteen ja ei-kompositionaalisuuteen kytkeytyy neljä eri toisiinsa liittyvää dikotomia, jotka ovat osittain päällekkäisiä mutta eivät kuitenkaan tarkoita aivan samaa. Nämä dikotomiat ovat motivoitavuus (*motivation*) vs. motivoimattomuus (*non-motivation*), läpinäkyvyys (*transparency*) vs. läpinäkymättömyys (*opacity*), analysoitavuus (*analysability*) vs. ei-analysoitavuus (*unanalysability*) sekä kirjaimellinen (*literal*) vs. kuvaannollinen (*figurative*) merkitys (mp.). Svensson (2008: 87) huomauttaa, että samassa ilmaisussa voi toteutua myös vain osa näistä kompositionaalisuuteen liittyvistä ominaisuuksista. Svensson (2008: 83) kirjoittaa motivoitavuudesta seuraavasti: "[F]irst the meaning of an expression or prefab is learned. If, after this, it is possible to motivate the meaning of the expression by

⁵ Porzig, Walter 1957. *Das Wunder der Sprache*. Bern. (Coseriu 1967: 293).

making sense of the meaning of each word included in it the expression/prefab is motivated”. Motivoitavuudessa on kyse siitä, että on nähtävissä selitys sanojen yhdessä esiintymiselle (mp). Läpinäkymättömyys puolestaan viittaa siihen, että ei-kompositionaaliset ilmaukset ovat vaikeasti ymmärrettävissä niiden yksittäisten komponenttien perusteella (mts. 84.) Analysoitavuudessa (eli dekompositionaalisuudessa) on sen sijaan kyse siitä, miten sanayhdistelmän yksittäiset komponentit vaikuttavat sen kokonaismerkitykseen (mts. 85.) Helbigin (2006: 170) mukaan kollokaatiot erottaa idiomeista se, että kollokaatiot ovat dekompositionaalisia (*dekomponierbar*). Helbig (2006: 170) esittää, että esimerkiksi *Nagel einschlagen* on kollokaatio, mutta sen sijaan idiomiksi katsotaan *den Nagel auf den Kopf treffen* (Helbig 2006: 170). On vaikea sanoa, mikä on komponentin *Nagel* merkitys kyseisessä idiomissa, sillä siinä fraseologismien kokonaismerkitystä ei voi purkaa sen komponentteihin eli ei voi havaita, miten fraseologismien merkitys rakentuu sen yksittäisistä komponenteista, vaikkakin niitä kaikkia tarvitaan kokonaismerkityksen muodostumiseen. Kuvaannollisen merkityksen (myös metaforinen merkitys) Svensson (2008: 86–87) puolestaan määrittelee negatiivisesti siten, että kuvaannollinen merkitys on yhtä kuin että merkitystä ei tulkita kirjaimellisesti. Esimerkiksi Meißnerin (2009: 1) tutkimuksen mukaan saksalaisessa tieteenkielellä on paljon sanoja, jotka ovat alkujaan konkreettisia, yleiskielisiä sanoja mutta joilla kuitenkin tieteellisessä kontekstissa on kuvaannollinen merkitys.

Idiomaattisuus on asteittainen jatkumo, minkä vuoksi sen perusteella ei välttämättä ole yksinkertaista erottaa idiomeja ja kollokaatioita toisistaan. Tutkimuksessaan silmiin ja katseeseen liittyvistä ranskankielisistä kollokaatioista Sabban (2003: 63) asettaa kyseenalaiseksi väitteen kollokaatioiden ei-idiomaattisuudesta. Esimerkiksi seuraava kollokaatio sisältää metaforan: *porter son regard sur/vers qn/qqch* (mp.). Tosin Sabban (2003: 63) huomauttaa, ettei metaforisuuteen varmaankaan kiinnitetä yleisesti huomioita verbin *porter* kuvaannollisen käytön yleisyyden vuoksi. Sabbanin (2003: 63) mukaan esimerkkikollokaatiota voisi pitää heikosti idiomaattisena ja sen merkitystä ”vähemmän kompositionaalisena”. Samankaltaisesta tapauksesta Forsgren (1997: 62) mainitsee esimerkkinä englannin kielen fraseologismien *take the train*. Siinä kollokaatti esiintyy niin ikään kuvaannollisessa merkityksessä. Esimerkkinä idiomista Sabban (2003: 63) puolestaan mainitsee selkeästi idiomaattisen sanayhdistelmän *dévorer qn/qqch des yeux* (’ahmia jkta/jtak katseellaan’ (Kalmbach & Sundelin 2008: s.v. *dévorer*)).

Sabbanin (2003: 63) esimerkki nostaa esiin mahdollisen törmäyskurssin eri kielissä vallitsevien tapojen välillä luokitella niiden fraseologiaa ja moniosaisia verbirakenteita. Samoin se kiinnittää huomion funktioverbirakenteiden, kollokaatioiden ja idiomien väliseen häilyvään suhteeseen. Fraseologismi *porter son regard sur/vers qn/qqch* voitaisiin Burgerin (vrt. esim. 2010: 172) luokittelun mukaan nähdä osaidiomina, jossa ensimmäinen komponentti toimii fraseologismissa metaforana ja jälkimmäinen säilyttää vapaan merkityk-

sensä. Toisaalta fraseologismi on ajateltavissa myös funktioverbirakenteen kaltaiseksi, sillä se on korvattavissa yksittäisellä verbillä *regarder* ja ajateltavissa kokonaisuudessaan predikaatiksi.

Tähän liittyen *Isossa suomen kieliopissa* (VISK 2008: § 445) todetaan, etteivät abstraktit, mentaaliset ja konkreettiset verbit ole helposti erotettavissa toisistaan, sillä verbit voivat metaforisesti laajentaa käyttöalaansa konkreettisesta abstraktiin päin. Svenssonin (2008: 89) mukaan sanan konkreettinen merkitys katsotaan yleensä kirjaimelliseksi merkitykseksi ja abstrakti kuvaannolliseksi. Svensson (2008: 89) kuitenkin huomauttaa, että sanan käyttö sen kuvaannollisessa merkityksessä voi olla yleisempää kuin sen konkreettisessä merkityksessä. On siis eroa sillä, mitä tavanomaisella, yleisellä tai prototyyppisellä merkityksellä ilmaisen kuvaannollisuutta pohtiessa kenties tarkoitetaan – yleisintä vai konkreettista merkitystä (mp.). Sanan abstrakti merkitys voi olla sen yleisesti käytössä oleva leksikaalistunut merkitys aivan kuin sen konkreettisenkin merkitys, minkä vuoksi tähän dikotomiaan nojaava kriteeri on ongelmallinen. Kuvaannollisuudesta on järkevää puhua, jos sana esiintyy muussa kuin sen varsinaisessa merkityksessä riippumatta siitä, onko tämä merkitys abstrakti vai konkreettinen, kuten *Dudenin* (2015: s.v. *Metapher*) metaforan määritelmässä esitetään: ”sprachlicher Ausdruck, bei dem ein Wort (eine Wortgruppe) aus seinem eigentlichen Bedeutungszusammenhang in einen anderen übertragen wird, ohne dass ein direkter Vergleich die Beziehung zwischen Bezeichnendem und Bezeichnetem verdeutlicht” (mp.). Näin ymmärrettynä kuvaannollinen sanayhdistelmä on väistämättä jossain määrin idiomaattinen ja vähemmän kompositionaalinen. Kuitenkin voi kysyä, missä määrin on ylipäänsä mielekästä erotella esimerkiksi verbin sisältäviä kollokaatioita ja osaidiomeja toisistaan, koska idiomaattisuus on asteittainen jatkumo. Tässä tutkielmassa näin ei lähtökohteisesti tehdäkään, vaan analyysiin sisällytetään rikosoikeuden säädöskielen kiteytyneitä verbi-substantiiviyhdistelmiä, jotka saattavat olla idiomaattisuudeltaan eriasteisia. Vaihtoehtoisia typologisointia edustaa esimerkiksi Grassin (1999: 124) verbin sisältävistä fraseologismeista koostuva fraseeminen ryhmä (ks. luku 3.3.6).

Tässä luvussa esitetyt kollokaatioiden semanttiset ominaisuudet eivät välttämättä kohtaa samassa kollokaatiossa. Esimerkiksi Coseriu (1967: 293–303) leksikaalisesti solidaarisen sanayhdistelmän määritelmä ja Hausmannin (2003: 312) esittämä semanttisesti riippuvaisen kollokaation määritelmä voivat kohdistua eri kollokaatiotyyppeihin: esimerkiksi kollokaatiossa *blondes Haar* kollokaatti ei ole semanttisesti riippuvainen pääsanasta, sillä sen merkitys ei erikoistu kollokaatiossa sen vapaasta merkityksestä. Toisaalta kollokaatio *heittää keihästä* ei ole Coseriu (1967: 296) esittämällä tavalla leksikaalisesti solidaarinen, sillä kollokaatin *heittää* merkitykseen ei sisälly merkitystä ’keihäs’, vaikkakin osaa pääsanana *keihäs* merkityksestä voidaan kuvata kollokaatilla *heittää*, kuten Firthin (1957: 12) esimerkissä *cows – give milk*.

Edellä esitetyn perusteella kollokaatiot voidaan määritellä semanttisesta näkökulmasta seuraavasti: Kollokaatio on pääsanasta ja siitä semanttisesti riippuvaisesta kollokaatista tai keskenään leksikaalis-

solidaarisessa suhteessa olevista komponenteista muodostuva sanayhdistelmä, joka on motivoitunut, dekompositionaalinen, läpinäkyvä, ei-idiomaattinen tai heikosti idiomattinen ja jonka fraseologinen merkitys on kompositionaalinen tai puolikompositionaalinen ja jonka kollokaatti on spesifinen suhteessa pääsanaan.

3.3.5 Erikoiskieliset kollokaatiot

Tässä tutkielmassa käytetään termiä *erikoiskielinen kollokaatio* termin *erikoiskielen kollokaatio* sijaan. Termivalinnalla on tarkoitus korostaa kyseisten kollokaatioiden erikoiskielisiä piirteitä sen sijaan, että ne luokiteltaisiin erikoiskielessä esiintyviksi kollokaatioiksi erotuksena yleiskielessä esiintyvistä kollokaatioista (erikoiskielen käsitteestä ks. luku 2.3.1). Tällöin vältetään asettamasta vastakkain erikoiskieltä ja yleiskieltä, jotka eivät ole toisistaan täysin erillään olevia järjestelmiä (ks. luku 2.3.2). Esimerkiksi Gläser (2007: 483) toteaa erikoiskielen ja yleiskielen vuorovaikutuksen olevan moleminsuuntaista: yhtäältä eri erikoisalojen kielistä voi siirtyä fraseologismeja yleiskieleen, ja toisaalta erikoiskieli voi lainata yleiskielestä fraseologismeja, joiden merkitys erikoistuu erikoiskielessä erikoisalakohlaiseksi. Lopulta on helpompaa puhua erikoiskielisistä kollokaatioista, joissa esiintyy erikoiskielisiä piirteitä, erotuksena yleiskielisistä kollokaatioista, jotka eivät sisällä erikoiskielisiä piirteitä.

Petkova-Kessanlis (2010: 120–122) on jakanut erikoiskieliset verbi-substantiivikollokaatiot kolmeen ryhmään sen mukaan, missä määrin niiden sisältämien komponenttien merkitys kollokaatiossa eroaa niiden yleiskielisestä merkityksestä. Esimerkit ovat keskusteluntutkimuksen erikoisalalta. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat kollokaatiot, jotka koostuvat termistä ja yleiskielisestä verbistä, jolla on kuitenkin kollokaatiossa erikoiskielinen merkitys, esim. *einen Gesprächsbeitrag realisieren* (Petkova-Kessanlis 2010: 120–122). Termi määrää siihen yhdistyvän verbin merkityksen mutta myös koko kollokaation merkityksen kokonaisuudessaan (mp.; vrt. Hausmannin (2003: 312) kollokaatiomääritelmä luvussa 3.3.4). Kollokaation *einen Gesprächsbeitrag realisieren* kokonaismerkitys on: 'sich als Gesprächspartner äußern, wenn man im Besitz des Rederechts ist' (Petkova-Kessanlis 2010: 121). Verbin merkitys kollokaatiossa on tällöin kutakuinkin 'sich (mit sprachlichen und nicht-sprachlichen Mitteln) äußern' yleiskielisen merkityksen 'etw. in die Tat umsetzen' sijaan (mp.). Sekä kollokaatin että koko kollokaation fraseologinen merkitys on siten erikoiskielinen. Toisena ryhmänä ovat kollokaatiot, jotka koostuvat termistä ja tähän yhdistyvästä verbistä, joka säilyttää yleiskielisen merkityksensä (Petkova-Kessanlis 2010: 122). Tämä ryhmä käsittää erikoiskieliset kollokaatiot, jotka on johdettu yleiskielen kollokaatioista, esim. *ein Gespräch beenden* (yleiskieli) vs. *den Gesprächsschritt beenden* (erikoiskieli). Kolmantena ryhmänä ovat Petkova-Kessanlisiin (2010: 123–124) ryhmittelyssä kollokaatiot, jotka koostuvat yleiskielisestä sanasta ja erikoiskielisestä verbistä, kuten keskusteluntutkimukseen niin ikään liittyvät *eine Beziehung konstituieren* ja *die Bedeutung konstituieren*. Perehtymättä lähemmin keskusteluntutkimuksen aihepiiriin nostan tässä esille, että vaikka sanat *Beziehung* ja *Bedeutung* ovat alkuaan yleiskielisiä, ne liittynevät kuitenkin olennaisesti keskusteluntutkimuksen aihepiiriin ja ovat siten tähän

erikoisalaan liittyvää termistöä. Lisäksi vaikka kollokaatiossa *den Gesprächsschritt beenden* kollokaatti säilyttää pääpiirteissään yleiskielisen merkityksensä, sen merkitys kuitenkin väistämättä täsmentyy tarkoittamaan sitä, minkälaisesta lopettamisesta tai päättämisestä on kyse eli miten *beenden*-verbin merkitys realisoituu konkreettisesti. Tosin tässä merkityksen täsmentyminen tai muutos vapaasta merkityksestä ei ole niin ilmeistä kuin kollokaatiossa *einen Gesprächsbeitrag realisieren*. Lopulta on mahdollista, että *Beziehung konstituieren* ja *Bedeutung konstituieren* sekä *den Gesprächsschritt beenden* muodostavat vastaavalla tavalla käsitteellisen kokonaisuuden kuin aiemmin mainittu kollokaatio *einen Gesprächsbeitrag realisieren* ja että kollokaatioissa on näissäkin tapauksissa kyse komponenttien hierarkkisesta suhteesta ja merkityksen täsmentymisestä (ks. luku 3.3.4).

Samoin L’Homme (1992: 493–497) kirjoittaa, että erikoiskieliset yksiköt voivat olla myös verbejä. Tällaiset verbit L’Homme (1992: 496–497) on jakanut tietotekniikan kieltä koskevassa tutkimuksessaan kahteen ryhmään: Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat verbit ovat muodoltaan tai merkitykseltään yleiskielestä poikkeavia (esim. *bootstrap*, *access* ja *configure*). Toiseen ryhmään kuuluvilla verbeillä on L’Hommen (1992: 496–497) mukaan tietotekniikassa puolestaan erityinen asema, ja niiden käytön konventionaalisuuden vuoksi niitä käytetään vastaavien synonyymisten ilmausten sijaan (esim. *delete*, *copy*, *format*, *select*, *record*). Lisäksi niitä käytetään tietotekniikassa erityisissä tilannekonteksteissa. Siksi yleiskielen perusteella synonyymisen verbin käyttö saattaisi saada lukijan tai käyttäjän hämmentymään ja epäilemään tarkoitettua merkitystä.

Caro Cedillon (2004: 49) mukaan termin sisältyminen fraseologismiin on ehto sille, että voidaan puhua erikoiskielisestä fraseologismista. Petkova-Kessanlis (2010: 120) määrittelee termin siten, että vain jos käsitteellä on tarkka määritelmä, puhutaan termistä. Fluckin (1996: 47) mukaan termin käsitteestä voidaan puhua suppeassa ja laajassa merkityksessä, ja tämäntyyppinen näkemys edustaa hänen mukaansa suppeaa tulkintaa. Laajaa tulkintaa edustaa puolestaan TSK:n (2006: 22) *termin* määritelmä, jonka mukaan *termi* on ”erikoisalalla käytettävä yleiskäsitteen nimitys”.

Burger (2010: 49) käyttää termin sisältävistä fraseologismeista nimitystä *phraseologische Termini* (*fraseologiset termit*) ja Liimatainen (2015) nimitystä *terminologische Phraseologismen* (*terminologiset fraseologiset*). Grécianon (2008: 420) mainitsemia nimityksiä ovat puolestaan *termes phraséologiques / phraseological terms* (*fraseologiset termit*), *collocations*, *phrasèmes terminologiques / terminological phrasemes* (*terminologiset fraseemit*) ja *phraséotermes/phraseoterms* (*fraseotermit*). Tässä erikoiskielisiä kollokaatioita nimitetään terminologisiksi fraseologismeiksi, millä halutaan tuoda ilmi, että erikoiskieliset kollokaatiot ovat termin sisältäviä fraseologismeja erotuksena termeistä.

Burger (2010: 49–51) ei tarkemmin jaottele niin kutsuttuja fraseologisia termejä tarkempiin alaluokkiin, vaan sisällyttää niihin niin adjektiivin sisältävät sanaliittotermit, kuten *rechtliches Gehör* ja *einstweilige Verfügung*, kuin verbin sisältävät rakenteetkin, kuten *eine Dividende ausschütten*. Erityistä niissä on Burgerin (2010: 49) mukaan se, että ne ovat merkitykseltään määriteltyjä yksittäisten termien tavoin. Burger (2010: 49) esimerkki *eine Dividende ausschütten* katsotaan tässä erikoiskieliseksi kollokaatioksi ja terminologiseksi fraseologismiksi. Se edustaa verbaalista muotoa sanaliittotermistä *Ausschüttung der Dividende*, josta sen merkitys on johdettavissa. Näin ollen erikoiskielisen verbi-substantiivikollokaation fraseologinen merkitys voi olla tarkasti määritelty.

Gruntar Jermol (2007: 140–141) linjaa esimerkiksi verbi-substantiiviyhdistelmien *eine Vollmacht erteilen* ja *eine Vollmacht überschreiten* olevan kollokaatioita. Kuitenkaan niiden nominalisoinnit *Vollmachtserteilung* ja *Vollmachtsüberschreitung* eivät sitä hänen mukaansa ole (mp.). Yhdyssanan *Vollmachtserteilung* hän laskee kokonaisuudessaan termiksi, koska se viittaa tarkasti määriteltyyn käsitteeseen. Yhdyssanatermi on Gruntar Jermolin mukaan myös ”erittäin todennäköisesti” *Vollmachtsüberschreitung*, sillä kyseessä ei ole pelkästään termin *Vollmacht* täydennys tai konkretisointi vaan itsenäinen yksikkö, joka viittaa toiseen asi-antilaan, jolla on uudet oikeusvaikutukset. (Mts. 141.) Ongelma kollokaatioiden ja polyleksikaalisten termien erottamisessa toisistaan on Gruntar Jermolin (2007: 141) mukaan se, että kielitieteilijöillä ja leksikografeilla on vain poikkeustapauksissa riittävästi tietoa erikoisalasta.

Silloin kun erikoiskielisen fraseologismien ytimenä on termi, on erikoiskielinen fraseologia Caro Cedillon (2004: 49) mukaan käytännössä termien käyttämistä niiden kieliympäristössä. Termien sijoittamista niiden kieliympäristöön eivät kuitenkaan ohjaa pelkästään tavanomaiset semanttiset ja syntaktiset rajoitukset, vaan tämän lisäksi on muita rajoituksia (ks. myös luku 3.3.3). Erikoiskielet sisältävät niiden eri tasoihin tai rekistereihin liittyviä normeja (Caro Cedillo 2004: 77). Samoin Schwalm (1991: 178–179) mainitsee rajoittavina tekijöinä kielelliset konventiot ja tekstilajikohtaiset tyylilliset konventiot. Edellä esitetyn perusteella rajoittavat tekijät ja erikoiskielikohtaiset konventiot liittyvät siihen, että vain tietty kollokaatti saa aikaan halutun erikoiskielisen merkityksen fraseologismissa. Lopputulema on se, että erikoiskielen konventioihin liittyvien rajoitteiden takia termi vaatii seurakseen tiettyä sanaa (L’Homme & Bertrand 2000: 497). Kjær (1991: 117) kuitenkin huomauttaa, että erikoiskielessä yleisesti käytetyt sanayhdistelmät ovat yleisiä mahdollisesti vain kyseisessä erikoiskielessä ja että tämän kontekstin ulkopuolella sanayhdistelmän komponentit menettävät sidoksensa. Samoin termien määritelmät ja siten myös terminologisten fraseologismien merkitykset pätevät lähtökohtaisesti vain tietyssä erikoiskielessä (Burger 2010: 49).

Erikoiskielille eivät siis ole ominaisia yksinomaan termit vaan myös niiden ympärillä olevat toistuvat syntaktiset ketjut (Tabares Plasencia 2010: 286). Niinpä en puhuisikaan Caro Cedillon (2004: 49) tapaan termien käyttämisestä niiden kieliympäristössä vaan terminologisista fraseologismeista erikoiskielisen tekstin ra-

kennuspalikoina, sillä termit ja niiden leksikaalinen ympäristö eivät kulje erillään toisistaan, vaan ne muodostavat kokonaisuudessaan reproduktiivisia yksikköjä.

L’Homme ja Bertrand (2000: 498) ovat sitä mieltä, etteivät erikoiskielen kollokaatiot ole tyypillisiä kollokaatioita, ja nimittivät niitä pikemmin erikoistuneiksi leksikaalisiksi yhdistelmiksi (*specialized lexical combinations, SLC*). L’Homme ja Bertrand (2000: 504) katsovat, että erikoiskielisiä kollokaatioita tulisi itse asiassa pitää vapaina leksikaalisina yhdistelminä niiden konseptuaalisuuden takia. Kollokaatioiden konseptuaalisuudesta on kyse myös Caro Cedillon (2004: 77) esille nostamassa erikoiskielisten kollokaatioiden taipumuksessa muodostaa substantiiviryhmiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että saman semanttisen kentän substantiiveilla on yhteisiä kollokaatteja (mp.). Esimerkiksi *vastata*-verbi voi yhdistyä suomalaisessa oikeuskielessä termien *haaste*, *syyte*, *kanne* ja *haastehakemus* kanssa. L’Homme ja Bertrand (2000: 498, 501–503) kirjoittavat alun perin Heidin (1994: 226–257)⁶ erotteluun viitaten, että tällaisia kollokaatioita, joissa kollokaatti yhdistyy samaan semanttiseen kenttään kuuluvien eri termien kanssa, voidaan kutsua *konseptuaalisiksi kollokaatioiksi* erotuksena *leksikaalisista kollokaatioista*, joissa kollokaatti yhdistyy vain tietyn termin kanssa.

L’Hommen ja Bertrandin (2000: 502) erikoiskielen kollokaatioita koskevassa tutkimuksessa 86 prosenttia kollokaateista esiintyy useammassa kuin yhdessä kollokaatiossa ja ne yhdistyvät aina samaan semanttiseen kenttään kuuluvan termin kanssa. Tulos ei yllätä, sillä jo kielen omaksumisen kannalta olisi melko haasteellista, jos yleisesti käsitteen ylä-, ala- tai vieruskäsitteitä käytettäisiin eri kollokaattien kanssa. Tällaista kuitenkin esiintyy: L’Homme ja Bertrand (2000: 502) mainitsevat Laporteen ja L’Hommeen (1997: 95–101)⁷ viitaten, että jotkin termien kanssa kollokoivat kollokaatit eivät esiinny yhdessä kyseisten käsitteiden alakäsitteiden kanssa. Esimerkiksi *dangereux* kollokoiki yläkäsitteen *médicament* kanssa (*médicament dangereux*) mutta yhdistelmät **aspirine dangereuse* ja **réserpine dangereuse* eivät esiinny (mp.). Tässä tapauksessa kyse ei ole siitä, että alakäsitteen kanssa kuuluisi käyttää jotakin toista synonyymista kollokaattia, vaan siitä, ettei sanayhdistelmälle ole olemassa ulkoista tarkoitetta tai se ei esiinny korpusaineistossa. Tässä tapauksessa esimerkiksi sanayhdistelmä **aspirine dangereuse* ei liene relevantti, koska aspiriini on turvallinen lääke, eikä siten ole tarpeellista muodostaa aspiriinille tällaista alakäsitettä.

Kaiken kaikkiaan erikoiskieliset verbi-substantiivikollokaatiot ovat tiivistetysti seuraavanlaisia: Erikoiskielisiä verbi-substantiivikollokaatioita ovat termistä ja verbikollokaatista koostuvat terminologiset fraseologismit,

⁶ Heid, Ulrich 1994: On the Way Words Work Together – Topics in Lexical Combinatorics. Martin, W. ym. (toim.) *Euralex ’94 Proceedings*. 226–257. (L’Homme & Bertrand 2000: 505.)

⁷ Laporte, I. & L’Homme, M. C. 1997. Recensement et consignation des combinaisons lexicales en langue de spécialité : Exemple d’application dans le domaine de la pharmacologie cardiovasculaire. *Terminologies nouvelles* 16. 95–101. (L’Homme & Bertrand 2000: 505.)

joissa verbi on erikoiskielinen tai vapaassa merkityksessään yleiskielinen, mutta sen merkitys kuitenkin erikoistuu kollokaatioissa saaden erikoiskielisen merkityksen. Erikoiskielisen verbi-substantiivikollokaation fraseologinen merkitys muodostaa käsitteellisen kokonaisuuden, joka voi olla tarkasti määritelty. Erikoiskieliset verbi-substantiivikollokaatiot muodostavat konseptuaalisten kollokaatioiden ryhmiä, joissa kollokaatioiden pääsanat kuuluvat samaan semanttiseen kenttään. Erikoiskielisten verbi-substantiivikollokaatioiden muodostamista rajoittaa se, että vain tietty kollokaatti saa aikaan yhdessä termin kanssa halutun erikoiskielisen fraseologisen merkityksen.

3.3.6 Oikeuskielen kollokaatiot

The functioning of a legal system is dependent on constant processes of stabilization and specialization of words and phrases that accompany the construction, deconstruction or reconstruction of legal concepts (Kjær 2007: 508).

Oikeuskieltä määrittävät sekä deskriptiiviset että preskriptiiviset normit. Preskriptiivisessä normissa on kyse siitä, että tekstin tuottaja on epäsuorasti velvoitettu valitsemaan sanamuodon, jota edellytetään tietyn prosessin tai asiasisällön ilmaisemiseen. Muussa tapauksessa voi syntyä epäselvyyttä esimerkiksi siitä, mitä oikeustoimea tekstissä on itse asiassa tarkoitettu. Lain sanamuoto sitoo oikeuskäsittelyyn liittyvien tekstien laatijaa, sillä tarkoitetun oikeusvaikutuksen aikaansaamiseksi tekstiä on pystyttävä tulkitsemaan oikealla tavalla. (Kjær 1992: 52–53.) Esimerkiksi sanayhdistelmässä *die Klage ändern* on kyse juridisesti määritellystä toiminnosta, jota kutsutaan ja jota on kutsuttava siviiliprosessioikeudessa tällä nimityksellä oikeuskielen yksiselitteisyyden ja yhtenäisyyden vuoksi (Kjær 1991: 117). Juridisten sanayhdistelmien reproduktiivisuus voi johtua joissakin tapauksissa preskriptiivisten normien ohella deskriptiivisistä normeista, joilla tarkoitetaan sitä, että tekstin tuottaja valitsee rutiininomaisesti tavanomaisen sanamuodon, vaikka eri sanamuodosta ei olisi varsinaisesti haittaa (Kjær 1992: 53).

Edellä kuvatut normit luovat lähtökohdat kiteytyneiden ilmausten syntymiselle oikeuskieleen, jota käsitellään luvussa 2. Oikeuskielen vakiintuneiden sanayhdistelmien kiteytyneisyys on siten normittunutta (Kjær 1992: 51). Normittunut ilmaisutapa on kuitenkin varioitavissa normittunutta ilmaisutapaa edellyttävän kontekstin ulkopuolella (mp.). Kjær (1991: 115) määrittelee oikeuskielen kiteytyneiksi sanayhdistelmiksi sellaiset sanayhdistelmät, jotka esiintyvät nykykielen juridisissa teksteissä toistuvasti samassa kiteytyneessä muodossa ja joilla on oikeuskielessä erityinen merkitys tai oikeusalakohtainen funktio. Oikeuskielen teksti- ja tilannekonteksti vaikuttavat Kjærin (1992: 50) mukaan sanayhdistelmien kiteytyneisyyteen, sillä oikeuskielen sanayhdistelmien morfosyntaktinen rakenne voi näyttäytyä joissakin konteksteissa kiteytyneenä ja joissakin voi puolestaan esiintyä variaatiota.

Kjærin (2007: 509) mukaan oikeuskielessä kaikkein yleisimmin esiintyvä kollokaattorakenne on verbin ja substantiivin yhdistelmä. Grass (1999: 124) luokittelee verbin sisältävät oikeuskielen fraseologismit tylo-

giassaan fraseemiseen ryhmään kuuluviksi. Tämä ryhmä kattaa niin kollokaatiot, funktioverbirakenteet kuin idiomaattisetkin ilmaisut, sillä Grassin (1999: 124) mukaan oikeuskielen verbillisiä fraseologismeja on vaikea eritellä näihin tarkkojen rajojen puuttumisen vuoksi tai jaotella idiomaattisiin ja ei-idiomaattisiin fraseologismien erikoistuneiden merkitysten vuoksi.

Oikeuskielen verbi-substantiivikollokaatioissa pääsana on oikeuskielinen termi, johon yhdistyy konventionaalisesti jokin tietty verbikollokaatti (Kjær 2007: 509). Pääsanana oleva termi voi olla myös polyleksikaalinen (Liimatainen 2015). Oikeuskielen kollokaatiot ilmaisevat juridisesti määriteltyä tekoa, esimerkiksi *ein Testament errichten, einen Wechsel ziehen, einen Vertrag eingehen, ein Urteil erlassen ja einen Antrag stellen* (Kjær 2007: 509). Siten kollokaatin erikoiskielinen merkitys käy ilmi ainoastaan termin yhteydessä, jonka kanssa se muodostaa terminologisen fraseologismin (Liimatainen 2015: 1). Kjær (2007: 509) mainitsee eräiden terminologioiden kuten Budinin (1990)⁸ ja Galinskin (1990)⁹ pitävän tällaisia kollokaatioita itse asiassa polyleksikaalisina termeinä siitä syystä, että niille on olemassa nominaalinen muoto (*Testamentserrichtung, Erlass des Urteils, Antragssteller*). Tässä tutkielmassa tällaiset verbi-substantiiviyhdistelmät luetaan kuitenkin kollokaatioiksi luvussa 3.3.5 esitetyn erikoiskielisen kollokaation määritelmän mukaisesti.

Oikeuskielen verbi-substantiivikollokaatioiden erityispiirteistä voidaan tiivistetysti todeta seuraavaa: Termistä ja verbikollokaatista koostuvat oikeuskieliset kollokaatiot ilmaisevat kokonaisuudessaan juridisesti määriteltyä tekoa. Oikeuskielen kollokaatioita määrittävät deskriptiiviset ja preskriptiiviset normit, ja oikeuskielen kollokaatioiden kiteytyneisyys on siten normittunutta. Oikeuskielen teksti- ja tilannekonteksti voi vaikuttaa kollokaation kiteytyneisyyteen.

⁸ Budin, G. 1990. Terminological analysis of LSP phraseology. *Journal of the International Institute for Terminology Research*, 1, 1–2, 64–69. (Kjær 2007: 514.)

⁹ Galinski, Chr. 1990. Terminology and Phraseology. *Journal of the International Institute for Terminology Research*, 1, 1–2, 70–86. (Kjær 2007: 514.)

4 Tutkimusmenetelmän ja -aineiston kuvaus

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkielman tarkoitus on selvittää, minkälaisia aineistossa esiintyvät Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielen kollokaatiot ovat syntaktisesta, leksikaalisesta ja semanttisesta näkökulmasta. Schmiedin (2008: 1151) mukaan vastaaminen kysymykseen siitä, minkälainen jokin kieli on, on helpompaa kontrastiivisen tutkimuksen kuin pelkän yksikielisen tutkimuksen avulla. Tutkielman *tertium comparationis* on verbi-substantiivikollokaatio-käsitteen vastaavuus eli se, että kummassakin kielessä tarkasteltavat kollokaatiot voidaan niiden syntaktisten, leksikaalisten ja semanttisten ominaisuuksien perusteella katsoa kollokaatioksi, siten kuin tässä tutkielmassa kollokaatio on määritelty. Tutkimuslähtökohta on epätyypillinen, sillä kyse ei ole esimerkiksi semanttisesta tai morfosyntaktis-leksikaalisesta ekvivalenssista, jotka ovat kontrastiivisessa tutkimuksessa tyypillisiä vertailun lähtökohtia (ks. Korhonen 2007: 575).

Kollokaatiotutkimus on toteutettu korpuksen avulla, ja siinä on sovellettu seuraavia korpuslingvistisiä periaatteita (ks. Biber, Conrad & Reppen 1998: 4–5; Bowker & Pearson 2002: 9): Ensinnäkin tutkimusmenetelmä on empiirinen ja se analysoi luonnollisen kielen, tässä tapauksessa Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskielen, käyttöä. Toiseksi analyysin perustana on korpus, joka koostuu Suomen ja Saksan rikosoikeuden säädöskieltä edustavista teksteistä (ks. luku 4.2.). Kolmanneksi tutkielmassa hyödynnetään interaktiivisesti WordSmith Tools -korpusohjelmaa, mikä mahdollistaa laajan aineiston käsittelyn. Neljänneksi tutkielmassa käytetään kollokaatioiden haussa ensin kvantitatiivista menetelmää mutta tuloksia arvioidaan ennen kaikkea kvalitatiivisesti. Viidenneksi tutkielmassa sovelletaan korpuspohjaista (*korpusbasiert/korpusgestützt/corpus-based*) menetelmää. Tällä tarkoitetaan erästä korpuslingvististä menetelmää, jonka lähtökohtana on entuudestaan olemassa oleva teoria, jonka paikkansapitävyyttä testataan korpuksen avulla (Tognini-Bonelli 2001: 17). Korpuksella on metodissa niin sanottu konsultaatiofunktio (Heine 2012: 178) aiemman teorian varmentamisessa sen sijaan, että tutkimus rakentuisi yksinomaan korpuksesta saataville empiirisille tiedoille (ks. Tognini-Bonelli 2001: 65–83). Korpuspohjaisen menetelmän mukaisesti tutkielmassa analysoidut kollokaatioiden käsitepiirteet perustuvat tutkielman teoriaosuudessa esitettyyn teoreettiseen viitekehykseen fraseologismien ja kollokaatioiden ominaisuuksista. Korpuksen avulla selvitetään siten aiempien teoreettisten mallien soveltuvuutta rikosoikeuden säädöskielen verbi-substantiivikollokaatioiden kuvailuun. Samalla teoriaa pyritään kehittämään ja tarkentamaan empiirisen tutkimustiedon avulla.

4.2 Tutkimuskorpus

Tutkimuskorpus on monikielinen korpus, joka koostuu kahdesta osakorpuksesta. Osakorpuksista toinen edustaa Suomen suomenkielistä rikoslainsäädännön kieltä ja toinen Saksan saksankielistä rikoslainsäädän-

nön kieltä. Alkukielisiä tekstejä sisältävä monikielinen korpus soveltuu tutkimustarkoitukseen parhaiten, sillä tutkimuksen kohteena ovat käännöskielen sijaan alkuperäissuomi ja -saksa.

Suomenkielinen osakorpus koostuu *rikoslaki*-nimisestä laista (RL = *Rikoslaki* 39/1889) ja saksankielinen osakorpus *Strafgesetzbuch*-laista (StGB = *Strafgesetzbuch* 15.05.1871) sekä teoksissa *Nebenstrafrecht I* (Lagodny & Miebach 2013), *Nebenstrafrecht II* (Joecks & Schmitz 2010) ja *Nebenstrafrecht III* (Lagodny 2009) mainituista muista rikosoikeudellisista säädöksistä: AktG, AMG, AO, AsylVfG, AufenthG, AÜG, AWG, BauFordSiG, BetrVG, BNatSchG, BörsG, BtMG, DepotG, EGWStG, FreizügG/EU, GenG, GenTG, GewO, GmbHG, GÜG, HGB, InsO, JGG, KWG, MarkenG, SchwarzArbG, TFG, TierSchG, TKG, TMG, TPG, UrhG, UWG, VereinsGDV, VersammlG, VStGB, WpHG ja WStG. Suomenkielinen korpus sisältää 20.10.2013 ja saksankielinen korpus 1.1.2014 edellä mainituista lähteistä saatavilla olleet versiot. Rikoslaki muodostaa Suomen rikosoikeuden keskeisimmän säädöstön ja StGB puolestaan Saksan (ks. luvut 2.5.2 ja 2.5.3). Harro (2004: 1) kuitenkin huomauttaa, ettei pelkkä StGB sisällä kattavasti Saksan rikoslainsäädäntöä. Merkittävä määrä Saksan rikosoikeudellisista säädöksistä esiintyy erillislaeissa, joten olen katsonut tarpeelliseksi sisällyttää myös erillislakien rikosoikeutta koskevia lainkohtia saksankieliseen osakorpukseen. Osakorpukset ovat siten rikosoikeuden säädöskielen tutkimiseen soveltuvat ja edustavuudessaan keskenään vertailukelpoiset. Molempien osakorpusten säädösteksteillä on yhtenäinen funktio: ne säätelevät sitä, mitkä asiat kuuluvat rikoslainsäädännön piiriin, mitkä ovat rikollisia tekoja ja minkälaisia seuraamuksia tällaisista teoista johtuu.

Korpus on sähköinen, ja sitä ei ole sellaisenaan julkisesti saatavilla. Korpustutkimus on toteutettu WordSmith Tools -korpusohjelmalla. Suomenkielisessä osakorpuksessa on noin 55 700 tokenia¹⁰. Saksankielinen osakorpus on suomenkielistä noin 4,55 kertaa suurempi: siinä on noin 253 600 tokenia. Suomenkielisiä rikosoikeudellisia lainkohtia on hankala koota korpusaineistoksi tätä enempää, ja rikoslaki itsessään edustaa jo tärkeintä osaa Suomen rikoslainsäädännöstä. Myös rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä rikossäädännöstä on keskitetty erityislainsäädännöstä rikoslakiin (Matikkala 2013: 91–92; luku 2.5.2). Toisaalta ei myöskään ole tarkoituksenmukaista supistaa saksankielisen osakorpuksen kokoa, sillä tällöin saksankielisen osakorpuksen edustavuus kärsii. Lisäksi olisi vaikea perustellusti päättää, mitkä rikosoikeudelliset säännökset jätettäisiin saksankielisen osakorpuksen ulkopuolelle. Verrannollisessa korpustutkimuksessa haasteena onkin koota korpus, jossa aineistot ovat sekä keskenään vertailukelpoisia että edustavia. Nurmen (2013a) mukaan korpuksen ”[v]ertailtavuus ja edustavuus usein lyövät toisiaan korvalle”. Tutkielmassa osakorpusten keskinäinen samankaltaisuus edustavuuden suhteen on niiden vertailtavuuden kannalta tärkeämpää kuin niiden yhtenäinen koko, sillä kollokaatioiden analyysi on laadullista.

¹⁰ *Token*-nimitystä käytetään korpuksen sisältämistä yksiköistä, jotka korpusohjelma laskee sanoiksi. Tietokoneohjelmat käsittävät tokenit yleensä kirjaimista tai numeroista koostuviksi merkkisarjoiksi, jotka erottaa toisistaan välilyönti (tai sarkain tai riviväli). (Gries 2009: 13.)

Korpus on kokonaisuudessaan riittävän laaja tutkimuskysymyksen kannalta: Molemmista osakorpuksista on löydettävissä rikosoikeuden *rangaistus-* tai *Strafe*-käsitteeseen liittyviä kollokaatioita, joiden laadullisia ominaisuuksia voidaan arvioida ja vertailla keskenään. Lisäksi on mahdollista arvioida aiempien kollokaatio-teorioiden soveltuvuutta näiden kollokaatioiden kuvailuun. Kollokaatioiden frekvenssit eivät kuitenkaan suureksi osaksi ole riittävän suuria tilastollisille merkitsevyyslaskelmille, sillä niitä varten tarvittaisiin Nurmen (2013b) mukaan nyrkkisääntönä 20–30 tilastollista esiintymää. Tilastolliset merkitsevyyslaskelmat eivät kuitenkaan ole tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia, sillä tutkimuksen lähtökohtana olevassa teoreettisessa viitekehyksessä kollokaatiomääritelmät perustuvat muihin kuin tilastollisen merkitsevyyden kriteereihin.

4.3 Laadullisesti analysoitavat piirteet

Tutkielmassa analysoidaan *rangaistus-* ja *Strafe*-käsitteisiin liittyvien kollokaatioiden sellaisia syntaktisia, leksikaalisia ja semanttisia piirteitä, joita käsitellään tämän tutkielman teoriaosassa. Tarkasteltavia syntaktisia piirteitä ovat kollokaatioiden komponenttien lukumäärä, pääsanojen syntaktiset roolit ja syntaktinen kiteytyneisyys. Kollokaatioiden leksikaalisiin ominaisuuksiin liittyen arvioidaan puolestaan kollokaatioiden kiteytyneisyyttä ja reproduktiivisuutta sekä niihin liittyvää toistuvuutta. Lisäksi tarkastellaan kollokaattien syntagmaista ja paradigmaista muodostuvia kollokaatioiden makrorakenteita sekä kollokaatioiden konseptuaalisuutta, niiden yhdistymiskykyä (*collocability*) ja kollokaatioiden leksikaalistuneisuutta. Näiden ohella käsitellään sellaisia kollokaatioiden semantiikkaan liittyviä aiheita kuin kollokaation komponenttien keskinäistä semanttista riippuvuutta, komponenttien mahdollista leksikaalista solidaarisuutta, kollokaatin spesifisyyttä suhteessa pääsanaan sekä kollokaation kompositionaalisuutta. Lisäksi selvitetään, minkälainen verbikollokaatti on suhteessa yleis- ja erikoiskieleen. Tämän ohella arvioidaan, onko kollokaatti merkitykseltään lähempänä abstraktia vai konkreettista ja muodostaako se mahdollisesti metaforan.

Analyysin tarkoituksena on saada tietoa rikosoikeuden säädöskielen verbi-substantiivikollokaatioista edellä mainituista näkökulmista ja arvioida, missä määrin tässä tutkielmassa käsitelty teorian tieto vastaa tarkasteltavien kollokaatioiden olemusta. Analyysin perustana olevassa kollokaation käsitteessä kollokaation käsitepiirteet näyttävät seuraavanlaisilta:

Kuva 3. Analyysin lähtökohtana oleva kollokaation käsite

4.4 Tutkittavat termit – verbi-substantiivikollokaatioiden pääsanat

Analyysissa tarkastellaan kollokaatioita, joissa pääsanana on rangaistusta tai rangaistuslajia nimittävä termi. Mukana ei kuitenkaan ole kaikkia aineistossa esiintyviä rangaistuslajia ilmaisevia termejä, vaan ainoastaan sellaiset, jotka ovat WordSmith Tools -ohjelman sanalistasovelluksen (WordList) mukaan aineistossa yleisimpiä. Lisäksi valintaperusteena on saksan- ja suomenkielisten termien osittainen vastaavuus. Tällä perusteella tarkasteltaviksi termeiksi valikoituivat *rangaistus*, *vankeus*, *vankeusrangaistus*, *sakko*, *sakkorangaistus*, *Strafe*, *Freiheitsstrafe* ja *Geldstrafe*, joiden määritelmät ovat oikeuskielessä seuraavat:

Rangaistus: Rangaistus on rikoksesta rikoksentekijälle aiheutuva seuraamus (Heinonen 2002: 61). Yleisiä rangaistuksia ovat rikesakko, sakko, ehdollinen ja ehdoton vankeusrangaistus sekä yhdyskuntapalvelu. Eri-tyisiä rangaistuksia ovat puolestaan viraltapano, varoitus sekä sotilaiden kurinpitorangaistus ja nuoria koskeva nuorisorangaistus (mts. 184). ”Rikosoikeudellisen rangaistuksen määrää yleensä tuomioistuin” (mts. 49).

Strafe: ”[...] Vergeltung für begangenes Unrecht und damit zugleich bewusste und gewollte Missbilligung der Tat und des Täters” (Harro 2004: 2). Strafen sind ausschließlich die Hauptstrafen d.h. die Freiheitsstrafe und die Geldstrafe sowie als Nebenstrafe das Fahrverbot (mts. 2–3). „Eine Tat kann nur bestraft werden, wenn die Strafbarkeit gesetzlich bestimmt war, bevor die Tat begangen wurde” (StGB 1 §). „Die Strafe und ihre Nebenfolgen bestimmen sich nach dem Gesetz, das zur Zeit der Tat gilt” (StGB 2 § 1 mom.).

Vankeus/vankeusrangaistus: ”Vankeutta tuomitaan määrääjäksi tai elinkaudeksi” (RL 2c:2 §). ”Vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta säädetään vankeuslaissa.” (RL 2c:1 §.) Määräaikaisen vankeusrangaistuksen pituus on vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta tai yhteisen rangaistuksen ollessa kyseessä 15 vuotta (RL 2c:2 §).

Freiheitsstrafe: „Sie besteht darin, daß der Verurteilte für die im Urteil festgesetzte Zeit in einer Strafvollzugsanstalt eingeschlossen wird. Die Freiheitsstrafe gibt es als lebenslängliche und als zeitlich begrenzte“. (Rechtslexikon.net 2014 s.v. *Freiheitsstrafe*.) ”Das Höchstmaß der zeitigen Freiheitsstrafe ist fünfzehn Jahre, ihr Mindestmaß ein Monat“ (StGB 38 § 2 mom.).

Sakko/sakkorangaistus: Rangaistus, joka kohdistuu rikoksentehtäjän varallisuuteen (Lappi-Seppälä 2002: 223). Sakko tuomitaan päiväsakkoina, joiden vähimmäismäärä on yksi ja enimmäismäärä 120 (RL 2a:1 §). Päiväsakon rahamäärän on oltava kohtuullinen sakotettavan maksukykyyn nähden (RL 2a:2 §).

Geldstrafe: „Sie besteht darin, daß der Verurteilte einen bestimmten Geldbetrag an die Justizkasse zahlen muß“ (Rechtslexikon.net 2014 s.v. *Geldstrafe*). „Die Geldstrafe wird in Tagessätzen verhängt. Sie beträgt mindestens fünf und, wenn das Gesetz nichts anderes bestimmt, höchstens dreihundertsechzig volle Tagessätze“ (StGB 40 § 1 mom.). „Die Höhe eines Tagessatzes bestimmt das Gericht unter Berücksichtigung der persönlichen und wirtschaftlichen Verhältnisse des Täters. [...] Ein Tagessatz wird auf mindestens einen und höchstens dreißigtausend Euro festgesetzt.“ (StGB 40 § 2 mom.)

4.5 Kollokaatioiden haku

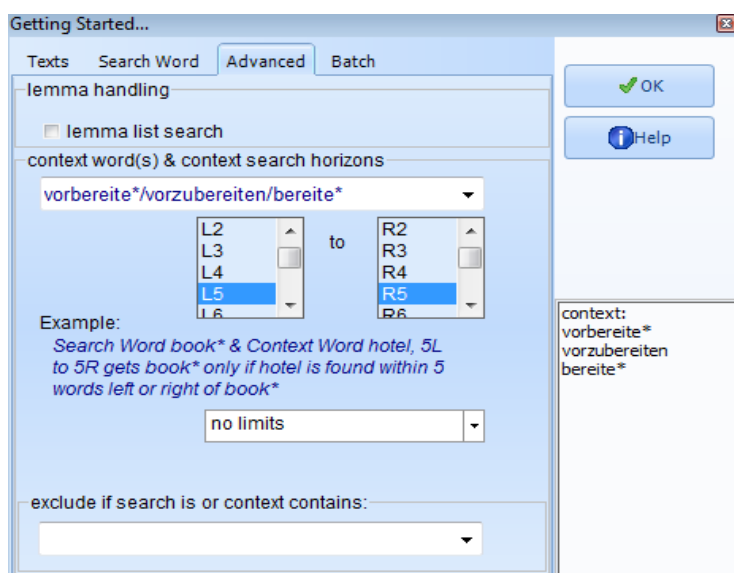
Kollokaatteja etsittäessä huomioon otetaan sanat, jotka esiintyvät korkeintaan viiden sanan etäisyydellä tutkittavasta termistä sen vasemmalla tai oikealla puolella. Tutkittava ympäristö on syytä rajata usean sanan päähän pääsanasta, jotta mukaan lukeutuisi mahdollisimman paljon erilaisia syntaktisia tapauksia, sillä kollokaatioissa kollokaatti saattaa sijaita myös verrattain kaukana pääsanasta. Toisaalta tällaisellakaan rajauksella ei tavoiteta kaikkia kollokaatioita etenkin saksan kielessä. Haun ulkopuolelle jää esimerkiksi seuraava osakorpuksesta poimittu virke. Esim. 1:

...wenn [...] jemand zu Freiheitsstrafe von mindestens zwei Jahren wegen einer vorsätzlichen Straftat verurteilt wird¹¹, (StGB 66 § 1 mom.).

Mitä suuremmaksi tutkittavan ympäristön määrittelee, sitä vaivalloisempi kollokaatioiden hakuprosessista kuitenkin kehkeytyy. Tällöin mukaan tulee entistä enemmän hylättäviä hakutuloksia eli sellaisia, joissa haetulla termillä ja verbillä ei ole lauseessa syntaktista yhteenkuuluvuutta. Jos ympäristö on kovin suuri, esiintymät eivät myöskään mahdu konkordanssinäkymään siten, että virkkeestä voisi hahmottaa verbin ja pääsanan suhteen. Kollokaatioiden hakua määrittää lisäksi se, että kollokaation on toistuttava aineistossa. Sen vuoksi huomioimatta jätetään kaikki verbit, jotka esiintyvät yhdessä pääsanana kanssa vähemmän kuin kolme kertaa riippumatta niiden syntaktisesta tai semanttisesta käyttäytymisestä.

¹¹ Alleviivaukset ovat korostuksia, jotka poikkeavat alkuperäislähteestä.

Tutkimuskorpusta, pääsanoja tai kollokaatteja ei ole lemmatisoitu. Lemmatisoinnilla tarkoitetaan korpuk-
sen ohjelmoimista siten, että korpusohjelma tunnistaa sanan kaikki eri taivutusmuodot ja sisällyttää ne
mukaan hakuun sanan lemmalla haettassa. Lemma on puolestaan sanakirjan hakusanamuoto (Stubbs 1995:
2). Osakorpusten lemmatisointi edellyttäisi kuitenkin siitä tutkielmalle saatavaan hyötyyn nähden suhteet-
toman määrän työtä. Lemmatisointi ei ole tutkielman kannalta välttämätöntä, sillä kollokaatioiden analyysi
ei perustu tässä tilastollisiin merkitsevyyslaskelmiin eikä korpustutkimus ole laajuudeltaan niin suuri, ettei
tulosten käsitteleminen onnistuisi osin manuaalisesti. Lisäksi sanojen eri taivutusmuodot on mahdollista
ottaa huomioon lemmatisoimattomassa korpuksessa seuraavalla tavalla, jota tutkimuksessa on sovellettu:
Termi kirjoitetaan hakukenttään siten, että myös eri sijamuodot tulevat huomioiduiksi, esimerkiksi *rangais-
tu**. Tässä vaiheessa poistetaan virheelliset tulokset, joissa verbin pääsanana on jokin muu sana kuin *ran-
gaistus* sen eri sijamuodoissa, kuten *rangaistusvaatimus* tai *rangaistussäännös*. Korpusohjelman collocates-
välilehdeltä poimitaan tämän jälkeen verbit, jotka korpusohjelma laskee esiintyvän enintään viiden sanan
etäisyydellä hakusanasta. Collocates-välilehdeltä poimittuja verbejä tarkastellaan erikseen hakemalla kor-
puksesta esiintymiä kunkin termin ja verbin yhdistelmällä. Myös tässä vaiheessa täytyy ottaa huomioon
korpuksen lemmatisoimattomuus, minkä vuoksi sekä termi että verbi kirjoitetaan hakukenttiin siten, että
kaikki taivutusmuodot tulevat huomioiduiksi, esimerkiksi *erkenn*/erkannt**, kuten alla kuvassa 4 on ha-
vainnollistettu. Esiintymistä karsitaan jälleen mahdolliset virheelliset tulokset. Tässä vaiheessa haun tulok-
sista sisällytetään analyysiin ainoastaan vähintään kolme kertaa esiintyvät kollokaatiot.

Kuva 4. Kollokaattien haku

5 Rangaistus- ja Strafe-käsitteeseen liittyvät kollokaatiot korpuksessa

5.1 Syntaktinen näkökulma

Kollokaatioiden syntaktisia ominaisuuksia käsittelevään teoriaosuuteen perustuen seuraavassa käsitellään kollokaatioiden komponenttien lukumäärää, pääsanojen syntaktisia rooleja sekä kollokaatioiden syntaktista kiteytyneisyyttä suomen- ja saksankielisissä osakorpuksissa. Seuraavissa kuvissa 5 ja 6 on esitetty tutkittavat kollokaatiot sekä esimerkkejä siitä, millaisissa konteksteissa ne esiintyvät aineistossa.

Kaikki pääsanat nimittävät *rangaistus*- tai *Strafe*-käsitettä tai niiden alakäsitettä, minkä vuoksi pääsanoista ja niihin liittyvistä yhteisistä kollokaateista muodostuvia kollokaatioita käsitellään tässä erikoiskielille tyypillisinä konseptuaalisina kollokaatioina. Konseptuaalisia kollokaatioita tarkastellaan tilastoissa yhtenä kollokaationa, vrt. *suorittaa rangaistus/vankeusrangaistus*. Kuten seuraavassa kuvassa 5 on esitetty, erilaisia kollokaatioita, jotka ovat useassa tapauksessa konseptuaalisia kollokaatioita, on suomenkielisessä aineistossa 11. Osa kollokaatioista muodostuu samasta pääsanasta ja verbikollokaatista, esimerkiksi *tuomita sakko* ja *tuomita sakkoon* tai *tuomita rangaistus* ja *tuomita rangaistukseksi jtk*, jotka kuitenkin poikkeavat toisistaan semantiikaltaan ja syntaksiltaan ja joita käytetään eri yhteyksissä. Siitä syystä ne katsotaan tässä eri kollokaatioiksi.

1. <i>mitata rangaistus (jstk)</i> ¹²	2) se on kohtuullisessa määrin otettava huomioon yhteistä <u>rangaistusta</u> <u>mitattaessa</u> (RL 5:5 §). 3) sekä <u>mitattava rikoksista</u> yhteinen <u>rangaistus</u> siten, että ¹³ (RL 7:5 §).
2. <i>muuntaa (jkn sakko) vankeudeksi</i>	4) Maksamatonta <u>rikesakkoa</u> ei saa <u>muuntaa vankeudeksi</u> (RL 2a:8 §).
3. <i>määrätä rangaistus (jstk) – määrätä jstk vankeusrangaistus – määrätä (jstk) sakko(a)</i>	5) <u>Rangaistus määrätään</u> noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa (RL 6:8 §). 6) Jos tällainen henkilö on suorittanut kurinpitomenettelyssä <u>määrätyn</u> ¹⁴ <u>rangaistuksen</u> (RL 6:16 §). 7) Tällöin täytäntöönpantavasta rangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta <u>määrätään</u> yhteinen ehdoton <u>vankeusrangaistus</u> (RL 2b:5 §). 8) Syyttäjä <u>määrää sakon</u> kuitenkin rangaistusmääräyksen antamishetken tietojen perusteella (RL 2a:2 §).
4. <i>suorittaa rangaistus/ rangaistustaan/ rangaistuksia – suorittaa vankeusrangaistus/ vankeusrangaistuksia</i>	9) Jos tällainen henkilö on <u>suorittanut</u> kurinpitomenettelyssä määrätyn <u>rangaistuksen</u> (RL 6:16 §). 10) Tämä ei kuitenkaan koske <u>rangaistusta</u> , jota <u>suorittamasta</u> tuomittu on ennen lain voimaantuloa päässyt ehdonalaiseen vapauteen (MVS=Muuatossäädösten voimaantulo ja soveltaminen 1976/466). 11) kun <u>rangaistuksia</u> on <u>suoritettu</u> yhteensä enintään 20 vuotta (RL 2c:7 §). 12) Vanki, joka on määrätty <u>suorittamaan rangaistustaan</u> nuorisovankilassa (MVS 2005/780). 13) Jos koko <u>rangaistuksen</u> vankilassa <u>suorittanut</u> tekee 14 §:n 1 momentissa tarkoitetun rikoksen kolmen vuoden aikana siitä (RL 2c:13 §). 14) Kokonaan tai osaksi <u>suoritta-</u>

¹² Sulkumerkit tarkoittavat, että manittu verbin täydennys esiintyy aineistossa valinnaisena.

¹³ Alleviivaukset kuvissa 5 ja 6 ovat korostuksia, jotka poikkeavat alkuperäislähteestä.

¹⁴ Verbi-substantiivikollokaatioihin luetaan tässä verbin ja substantiivin yhdistelmät, joissa verbi voi olla finiitti- tai infiniittimuotoinen, kuten partisiippi. Kuitenkaan tähän ei ole sisällytetty kollokaatioita, joissa verbin partisiippi yhdes-
sä substantiivin kanssa muodostaa sanaliittotermin (vrt. *yhdistetty rangaistus* vs. *yhdistää rangaistuksia*) vaan tapaukset, joissa verbin voi ajatella esiintyvän attributiivisessa kollokaatiossa ainoastaan toisessa syntaktisessa muodossa (vrt. *määrätä rangaistus* vs. *kurinpitomenettelyssä määrätty rangaistus*).

	<u>matta</u> oleva määräaikainen <u>vankeusrangaistus</u> , joka on ankarampi kuin kaksitoista (MVS 1976/466). 15) Samalla kertaa täytäntöön pantavia määräaikaista <u>vankeusrangaistuksia suorittava</u> vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen (RL 2c:7 §).
5. säätää rangaistus jstk/	16) jollei teosta muualla laissa <u>säädety</u> ankarampaa <u>rangaistusta</u> (RL 15:9.2 §). 17) jos rikoksesta <u>säädetty</u> ankarin <u>rangaistus</u> on vankeutta enintään kaksi vuotta (RL 8:6.3 §).
6. säätää (jnk) rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)	18) josta ankarimmaksi rangaistukseksi on <u>säädetty</u> enemmän kuin kuusi kuukautta <u>vankeutta</u> (RL 3:5 §). 19) milloin laissa on <u>säädetty</u> rangaistukseksi <u>kuritushuonetta</u> (RL 2:3 §).
7. tuomita rangaistus (jstk) – tuomita (jstk) vankeus/ vankeutta – tuomita (jstk) vankeusrangaistus – tuomita (jstk) sakko(a) – tuomita (jstk) sakkorangaistus	20) mikäli teosta ei vanhentumisen vuoksi saa <u>tuomita</u> rangaistusta (RL 8:9 §). 21) jos ennen lain voimaantuloa tehdystä rikoksesta <u>tuomittava</u> rangaistus olisi [...] tullut yhdistää toiseen ennen lain voimaantuloa <u>tuomittuun</u> rangaistukseen (MVS 1991/697). 22) Vankeutta <u>tuomitaan</u> määräajaksi tai elinkaudeksi (RL 2c:2 §). 23) Kun <u>vankeus</u> <u>tuomitaan</u> ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koelajaksi (RL 2b:3 §). 24) tuomioistuimien saa <u>tuomita</u> kaikista rikoksista yhteisen <u>vankeusrangaistuksen</u> (RL 7:1 §). 25) Jos jostakin rikoksesta olisi <u>tuomittava</u> vankeutta ja yhdestä tai useammasta muusta rikoksesta <u>sakkoa</u> (RL 7:1 §). 26) Jos kahdesta tai useammasta rikoksesta olisi <u>tuomittava</u> samalla kertaa <u>sakkorangaistus</u> ja rikesakko, rangaistukseksi <u>tuomitaan</u> <u>sakkorangaistus</u> (RL 7:3a §).
8. tuomita jk rangaistukseen (jstk) – tuomita jk vankeuteen (jstk) – tuomita (jk) (jstk) vankeusrangaistukseen – tuomita jk jstk sakkoon – tuomita jk jstk sakko-rangaistukseen	27) Tuomioistuimien voi <u>rangaistukseen</u> <u>tuomitessaan</u> syyttäjän vaatimuksesta päättää (RL 2c:11 §). 28) jos oikeushenkilö on pieni, <u>rangaistukseen</u> <u>tuomittavan</u> omistussuhteus oikeushenkilössä on suuri tai hänen henkilökohtainen vastuunsa oikeushenkilön velvoitteista on merkittävä (RL 9:4.3 §). 29) rikoksentehtäjä on <u>tuomittava</u> törkeästä varkaudesta <u>vankeuteen</u> vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi (RL 28:2 §). 30) Elinkautiseen <u>vankeuteen</u> <u>tuomittu</u> voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan (RL 2c:10 §). 31) Jos joku on <u>tuomittava</u> samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta <u>vankeusrangaistukseen</u> , hänet <u>tuomitaan</u> rikoksista yhteiseen <u>vankeusrangaistukseen</u> (RL 7:1 §). 32) rikoksentehtäjä on <u>tuomittava</u> lievistä valtionrajarikoksesta <u>sakkoon</u> (RL 17:7a §). 33) Jos joku olisi <u>tuomittava</u> samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta <u>sakkorangaistukseen</u> (RL 7:3 §).
9. tuomita rangaistukseksi (jokin rangaistuslaji) (jstk)	34) Jos <u>rangaistukseksi</u> <u>tuomitaan</u> <u>nuorisorangaistus</u> , vapaudenmenetys on otettava huomioon sen vähennyksenä (RL 6:13 §). 35) Jos jostakin rikoksesta olisi <u>tuomittava</u> elinkautinen vankeusrangaistus, <u>tuomitaan</u> <u>elinkautinen</u> <u>vankeusrangaistus</u> yhteiseksi <u>rangaistukseksi</u> kaikista rikoksista (RL 7:1 §).
10. vähentää rangaistuksesta jtk	36) Jos suoritettu seuraamus on ollut vapausrangaistus, tuomioistuimen on <u>vähennettävä</u> <u>rangaistuksesta</u> vapaudenmenetystä vastaava aika (RL 6:14 §).
11. yhdistää rangaistuksia – yhdistää vankeusrangaistus (jhk)	37) noita rikoksia ja niistä <u>tuomittua</u> rangaistusta ei oteta huomioon <u>rangaistuksia</u> <u>yhdistettäessä</u> (MVS 1991:697). 38) Sama vähennys on tehtävä ennen tämän lain voimaantuloa tuomitusta <u>vankeusrangaistuksesta</u> , kun se <u>yhdistetään</u> ennen lain voimaantuloa tehdystä rikoksesta [...] lain voimaantulon jälkeen <u>tuomittuun</u> <u>vankeusrangaistukseen</u> (MVS 1974/613: 4).

Kuva 5. Esimerkkejä kollokaatioiden konteksteista suomenkielisessä aineistossa

Suomenkieliset verbi-substantiivikollokaatiot koostuvat valtaosin kahdesta komponentista: verbistä ja substantiivista. Komponenteiksi katsotaan kollokaatioon sisältyvät lekseemit muttei kieliopillisia sanoja, kuten artikkeleita tai prepositioita. Lisäksi pääsanana komponentteihin lasketaan ainoastaan hakusanoina olevat termit, jotka on määritelty luvussa 4.4. Komponentteihin ei siten lueta aineistossa ilmeneviä attribuutteja, jotka eivät sisälly itse kollokaatioon vaan ovat muuttuvia tekijöitä, vrt. *mehrere Geldstrafen verwirken*. Lisäksi niihin ei tässä lueta sanaliittotermeihin sisältyviä adjektiiviattribuutteja, vrt. *määräaikainen vankeusrangaistus*, joiden tapauksessa komponentteja on useampi, vrt. *suorittaa määräaikainen vankeusrangais-*

tus. Myös Liimatainen (2015; luku 3.3.6) mainitsee oikeuskielisten kollokaatioiden pääsanojen voivan olla polyleksikaalisia.

Kuitenkin kollokaatio *muuntaa (jkn sakkorangaistus) vankeudeksi* koostuu kolmesta komponentista, sillä akkusatiiviobjektin paikalle tulee tässä tapauksessa aina jotakin sakkorangaistuslajia nimittävä termi, minkä vuoksi myös akkusatiiviobjektin paikan täyttävä termi kuuluu kiteytyneeseen rakenteeseen. Lisäksi verbikollokaatti liittyy tässä olennaisesti molempiin termeihin. Kollokaatio esitetään tutkielmassa kuitenkin pääsananaan *vankeus*-termi, sillä se pysyy kollokaatiossa muuttumattomana sakkorangaistuslajin vaihtuessa. Kyse ei myöskään ole niin sanotusta *Tripel-Struktur*-rakenteesta (ks. luku 3.3.2), sillä kollokaatio ei ole kahden kollokaation yhdistelmä. Vastaavasti kollokaatiot *säätää rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)* ja *tuomita rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)* koostuvat kolmesta komponentista, sillä akkusatiiviobjektina esiintyvä jotakin rangaistusta nimittävä termi kuuluu pakollisena osana kyseisiin kiteytyneisiin rakenteisiin.

Saksankielisiä kollokaatioita, jotka voivat seuraavassa kuvassa 6 esitetyn tavoin olla myös konseptuaalisia, on puolestaan aineistosta poimittu yhteensä 14. Näistä yhden kollokaation, *mit Strafe/Freiheitsstrafe bedroht sein*, voi katsoa koostuvan kolmesta komponentista eli kopulaverbistä, toisen asteen objektista ja predikatiivista¹⁵. Sen sijaan muut kolmetoista kollokaatiota muodostuvat kahdesta komponentista. Suomen- ja saksankielisen aineiston tulokset ovat siten linjassa esimerkiksi Petkova-Kessanlinin (2010: 120) ja Hausmannin (2003: 316) kollokaatiomääritelmien kanssa, joiden mukaan kollokaatio muodostuu useimmiten kahdesta komponentista (ks. luku 3.3.2). Tuloksen perusteella ei ole syytä määritellä verbi-substantiivikollokaatioita ainoastaan kahdesta komponentista koostuviksi sanayhdistelmiksi. Useammasta lekseemistä voi koostua niin predikaatti kuin substantiivilausekekin. Predikaatti voi esimerkiksi olla kopula-verbin ja predikatiiviosan yhdistelmä, kuten tapauksessa *mit Strafe bedroht sein*. Lisäksi pääsanana ilmenevä substantiivilauseke voi erikoiskielessä olla polyleksikaalinen sanaliittotermi, vrt. *määräaikainen vankeus-rangaistus*. Lisäksi termejä voi sisältyä kollokaatioon useampia, kuten tapauksessa *muuntaa (jkn sakkorangaistus) vankeudeksi*.

1. <i>etw. auf die Strafe anrechnen</i>	39) Ist der Verurteilte wegen derselben Tat im Ausland bestraft worden, so wird <u>auf die neue Strafe</u> die ausländische <u>angerechnet</u> , soweit sie vollstreckt ist (StGB 51 § 3 mom.).
2. <i>von Strafe absehen</i>	40) Das Gericht kann <u>von Strafe</u> nach § 218 <u>absehen</u> , wenn die Schwangere sich zur Zeit des Eingriffs in besonderer Bedrängnis befunden hat (StGB 218a § 4 mom.). 41) Ist in den Fällen des § 138 die Tat nicht versucht worden, so kann <u>von Strafe abgesehen</u> werden (StGB 139 § 1 mom.).

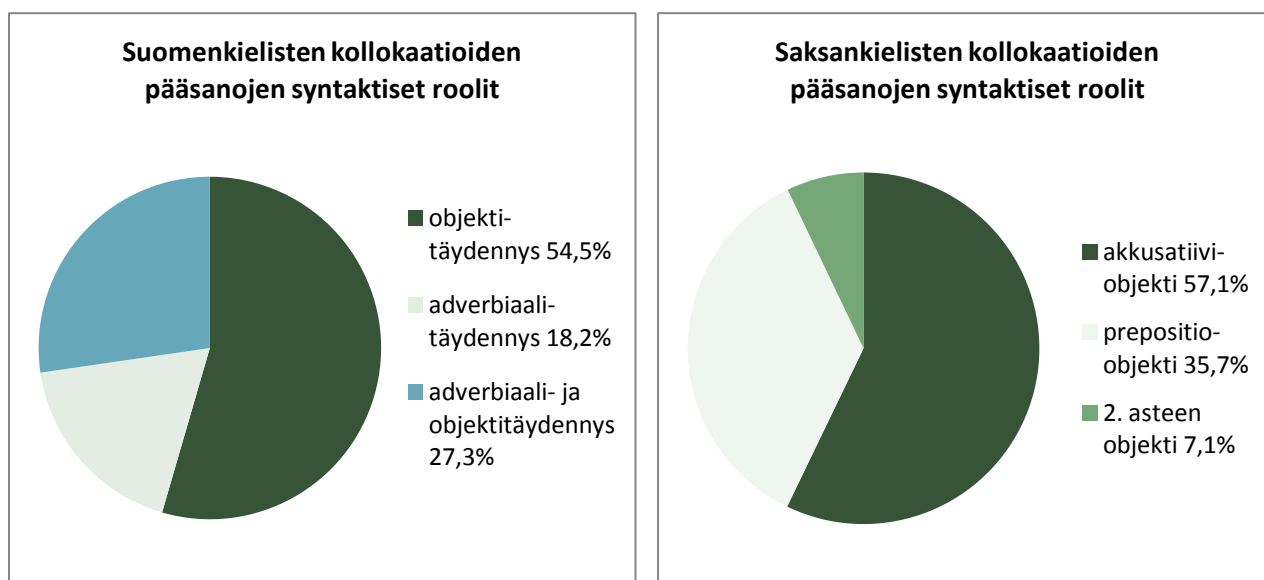
¹⁵ Kollokaation ajatellaan tässä koostuvan kopulaverbistä (*sein*) ja predikatiiviosasta (*mit Strafe bedroht*), jossa termin muodostama prepositiolauseke määrittää verbin partisiippiä ja esiintyy toisen asteen prepositio-objektina (vrt. Markuksen ja Korhosen esimerkit 330–333, luku 3.3.2). Koska rakenne esiintyy aineistossa vain tässä muodossa, katsotaan substantiivi tässä toisen asteen prepositio-objektiksi. Vaihtoehtoisesti kollokaatti voidaan ajatella tilapassiivissa (*Zustandspassiv*) esiintyväksi moniosaiseksi predikaatiksi ja *mit Strafe* prepositio-objektiksi.

3. <i>etw. mit Strafe/ Freiheitsstrafe bedroht sein</i>	42) Dieses Gesetz gilt, wenn ein Jugendlicher oder ein Heranwachsender eine Verfehlung begeht, die nach den allgemeinen Vorschriften <u>mit Strafe bedroht ist</u> (JGG 1 § 1 mom.). 43) Vergehen sind rechtswidrige Taten, die im Mindestmaß <u>mit einer geringeren Freiheitsstrafe</u> oder die mit Geldstrafe <u>bedroht sind</u> (StGB 12 § 2 mom.).
4. <i>mit Freiheitsstrafe/ Geldstrafe bestrafen</i>	44) Wer mit Gewalt oder durch Drohung mit Gewalt eine Wahl oder die Feststellung ihres Ergebnisses verhindert oder stört, wird <u>mit Freiheitsstrafe</u> bis zu fünf Jahren oder <u>mit Geldstrafe</u> , in besonders schweren Fällen <u>mit Freiheitsstrafe</u> nicht unter einem Jahr <u>bestraft</u> (StGB 107 § 1 mom.). 45) Wer radioaktive Abfälle unter Verletzung verwaltungsrechtlicher Pflichten nicht abliefern, wird <u>mit Freiheitsstrafe</u> bis zu drei Jahren oder <u>mit Geldstrafe</u> <u>bestraft</u> (StGB 326 § 3 mom.).
5. <i>auf Strafe/ Freiheitsstrafe/ Geldstrafe erkennen – gegen jmdn. erkannte Strafe/Freiheitsstrafe</i>	46) Wird <u>auf Strafe erkannt</u> , so ist, wenn der Verletzte es beantragt und ein berechtigtes Interesse daran dartut, anzuordnen, daß die Verurteilung auf Verlangen öffentlich bekanntgemacht wird (MarkenG 143 § 6 mom.). 47) so <u>erkennt</u> das Gericht <u>auf die Strafe</u> , die es im Zeitpunkt des Schuldspruchs bei sicherer Beurteilung der schädlichen Neigungen des Jugendlichen ausgesprochen hätte (JGG 30 § 1 mom.). 48) Verletzt dieselbe Handlung mehrere Strafgesetze oder dasselbe Strafgesetz mehrmals, so wird nur <u>auf eine Strafe erkannt</u> (StGB 52 § 1 mom.). 49) Die §§ 53 und 54 sind auch anzuwenden, wenn ein rechtskräftig Verurteilter, bevor <u>die gegen ihn erkannte Strafe</u> vollstreckt, verjährt oder erlassen ist, wegen einer anderen Straftat verurteilt wird, die er vor der früheren Verurteilung begangen hat (StGB 55 § 1 mom.). 50) In besonders schweren Fällen ist <u>auf lebenslange Freiheitsstrafe zu erkennen</u> (StGB 212 § 2 mom.). 51) Jedoch kann das Gericht <u>auf Geldstrafe</u> auch gesondert <u>erkennen</u> (StGB 53 § 2 mom.).
6. <i>Strafe erlassen</i>	52) Die §§ 53 und 54 sind auch anzuwenden, wenn ein rechtskräftig Verurteilter, bevor <u>die gegen ihn erkannte Strafe</u> vollstreckt, verjährt oder <u>erlassen</u> ist (StGB 55 § 1 mom.).
7. <i>((einen Teil der) Strafe erledigen</i>	53) Wird die Maßregel ganz oder zum Teil vor der Strafe vollzogen, so wird die Zeit des Vollzugs der Maßregel auf die Strafe angerechnet, bis zwei Drittel <u>der Strafe erledigt</u> sind (StGB 67 § 4 mom.).
8. <i>Strafe mildern</i>	54) Das Gericht kann <u>die</u> [...] angedrohte <u>Strafe</u> nach seinem Ermessen <u>mildern</u> (StGB 314a § 1 mom.).
9. <i>((einen Teil der) Strafe/Freiheitsstrafe verbüßen</i>	55) Hat die verurteilte Person mindestens ein Jahr <u>ihrer Strafe verbüßt</u> (StGB 57 § 3 mom.). 56) Als <u>verbüßte Strafe</u> im Sinne des Absatzes 1 Satz 1 Nr. 1 gilt jede Freiheitsentziehung, die der Verurteilte aus Anlaß der Tat erlitten hat (StGB 57a § 2 mom.). 57) Die Aussetzung unterbleibt, wenn der Täter noch <u>Freiheitsstrafe zu verbüßen</u> hat, die gleichzeitig mit der Maßregel verhängt und nicht zur Bewährung ausgesetzt wird (StGB 67b § 1 mom.). 58) Die Dauer des Verlustes einer Fähigkeit oder eines Rechts wird von dem Tage an gerechnet, an dem <u>die Freiheitsstrafe verbüßt</u> , verjährt oder erlassen ist (StGB 45a § 2 mom.). 59) wenn 1. die verurteilte Person erstmals <u>eine Freiheitsstrafe verbüßt</u> und diese zwei Jahre nicht übersteigt (StGB 57 § 2 mom. 1 k.).
10. <i>Strafe/ Freiheitsstrafe/ Geldstrafe verhängen</i>	60) Das Gericht setzt die Vollstreckung des Restes einer zeitigen Freiheitsstrafe zur Bewährung aus, wenn 1. zwei Drittel <u>der verhängten Strafe</u> , mindestens jedoch zwei Monate, verbüßt sind (StGB 57 § 1 mom. 1 k.). 61) <u>Eine Freiheitsstrafe</u> unter sechs Monaten <u>verhängt</u> das Gericht nur (StGB 47 § 1 mom.). 62) Ist in den Fällen des § 55 Abs. 1 die Vollstreckung der in der früheren Entscheidung <u>verhängten Freiheitsstrafe</u> ganz oder für den Strafstrest zur Bewährung ausgesetzt (StGB 58 § 2 mom.).
11. <i>zu (einer) Freiheitsstrafe verurteilen</i>	63) weil er wegen eines Verbrechens oder besonders schweren Vergehens rechtskräftig <u>zu einer Freiheitsstrafe</u> von mindestens drei Jahren <u>verurteilt</u> worden ist (AufenthG 60 § 8 mom.). 64) Wer wegen eines Verbrechens <u>zu Freiheitsstrafe</u> von mindestens einem Jahr <u>verurteilt</u> wird (StGB 45 § 1 mom.).
12. <i>Freiheitsstrafe/ Geldstrafe verwirken</i>	65) Hat jemand wegen einer Straftat, bei der das Gesetz Führungsaufsicht besonders vorsieht, zeitige <u>Freiheitsstrafe</u> von mindestens sechs Monaten <u>verwirkt</u> (StGB 68 § 1 mom.). 66) Hat jemand drei Straftaten der in Absatz 1 Satz 1 Nummer

	1 genannten Art begangen, durch die er jeweils <u>Freiheitsstrafe</u> von mindestens einem Jahr <u>verwirkt</u> hat (StGB 66 § 2 mom.). 67) Hat jemand <u>Geldstrafe</u> bis zu einhundertachtzig Tagessätzen <u>verwirkt</u> (StGB 59 § 1 mom.).
13. Strafe vollstrecken	68) Wer, abgesehen von den Fällen des Absatzes 1, als Amtsträger, der zur Mitwirkung bei der Vollstreckung einer Strafe oder einer Maßnahme (§ 11 Abs. 1 Nr. 8) berufen ist, eine Strafe oder Maßnahme <u>vollstreckt</u> , obwohl sie nach dem Gesetz nicht <u>vollstreckt</u> werden darf, wird mit Freiheitsstrafe von drei Monaten bis zu fünf Jahren bestraft (StGB 345 § 3 mom.).
14. Strafe vollziehen	69) Das Gericht bestimmt jedoch, daß <u>die Strafe</u> oder ein Teil <u>der Strafe</u> vor der Maßregel zu <u>vollziehen</u> ist, wenn der Zweck der Maßregel dadurch leichter erreicht wird (StGB 67 § 2 mom.).

Kuva 6. Esimerkkejä kollokaatioiden konteksteista saksankielisessä aineistossa.

Suomenkielisen aineiston kollokaatioista kuudessa yhdestätoista eli 54,5 prosentissa tapauksista pääsana on kollokaation syntaktisena objektina ja kahdessa eli 18,2 prosentissa tapauksista adverbialitäydennyksenä. Adverbialitäydennyksistä yksi eli 9,1 prosenttia on illatiivinen ja yksi elatiivinen. Lisäksi suomenkielisiä kollokaatioista kolmeen eli 27,3 prosenttiin sisältyy kaksi termiä, joista toinen on translatiivinen adverbialitäydennys ja toinen akkusatiivitäydennys. Saksankielisen aineiston kollokaatioista puolestaan kahdeksassa neljästätoista eli 57,1 prosentissa pääsana on akkusatiiviohjekti ja viidessä eli 35,7 prosentissa pääsana muodostaa puolestaan prepositio-ohjekti. Kollokaatioista yhdessä eli 7,1 prosentissa pääsana on toisen asteen ohjekti. Tulokset ovat samansuuntaiset Markuksen ja Korhosen (2005: 336; luku 3.3.2) tulosten kanssa, joiden mukaisesti LGDaF-korpuksesta poimittujen kollokaatioiden pääsanoista suurin osa (75 %) on akkusatiiviohjekti. Tulokset on kuvattu alla kuvassa 7.

Kuva 7. Kollokaatioiden pääsanojen syntaktiset roolit

Vaikka pääsana esiintyy tietyssä syntaktisessa roolissa kollokaattiin nähden, voi itse kollokaatio esiintyä virkkeen sisällä hyvin monenlaisissa syntaktisissa rooleissa. Esimerkiksi kollokaatiot *Strafe verbüßen* ja *suo-*

rittaa rangaistus esiintyvät aineistossa myös muodoissa *verbüßte Strafe* ja *rangaistuksen suorittanut* (ks. kuvat 5 ja 6), joita on mahdollista nimittää myös attributiivisiksi kollokaatioiksi (ks. Hausmann 2003: 315; luku 3.3.2). Kollokaatioiden luokittelu perustuu tässä kuitenkin komponenttien sanaluokkiin niiden syntaktisten roolien sijaan, joten edellä mainitut esimerkit katsotaan yhtälailla verbi-substantiivikollokaatioiksi. Lisäksi muodoissa *verbüßte Strafe* ja *rangaistuksen suorittanut* substantiivi kuitenkin edelleen säilyttää vastaavan objektin roolinsa suhteessa partisiipissa olevaan verbiin kuin perusmuodossa *Strafe verbüßen* tai *suorittaa rangaistus*.

Aineiston 14 saksankielisestä kollokaatiosta kolme eli 21,4 prosenttia ja 11 suomenkielisestä kollokaatiosta viisi eli 45,5 prosenttia esiintyy eri syntaktisissa muodoissa (mm. *vankeuteen tuomittu*, *rangaistuksen suorittanut*, *säädetty rangaistus*, *verhängte Strafe*). Tällainen syntaktinen muutos voi poikia lisää muutoksia. Esimerkiksi kollokaatio *auf Strafe erkennen* esiintyy myös muodossa *gegen jmdn. erkannte Strafe*, jossa syntaktisen muodon vaihtuminen aiheuttaa muutokset prepositioihin ja tarvittavaan valenssiin. Kun *erkennen*-verbi yhdistyy *Strafe*-pääsanaan partisiippiattribuuttina, *auf*-prepositio jää pois. Tämä havainnollistaa hyvin kollokaatioiden huomattavaa syntaktista liikkumavaraa esimerkiksi idiomeihin verrattuna. Suomenkielisen aineiston tulokset ovat linjassa Caro Cedillon (2004: 40) havainnon kanssa siitä, että samoilla kollokaatioilla voi olla useita erilaisia syntaktisia muotoja (ks. luku 3.3.2). Kuvissa 5 ja 6 esitetyistä aineiston esimerkeistä on lisäksi nähtävissä, että kollokaation komponentit voivat olla verrattain kaukana toisistaan ja komponenttiin voidaan viitata pronominilla, kuten aiemmin kuvassa 6 olleessa esimerkissä 68. Lisäksi komponenttien keskinäinen järjestys lauseessa voi vaihdella.

Edellä esitettyjen kuvien 5 ja 6 esimerkkien perusteella vaikuttaa siltä, että oikeuskielen kollokaatioita voi käyttää varsin vapaasti erilaisissa syntaktisissa muodoissa, toisin kuin tyypillisesti idiomeja tai funktioverbirakenteita. Kollokaation komponentit esiintyvät aineistossa joissakin tapauksessa myös eri lauseissa relatiivipronominin avulla (ks. kuva 5, esimerkki 10), mikä vastaa Caro Cedillon (2004: 40; ks. luku 3.3.2.) havaintoa. Lisäksi osassa kollokaatioista esiintyy substantiivin määreitä tai anaforalla viittaamista, jotka eivät tyypillisesti ole mahdollisia esimerkiksi funktioverbirakenteille, kuten on mainittu Fabricius-Hanseniin (2009: 418–419), Heineen (2006: 74), Seifertiin (2004: 57) ja Helbigiin (2006: 271–272) viitaten luvussa 3.3.2.

Toisaalta pieni osa kollokaatioista esiintyy aineistossa ainoastaan tietyssä syntaktisessa muodossa, mikä aineiston perusteella viittaa siihen, että nämä kollokaatiot ovat ulkoisen kiteytyneisyytensä ohella syntaktiselta muodoltaan vakiintuneita ja kiteytyneitä rikosoikeuden säädöskielessä. Tällaisia toistuvia syntaktisia rakenteita ovat aineistossa *etw. ist/sind mit (...) Strafe/Freiheitsstrafe bedroht*; *etw. wird mit (...) Strafe/Freiheitsstrafe bestraft*; *(...) Strafe ist erledigt*; *jmd. hat eine Freiheitsstrafe/Geldstrafe verwirkt*; *...,dass/daß die Strafe (oder ein Teil der Strafe) vor der Maßregel zu vollziehen ist* sekä *rangaistuksesta on vähennettävä*, jossa kuitenkin komponenttien paikka voi vaihdella.

Tarkasteltavissa kollokaatioissa havaittujen syntaktisten piirteiden osalta oikeuskielen kollokaatiot vaikuttavat suurimmaksi osaksi olevan syntaktiselta kiteytyneisyydeltään lähellä vapaita sanayhdistelmiä. Kuitenkin on mahdollista, että myös syntaktisesti heikosti kiteytyneiltä vaikuttavien kollokaatioiden käyttöä ohjaavat tavanomaisten syntaktisten ja semanttisten sääntöjen lisäksi oikeuskielen konventioista johtuvat säännöt, jotka vaikuttavat esimerkiksi tiettyjen syntaksiin tai kielioppiin liittyvien seikkojen kuten valenssin, sijamuodon, epämääräisen tai määräisen artikkelin tai nolla-artikkelin valintaan. Aineiston esiintymissä esimerkiksi *sakkoa* tuomitaan *jostakin*, mutta nominatiivinen *sakko_* tuomitaan ilman mainittua tietoa siitä, mistä se tuomitaan. Tässä tutkielmassa ei ole kuitenkaan mahdollista paneutua tähän kysymykseen, sillä tällaisen asian todentamiseen tarvittaisiin suurempi joukko aineistoesiintymiä.

5.2 Kollokaatioiden arviointia leksikaalisesta näkökulmasta

Tässä luvussa arvioidaan tutkielman teoriaosuuteen tukeutuen aineistossa esiintyvien, *rangaistus-* ja *Strafe-*käsitteisiin liittyvien kollokaatioiden toistuvuutta ja kiteytyneisyyttä. Lisäksi tarkastellaan kollokaattien syntagmoista ja paradigmaista muodostuvia kollokaatioiden makrorakenteita sekä kollokaatioiden konseptuaalisuutta, kollokaation komponenttien yhdistymiskykyä (*collocability*) sekä kollokaatioiden leksikaalistuneisuutta ja reproduktiivisuutta.

5.2.1 Parole- ja langue-tasot

Seuraavan kuvan 7 näkymässä voidaan erottaa kaksi tasoa: horisontaalinen ja vertikaalinen taso (ks. luku 3.3.3). Horisontaalisesti näkyvät *parole*-tason yksittäiset esiintymät eli luonnollisista teksteistä poimitut tekstipätkät. Vertikaalinen taso puolestaan ilmentää kielen *langue*-tasoa siten, että tietty rakenne, tässä tapauksessa kollokaatio *säätää rangaistus* esiintyy toistuvasti kyseisessä erikoiskielessä. (Ks. luku 3.3.3; Tognini-Bonelli 2001: 98).

Samalla vertikaalisen tason voidaan katsoa kuvastavan sitä, miten rikosoikeuden säädöstekstien laatijat kollektiivisesti assosioivat ja käyttävät kieltä. Korpuksesta saamme tiedon siitä, että heidän yleisen käsityksensä mukaan sanat *rangaistus* ja *säätää* kuuluvat läheisesti yhteen ja niitä käytetään yhdessä. Tällä tavoin korpus antaa yhtäältä tietoa sanayhdistelmien kiteytyneisyydestä ja toisaalta kielenkäytöstä. Nämä kaksi näkökulmaa ovat toinen toisiaan ruokkivia: Toisaalta tiettyjen sanojen käyttö yhdessä vaikuttaa sanayhdistelmän kiteytyneisyyteen, vakiintuneisuuteen ja leksikaalistuneisuuteen. Toisaalta nämä johtavat siihen, että sanoja käytetään toistuvasti yhdessä.

N	Concordance	Set	Word #	Sent #	Sent	Para	f	Para	f	Hea	Hea	Sect	f	File	Date	%
1	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		46 701	1 286	95%	0	84%		0	84%		0	84%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	86%
2	tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		44 691	1 250	92%	0	80%		0	80%		0	80%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	82%
3	on työturvallisuuden kannalta vähäinen ja josta säädetään rangaistus työturvallisuuslain (738/2002) 63 §:ssä,		44 496	1 248	36%	0	80%		0	80%		0	80%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	81%
4	tuomittava, jollei teosta ole muualla säädetty ankarampaa rangaistusta,		42 609	1 196	86%	0	77%		0	77%		0	77%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	78%
5	luvun 1–3 tai 5 §:ssä tai tässä luvussa eniseen säädetä rangaistusta,		41 698	1 171	91%	0	75%		0	75%		0	75%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	76%
6	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		41 440	1 163	89%	0	75%		0	75%		0	75%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	76%
7	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		41 356	1 161	94%	0	74%		0	74%		0	74%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	76%
8	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		41 311	1 161	64%	0	74%		0	74%		0	74%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	75%
9	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		41 108	1 158	92%	0	74%		0	74%		0	74%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	75%
10	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 998	1 156	96%	0	74%		0	74%		0	74%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	75%
11	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 807	1 155	94%	0	73%		0	73%		0	73%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	75%
12	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 601	1 151	86%	0	73%		0	73%		0	73%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	74%
13	vuodeksi. Jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 504	1 150	13%	0	73%		0	73%		0	73%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	74%
14	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 490	1 149	93%	0	73%		0	73%		0	73%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	74%
15	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 383	1 147	90%	0	73%		0	73%		0	73%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	74%
16	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 207	1 143	90%	0	72%		0	72%		0	72%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	73%
17	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 100	1 142	16%	0	72%		0	72%		0	72%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	73%
18	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		40 086	1 141	97%	0	72%		0	72%		0	72%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	73%
19	virkanoksia ovat myös ne rikokset, joista säädetään rangaistus 45 luvussa. 13 a § (4.12.2009/990)		39 030	1 122	52%	0	70%		0	70%		0	70%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	71%
20	on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta,		38 369	1 108	66%	0	69%		0	69%		0	69%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	70%
21	on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta,		38 314	1 106	90%	0	69%		0	69%		0	69%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	70%
22	muualla laissa säädetä ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta,		37 022	1 078	89%	0	67%		0	67%		0	67%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	68%
23	ole muualla laissa säädetty ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta,		36 912	1 077	28%	0	66%		0	66%		0	66%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	67%
24	muualla laissa säädetä ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta,		36 768	1 071	86%	0	66%		0	66%		0	66%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	67%
25	on muualla laissa säädetty yhtä ankara tai ankarampi rangaistus,		34 995	1 021	100%	0	63%		0	63%		0	63%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	64%
26	§:n mukaan tai siitä säädetään muualla laissa ankarampi rangaistus,		34 595	1 006	100%	0	62%		0	62%		0	62%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	63%
27	muualla laissa säädetä ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta,		33 304	989	71%	0	60%		0	60%		0	60%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	61%
28	ole vähäinen tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		30 906	916	93%	0	56%		0	56%		0	56%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	56%
29	, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta,		30 267	909	90%	0	54%		0	54%		0	54%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	55%
30	, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta,		30 182	907	89%	0	54%		0	54%		0	54%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	55%
31	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		30 117	906	83%	0	54%		0	54%		0	54%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	55%
32	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		30 083	905	99%	0	54%		0	54%		0	54%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	55%
33	, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta,		28 740	873	88%	0	52%		0	52%		0	52%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	52%
34	, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta,		27 854	842	79%	0	50%		0	50%		0	50%	Rikoslaki.txt	2013.10.20 00:00	51%

Kuva 7. Konkordanssinäkymä kielen *langue-* ja *parole-*tason kuvastajana

5.2.2 Kollokaatioiden toistuvuuden yhteydestä kiteytyneisyyteen

Tässä tutkielmassa toistuvuutta käytetään heuristisena menetelmänä. Potentiaalisiksi kollokaatioiksi katso-
taan termin ja verbin yhteisesiintymät, joita on aineistossa vähintään kolme. Näistä karsitaan pois sanayh-
distelmät, jotka ovat kollokaatioiden sijaan vapaita sanayhdistelmiä.

Vaihteluväli kollokaatioiden toistuvuudessa on verrattain suuri, sillä suomenkielisessä osakorpuksessa sa-
mat komponentit¹⁶ esiintyvät enimmillään yhdessä kollokaationa 277 kertaa ja vähimmillään kolme ker-
taa.¹⁷ Saksankielisessä osakorpuksessa kollokaatioiden suurin frekvenssi on puolestaan 354 ja alhaisin kol-
me. Kollokaatioiden keskimääräinen frekvenssi on suomenkielisessä osakorpuksessa noin 45,7 ja saksankie-
lisessä noin 27,6, kun tähän lasketaan vähintään kolme kertaa esiintyvät kollokaatiot. Ottaen huomioon,
että sekä suomen- että saksankielisen aineiston kollokaatioiden frekvenssien yleisin arvo eli moodi on kol-
me, ei aineiston kollokaatioita olisi kokonaisuudessaan mahdollista arvioida merkitsevyyslaskelmien avulla.

Samoista komponenteista koostuvia vapaita sanayhdistelmiä suomenkielisessä osakorpuksessa esiintyy
puolestaan enintään kuusi (*vankeusrangaistuksesta seuraa*) ja saksankielisessä enintään kolme kertaa (*als*
verbüßte Strafe gelten). Kun kollokaatioiden keskimääräistä frekvenssiä verrataan vapaiden sanayhdistel-

¹⁶ Luvut koskevat yksittäisiä komponentteja, kuten *tuomita + rangaistus*, ei siis kollokaatin esiintymien määrää kaikki-
en tarkasteltavien pääsanojen kanssa yhteensä (*tuomita + rangaistus/vankeusrangaistus/sakko-*
rangaistus/sakko/vankeus).

¹⁷ Aineistossa on myös kollokaatioita, jotka esiintyvät siinä alle kolme kertaa, mutta niitä ei tässä tarkastella valitun
tutkimusmetodin vuoksi.

mien suurimpiin frekvensseihin, voidaan huomata, että molemmissa osakorpuksissa kollokaatioiden keskimääräinen frekvenssi on huomattavasti suurempi kuin toistuvien vapaiden sanayhdistelmien. Tämän perusteella voi odottaa, että mitä suurempi frekvenssi on, sitä todennäköisemmin kyseessä on kollokaatio ja samalla reproduktiivinen ja kiteytynyt sanayhdistelmä.

Samalla sanayhdistelmä ja sen ulkoinen konteksti voivat olla aineistossa toistuvia, ilman että sanayhdistelmä voidaan semanttisesti määritellä kollokaatioksi, kuten sanayhdistelmän *vankeusrangaistuksesta seuraa* tapauksessa. Toisaalta myöskään alhainen frekvenssi ei tutkielman verrattain suppeahkossa aineistossa automaattisesti tarkoita sitä, että kyseessä olisi kollokaation sijaan vapaa sanayhdistelmä, sillä kollokaation konteksti voi olla harvinainen tai aineistossa vähemmän yleinen. Siten aineistossa on sellaisiakin kollokaatioita, jotka esiintyvät vain kerran tai kaksi kertaa, kuten suomenkielisessä osakorpuksessa *säätää vankeusrangaistus* tai *määrätä vankeutta* ja saksankielisessä osakorpuksessa *Freiheitsstrafe erlassen* ja *zu Strafe verurteilen*.

Kollokaatioiden ja vapaiden sanayhdistelmien frekvenssit aineistossa antavat ymmärtää, että riittävän suuren frekvenssin avulla voidaan haarukoida sanayhdistelmien joukko, josta suuri osa on kollokaatioita. Kollokaatioiden osuus kasvaa vaaditun frekvenssin kasvaessa. Se, mikä on kussakin tapauksessa riittävän suuri frekvenssi, riippuu aineiston koosta ja laadusta. Samalla yksinomaan alhaisella frekvenssillä ei voi kuitenkaan perustella sanayhdistelmän kiteytymättömyyttä ainakaan tämän kokoisessa korpuksessa.

5.2.3 Kollokaatioiden makrorakenteet

Seuraavassa kuvassa 8 havainnollistetaan, miten samaan käsitehierarkiaan kuuluvat termit *rangaistus*, *vankeus*, *vankeusrangaistus*, *sakko* ja *sakkorangaistus* yhdistyvät eri kollokaattien kanssa. Vastaavasti jäljempänä kuvassa 9 esitetään, minkä kollokaattien kanssa saman käsitehierarkian termit *Strafe*, *Freiheitsstrafe* ja *Geldstrafe* yhdistyvät. Siten kuvissa 8 ja 9 kuvataan kunkin yksittäisen termin kollokaattien makrorakenteet, jotka ilmenevät aineistossa.

Kuvien 8 ja 9 paradigmata ja syntagmata peilaavat termien verbikollokaattiympäristöjä ainoastaan rikosoikeuden säädöskielessä. Jos kyseisten termien verbikollokaatteja tarkasteltaisiin myös muissa oikeuskielen tekstilajeissa, kuten tuomioistuimen tai oikeustieteen teksteissä, muodostuisi niin paradigmoista kuin syntagmoistakin oletettavasti laajempia. Lisäksi kollokaatteja on mukana vain sen verran, kuin niitä löytyy aineistosta luvussa 4.5 kuvatulla kollokaatiohaulla. Siten rikosoikeuden kielessä on muitakin *rangaistus*- ja *Strafe*-käsitteisiin liittyviä verbikollokaatteja.

1. Rangaistus (294) ¹⁸						
tuomita (37)	määrätä (19) ¹⁹	suorittaa (14)	säätää (69)	yhdistää (3)	vähentää (4)	
määrätä (19)	mitata (5)					
2. vankeus (487)						
tuomita (277)	(määrätä (2))		(säätää (2)) ²⁰			muuntaa (12)
(määrätä (2))						
3. vankeusrangaistus (99)						
tuomita (34)	määrätä (3)	suorittaa (10)	(säätää (1))	yhdistää (jhk) (3)	(vähentää (2))	
määrätä (3)						
4. sakko (364)						
tuomita (230)	määrätä (4)			(yhdistää jhk (1))		
määrätä (4)						
5. sakkorangaistus (26)						
tuomita (7)		(säätää (1))				

Kuva 8. Suomenkielisten kollokaatioiden makrorakenteet aineistossa

Kuvan 8 suomenkielisten kollokaatioiden makrorakenteissa on enintään kuusi kollokaattia horisontaalisesti syntagmalla ja enintään kaksi kollokaattia vertikaalisesti paradigmalla. Paradigmalla kuvataan termin tiettyä ulkoista suhdetta (ks. luku 3.3.3). Tässä paradigmalle on sijoitettu kollokaatteja, joiden suhde kielen ulkoiseen todellisuuteen on samansuuntainen mutta jotka eivät kuitenkaan ole synonyymisia. Lisäksi *määrätä* esiintyy aineistossa erilaisissa merkitysyhteyksissä, minkä vuoksi se on sijoitettu kuvassa 8 kahdelle eri paradigmalle. Seuraavista esimerkeistä 70 ja 71 käy ilmi *mitata*- ja *määrätä*-verbien merkitysten yhteys kyseisissä konteksteissa ja vastaavasti esimerkeistä 72 ja 73 *määrätä*- ja *tuomita*-verbien yhteys tietyissä konteksteissa. *Mitata*-verbillä viitataan siis prosessiin, jossa rangaistuksen suuruutta arvioidaan, ja *tuomita*-verbillä juridisella päätöksellä velvoittamiseen. *Määrätä*-verbiä voidaan käyttää molemmissa yhteyksissä.

70) Tuomiossa on ilmoitettava, mikä aikaisempi tuomio tai mitkä aikaisemmat tuomiot on otettu huomioon rangaistusta²¹ tämän pykälän mukaan mitattaessa (RL 7:6 §).

71) Yhteistä rangaistusta määrättäessä eri rikoksista seuraavan ankarimman enimmäisrangaistuksen saa ylittää, mutta rangaistus ei saa olla eri rikosten enimmäisrangaistusten yhteisaikaa pitempi (RL 7:2 §).

72) Rikesakosta ja sakkorangaistuksesta tai määrääaikaisesta vankeusrangaistuksesta ei saa määrätä yhteistä rangaistusta (RL 2a:11 1999/550).

73) Jos kahdesta tai useammasta rikoksesta olisi tuomittava samalla kertaa sakkorangaistus ja rikesakko, rangaistukseksi tuomitaan sakkorangaistus tai yhteinen sakkorangaistus 20 eurolla korotettuna (RL 7:3a).

¹⁸ Suluissa ilmoitetaan esiintymien määrä aineistossa.

¹⁹ *Määrätä*-verbin merkitys ilmenee aineistossa kahdella eri tavalla (ks. esimerkit 70–73).

²⁰ Suluissa mainitaan sellaiset alle kolme kertaa pääsanana kanssa esiintyvät kollokaatit, jotka kuitenkin esiintyvät yli kolme kertaa jonkin toisen samaan käsittehierarkiaan kuuluvan pääsanana kanssa.

²¹ Alleviivaukset korostuksia, jotka poikkeavat alkuperäislähteestä.

Seuraavan kuvan 9 saksankielisten kollokaatioiden makrorakenteissa on puolestaan enintään yhdeksän kollokaattia horisontaalisesti syntagmalla ja enintään neljä kollokaattia vertikaalisesti paradigmalla. Saman paradigman verbit eivät kuitenkaan tässäkään ole välttämättä suoraan korvattavissa toisillaan. Esimerkiksi kollokaatioita *jmdn. zu Freiheitsstrafe verurteilen* ja *Freiheitsstrafe verhängen* käytetään eri yhteyksissä ja eri näkökulmista: ensimmäisessä huomio on rikoksenteijässä, joka saa vankeusrangaistustuomion, kun taas jälkimmäisessä subjektina on oikeus, joka tuomitsee vankeusrangaistuksen (vrt. kuvan 6 esimerkit, luku 5.1).

1. Strafe (414)								
von S. absehen (20)	S. erlassen (3)	auf S. erkennen (11)	mit S. bedroht sein (57)	S. erledigen (4)	S. mildern (25)	S. vollstrecken (6)	auf S. anrechnen (8)	(S. verwirken (2))
		S. verhängen (6)		S. verbüßen (6)		S. vollziehen (3)		
		(zu S. verurteilen (2))						
2. Freiheitsstrafe (973)								
	(F. erlassen (1))	auf F. erkennen (7)	mit F. bedroht sein (7)	(F. erledigen (1))		(F. vollstrecken (2))	(auf F. an- rechnen (2))	F. verwirken (4)
		F. verhängen (3)		F. verbüßen (4)		(F. vollziehen (1))		
		zu F. verurteilen (15)						
		mit F. bestrafen (61)						
3. Geldstrafe (457)								
		auf G. erkennen (3)	(mit G. bedroht sein (1))				(auf G. anrechnen (1))	G. verwirken (3)
		G. verhängen (6)						
		(zu G. verurteilen (2))						
		mit G. bestrafen (345)						

Kuva 9. Saksankielisten kollokaatioiden makrorakenteet aineistossa

Syntagmoille ja paradigmoille asettuneet verbikollokaatit ilmaisevat suomen- ja saksankielisessä aineistossa monilta osin eri asioita. Kuitenkin saattaisi otaksua, että Suomen ja Saksan rikosoikeuden kielessä kutakuin-

kin samankaltaisia merkityssisältöjä kantavat termit saisivat kutakuinkin samanlaisia merkityssisältöjä kantavia verbikollokaatteja. Verbikollokaatit ovat suomenkielisessä aineistossa *mitata, muuntaa, määrätä, suorittaa, säätää, tuomita, vähentää* ja *yhdistää*, kun ne saksankielisessä aineistossa ovat *absehen + von, anrechnen + auf, bedroht sein + mit, bestrafen + mit, erkennen + auf, erlassen, erledigen, mildern, verbüßen, verhängen, verurteilen + zu, verwirken, vollstrecken* ja *vollziehen*.

Yksi selitys eroavaisuuksille lienee aineistojen verrattainen suppeus ja se, ettei kyseisellä kollokaatioiden hakumetodilla väistämättä tavoiteta kaikkia kollokaatioita esimerkiksi sen vuoksi, että komponentit esiintyvät aineistossa liian kaukana toisistaan hakumetodiin nähden tai niihin viitataan pronomiinilla. Lisäksi seuraaventyypiset kielelliset erot heijastuvat tuloksiin: suomenkielisessä aineistossa ei esimerkiksi *lievennetä rangaistusta*, vaan puhutaan *rangaistusvastuun lieventämisestä, rangaistusasteikon lieventämisestä, rangaistusta lieventävistä seikoista, rangaistuksen lieventämisperusteista* ja *lievennetystä rangaistusasteikosta*. Osa eroista puolestaan selittynee kielen ulkoisilla tekijöillä: Esimerkiksi se, miksei saksankielisestä aineistosta löydy kollokaatiohaun keinoin mainintaa rikosten yhdistämisestä voi liittyä siihen, ettei StGB:ssa kuvailla näin tarkasti rangaistusten yhdistämisen perusteita. Esimerkiksi StGB:n 46. pykälässä *Grundsätze der Strafzumessung* on lueteltu rangaistuksen mittaamisen perusteita. Kuitenkin esimerkiksi vasta tätä pykälää selostavassa teoksessa *Wiete-Strafrecht* (Wiete 2010: § 46 StGB 5.3) mennään tarkempiin yksityiskohtiin ja mainitaan esimerkiksi seuraavaa: „Der Tatrichter darf dabei **Geldstrafe und Freiheitsstrafe** so miteinander verbinden²², daß die Freiheitsstrafe und die Geldstrafe zusammen das Maß des Schuldangemessenen erreichen“ (mp.).

5.2.4 Konseptuaaliset kollokaatiot ja *collocability*

Kuvissa 8 ja 9 esitetyt paradigmattiset syntagmat tukevat käsitystä siitä, että samoilla kollokaateilla on taipumusta esiintyä samaan semanttiseen kenttään kuuluvien pääsanojen kanssa (ks. luku 3.3.5; L’Homme & Bertrand 2000: 498, 501–503; Caro Cedillo 2004: 77). Tämä taipumus ei kuitenkaan ilmene aineistossa säännönmukaisena, sillä kuten kuvista 8 ja 9 käy ilmi, toisaalta osa verbikollokaateista ei esiinny toisten samaan käsittehierarkiaan kuuluvien pääsanojen kanssa. Eroa on erityisesti yläkäsitteeseen liittyvien kollokaattien ja alakäsitteisiin liittyvien kollokaattien kesken. Molemmissa osakorpuksissa yläkäsitettä nimittävät termit *rangaistus* ja *Strafe* saavat eniten kollokaatteja (ks. kuvat 8 ja 9). Siten niiden kyky yhdistyä kollokaattien kanssa eli *collocability* (ks. Čermák 2010: 23; luku 3.3.3) näyttäisi aineiston perusteella ainakin ennäisestään paremmalta kuin niiden alakäsitteillä.

Tässä luvussa käsitellään ainoastaan verbikollokaattien yhdistymistä eri termeihin konseptuaalisissa kollokaatioissa. Sen sijaan tässä ei keskustella siitä, miksi näissä kollokaatioissa tulee kyseeseen vain jokin tietty

²² Alleiviivaus on korostus, joka poikkeaa alkuperäislähteestä. Lihavoinnit alkuperäislähteestä.

verbi. Tämä valinta liittyy oikeuskieltä sääteleviin preskriptiivisiin ja deskriptiivisiin normeihin (ks. luku 3.3.6) ja voi siten näyttäytyä arbitraarisena (vrt. Kjærin (1991: 117; luku 3.3.6) esimerkki *die Klage ändern*).

5.2.4.1 Konseptuaaliset kollokaatiot ja *collocability* suomenkielisessä aineistossa

Kollokaatti *mitata* esiintyy tutkittavista termeistä ainoastaan *rangaistus*-termin kanssa, eli aineiston perusteella rangaistuksen mittaamisesta näytetään puhuvan ainakin yleisemmin yläkäsitteen kautta. Kollokaatio on kuitenkin aineistossa sen verran harvinainen, ettei tästä pysty tekemään yleistyksiä.

Kollokaation *suorittaa rangaistus/vankeusrangaistus* esiintymiset puolestaan antavat ymmärtää, että kollokaattia *suorittaa* käytetään tyypillisesti joko nimenomaan *vankeusrangaistukseen* liittyen tai yleisesti käsitteeseen *rangaistus* liittyen erittelemättä rangaistuslajia. Aineistossa ei myöskään esiinny sanayhdistelmää **suorittaa vankeus*, vaan asia esitetään nimenomaan muodossa *suorittaa vankeusrangaistus*. *Vankeus* voi viitata *vankeusrangaistus*-merkityksensä ohella vankeudessa oloon, kun taas *vankeusrangaistus* viittaa eksplisiittisesti rangaistukseen. Siinä mielessä kyseessä eivät ole täysin synonyymiset ilmaukset. Toisekseen *suorittaa* yhdistyy aineistossa nimenomaan *vankeusrangaistukseen sakkorangaistuksen* sijaan. *Sakkorangaistus*-termin esiintyminen aineistossa on kuitenkin niin vähäistä (26), ettei aineiston perusteella ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä sanayhdistelmän *suorittaa sakkorangaistus* käytettävyydestä oikeuskielessä. Sen sijaan *sakko* esiintyy aineistossa 364 kertaa muttei kertaakaan *suorittaa*-kollokaatin kanssa. Näin ollen ulkoinen konteksti, johon *sakon* tai *sakkorangaistuksen suorittamisella* viitattaisiin, ei ole aineistossa ollenainen tai siihen viitataan muilla kielellisillä keinoilla.

Aineistossa rangaistusten yhdistämisestä monikossa puhuttaessa rangaistuksilla ei viitata mihinkään rangaistuslajiin erikseen vaan rangaistuksiin yleisellä tasolla, vrt. esimerkki 74:

Rangaistuksia yhdistettäessä on sen lisäksi, mitä rikoslain 7 luvussa on säädetty rangaistusten yhdistämisestä, noudatettava seuraavia sääntöjä (MVS 1974/613).

Niin ikään aineistossa on yleisempää *säättää rangaistus*, kuin ilmaista eritellysti, mitä rangaistuslajia säädetään. Kollokaatio esiintyy aineistossa yleisesti kiteytyneessä rutiini-ilmaisussa *jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta*. Lisäksi aineistossa on yleisintä, että nimenomaan yläkäsitteestä, *rangaistuksesta*, on vähennettävä jtk.

Sen sijaan *määrätä* ja *tuomita* esiintyvät aineistossa sekä yläkäsitteen että sakko- tai vankeusrangaistusta nimittävän pääsanan kanssa. *Tuomita* esiintyy jopa huomattavasti useammin alakäsitteiden *sakko* ja *vankeus* kanssa kuin yläkäsitteen *rangaistus* kanssa. Näissä konteksteissa ei siis pysytä yläkäsitteen tasolla, vaan on tarpeen ilmaista, mihin rangaistuslajiin kulloinkin on tuomittava.

Kuitenkin kollokaation *muuntaa jkn (sakkorangaistus) vankeudeksi* tapauksessa *vankeutta* ei olisi mahdollista korvata sen yläkäsitteellä, sillä on mahdotonta, että jokin sakkorangaistuslaji, kuten sakko, rikesakko tai uhkasakko, muunnetaan tai sitä ei saa muuntaa rangaistukseksi, sillä muunnettava asia kuuluu itsessään *rangaistus*-käsitteen alle. Tässä tapauksessa on siis kyse semantiikkaan liittyvästä esteestä sille, että kollokaatio ei toimi yläkäsitteen kanssa.

Sen sijaan sille, että joissakin aineiston tapauksissa kollokaatti ei esiinny joidenkin tai minkään alakäsitteiden kanssa, ei ilmene mitään vastaavaa semanttista selitysmallia. Toisin sanoen jos kyseiset kollokaatit yhdistyisivät yleisesti myös alakäsitteiden kanssa, se ei rikkoisi mitään semanttista sääntöä toisin kuin luvussa 3.3.5 pohditussa L’Hommen ja Bertrandin (2000: 502) mainitsemassa esimerkissä *médicament dangereux* vs. *aspirine dangereuse*, jossa alakäsite ei ole semanttisesti järkevä suhteessa ulkoiseen todellisuuteen. Tuloksia suoraviivaisesti tulkitessa voisi päätyä siihen, että yläkäsitteen kyky yhdistyä kollokaattien kanssa eli sen *collocability* on aineistossa yleisemmin parempi kuin sen alakäsitteillä. Kuitenkin Čermák (2010: 23; luku 3.3.3) mainitsee tämän yhdistymiskyvyn liittyvän semanttisiin ominaisuuksiin. Tässä tapauksessa se, että yläkäsite esiintyy useimmissa kollokaatioissa, selittyy kuitenkin semanttisten tekijöiden sijaan pikemmin rikoslain luonteella ja pyrkimyksellä yleispätevyyteen sekä sillä, että tietyt kielenulkoiset kontekstit eivät ole rikoslaissa keskeisiä. Yksi selittävä tekijä on joissakin tapauksissa myös se, että yläkäsitteellä viitataan alakäsitteeseen. Esimerkiksi joissakin tapauksissa kollokaatiolla *suorittaa rangaistus* tarkoitetaan vankeusrangaistuksen suorittamista.

Tällä perusteella edellä esitettyjen kollokaatioiden komponenttien yhdistyminen toisiinsa ei vaikuta suureksi osaksi lekseemikohtaiselta, vaan komponenttien yhdistymiskyky näyttäisi riippuvan pikemmin kollokaatin erityisestä merkityssuhteesta laajempaan käsitteelliseen kokonaisuuteen, johon pääsana liittyy. Kollokaattien usein konseptuaalisesta yhdistymisestä huolimatta kollokaatti ei väistämättä esiinny kaikkien samaan käsittehierarkiaan kuuluvien pääsanojen kanssa, vaan tähän voi liittyä arbitraarisia tai konventionaalisia rajoituksia. Siten aineiston perusteella suositaan yhdistelmää *suorittaa vankeusrangaistus* yhdistelmän *suorittaa vankeus* sijaan.

5.2.4.2 Konseptuaaliset kollokaatiot ja *collocability* saksankielisessä aineistossa

Saksankielisistä kollokaateista *absehen + von* ja *mildern* esiintyvät yksinomaan yläkäsitteen *Strafe* kanssa. Näissä tapauksissa rangaistuksesta puhutaan aineistossa siis pelkästään yleisellä tasolla erittelemättä rangaistuslajeja. Useimmissa tapauksissa juuri yläkäsitteen kanssa käytetään myös kollokaatteja *anrechnen + auf*, *erlassen*, *vollstrecken* ja *vollziehen*. Semanttisesti epätarkemman ja laaja-alaisemman yläkäsitteen suosiminen kertoo oikeuskielen pyrkimyksestä yleispätevyyteen. Esimerkiksi aineiston seuraavassa virkkeessä,

jossa ilmenee kollokaatio *Strafe vollstrecken*, *Strafe*-termillä voidaan viitata kussakin yksittäistapauksessa kyseessä olevaan rangaistuslajiin, vrt. esimerkki 75:

Wegen Strafvereitelung wird nicht bestraft, wer durch die Tat zugleich ganz oder zum Teil vereiteln will, daß er selbst bestraft oder einer Maßnahme unterworfen wird oder daß eine gegen ihn verhängte Strafe oder Maßnahme vollstreckt wird²³ (StGB 25 § 5 mom.).

Vain alakäsitteitä käytetään aineistossa sen sijaan *bestrafen*-verbin kanssa. *Bestrafen*-verbi pitää itsessään sisällään *rangaistus*-käsitteen, vrt. '(eine Tat, ein Verbrechen) mit Strafe belegen' (Duden 2015: s.v. *bestrafen*), minkä vuoksi olisi tautologista sanoa *mit Strafe bestrafen* ja minkä vuoksi verbi vaatii seurakseen sisältöään tarkemman pääsanan.

Verbit *verbüßen* ja *erledigen* esiintyvät puolestaan tutkittavista termeistä vain termien *Strafe* ja *Freiheitsstrafe* kanssa. Myöskään 1,8 miljardia korpuksimerkkiä sisältävästä DWDS-korpuksesta (DWDS 2015: s.v. *Geldstrafe*, DWDS Wortprofil) ei löydy *Geldstrafe*-termillä haettaessa sanan profiilin kohdalta tuloksia *verbüßen*-verbille, kun haetaan rakenteita, joissa termi on akkusatiiviobjektina. Tämä ei kuitenkaan poissulje yhdistelmien *Geldstrafe + verbüßen* ja *Geldstrafe + erledigen* mahdollisuutta esimerkiksi rakenteina *etw. mit Geldstrafe verbüßen* tai *Zahlung der Geldstrafe erledigen*, jotka eivät kuitenkaan myöskään esiinny aineistossa. On siten mahdollista, että *Geldstrafe*-termiä käytetään tässä yhteydessä rinnakkaiskäsitteistään poiketen jonkin muun verbikollokaatin kanssa, joka ei kuitenkaan esiinny aineistossa niin usein, että se olisi sisältynyt tutkittaviin kollokaatioihin. Esimerkiksi *Geldstrafe + zahlen* esiintyy aineistossa kaksi kertaa. Verbin esiintymisestä tietyn termin kanssa ei voi siis aina päätellä, että verbiä käytettäisiin myös termin rinnakkaiskäsitteiden kanssa. Verbi ei merkitykseltään välttämättä sovi kollokaatiksi molemmille pääsanoille, vaikka ne ovatkin keskenään lähikäsitteitä, tai toiseen termiin liittyy konventionaalisesti sopivammin jokin toinen kollokaatti.

Myös saksankielisessä aineistossa se, että joissakin kollokaatioissa suositetaan yläkäsitettä, selittyy useimmissa tapauksissa rikoslain luonteella ja pyrkimyksellä yleispätevyyteen. Semanttisista syistä on sen sijaan kyse siinä, miksi toisaalta *bestrafen*-verbi ei yhdisty yläkäsitteen *Strafe* kanssa, ja toisaalta mahdollisesti siinä, miksi *erledigen*- ja *verbüßen*-verbit eivät esiinny aineistossa *Geldstrafe*-termin kanssa. Kuten luvun 5.2.3 kuvasta 9 ilmenee, saksankieliset kollokaatiot näyttäytyvät aineistossa pitkälti konseptuaalisina; toisin sanoen termeillä on paljon yhteisiä kollokaatteja.

5.2.5 Kollokaatioiden leksikaalistuneisuuden arviointia

Leksikaalistuneisuus siten kuin se tässä tutkielmassa ymmärretään (ks. luku 3.2.3.2) tarkoittaa sitä, että sanayhdistelmä on vakiintunut leksikkoon. Leksikaalistuneisuuden käyttäminen vakiintuneisuuden ja kitey-

²³ Alleviivaus on korostus, joka poikkeaa alkuperäislähteestä.

tyneen ilmauksen kriteerinä edellyttää, että käytössä on riittävästi kattavia kyseistä kieltä ja tarvittaessa kyseistä erikoiskieltä koskevia sanakirjoja. Niinpä sanayhdistelmän määrittäminen fraseologismiksi tai vapaaksi sanayhdistelmäksi ei voi perustua siihen, onko sanayhdistelmää päädytty sisällyttämään yksittäiseen sanakirjaan. Lähtökohdat sille, mitä sanakirjoihin sisällytetään, voivat perustua sanakirjan laatijoiden näemyksiin erilaisten käyttöyhteydesimerkkien tarpeellisuudesta pikemmin kuin niiden vakiintuneisuuteen kielenkäytössä. Lisäksi sanakirjan esimerkkeihin voi vaikuttaa esimerkkien merkityksellisyys kohdekielen vastineiden kannalta.

Leksikaalistuneisuuden arviointi toimii pikemmin heuristisena menetelmänä siten, että mitä useammassa sanakirjassa kollokaatio on mainittu esimerkkinä yksittäisten sanojen käytöstä, sitä enemmän se viittaa kollokaation kiteytyneisyyteen ja vakiintuneisuuteen kielenkäytössä. Samalla leksikaalistuneisuus viittaa sanayhdistelmän reproduktiivisuuteen ja psykolingvistiseen kiteytyneisyyteen (ks. luku 3.2.3.1), sillä leksikaalistuminen on Irsula Peñan (1994: 19) mukaan itse asiassa seurausta siitä, että sanayhdistelmä on reproduktiivinen ja että se on vakiintunut kieliyhteisön käyttöön sellaisenaan (ks. luku 3.2.3.2).

Toisaalta leksikaalistuneisuuden kriteerin ongelma on sen mahdollinen irrallisuus empiriasta ja korpuslingvistikista menetelmistä, mikäli sanakirja ja sen esimerkit eivät ensisijaisesti pohjautu korpuslingvistisiin menetelmiin. Esimerkiksi tutkielman korpuksessa esiintynyt kollokaatio *suorittaa rangaistus* ei esiinny esimerkkinä tutkielmassa käytetyissä sanakirjalähteissä. Kuitenkin esimerkiksi *Lakikielen suomi–englanti-sanakirjassa* (Joutsen 2005: s.v. *kärsiä*) esiintyy esimerkkinä sanayhdistelmä *kärsiä rangaistus*, joka ei sellaisenaan esiinny osakorpuksessa lainkaan, ja *kärsiä*-verbi itsessäänkin esiintyy osakorpuksessa vain neljä kertaa. Lähtökohtaisesti pidänkin empiriaan pohjautuvaa korpuslingvistikistä näyttöä luotettavampana todisteena sanayhdistelmän vakiintuneisuudesta ja kiteytyneisyydestä kyseisessä erikoiskielessä. Sanakirjan tieto ei myöskään pysty perustumaan aina aivan viimeisimpään kielenkäyttöön vaan auttamatta hieman vanhentuneeseen.

5.2.5.1 Suomenkieliset kollokaatiot leksikoissa

Seuraavan sivun kuvaan 10 on taulukoitu suomenkielisten kollokaatioiden esiintymiä sanakirjoissa. Suomenkielisten kollokaatioiden esiintymistä on tarkasteltu seuraavissa sanakirjoissa, joihin viitataan taulukoissa lyhenteillä: KS = *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2015), LP = *Lakikielen perussanakirja suomi–saksa–suomi* (Niiranen & Wollstén 1996) ja LS = *Lakikielen sanakirja suomi–englanti* (Joutsen 2005). Leksikaalistuneisuuden arvioinnissa käytetyt kolme sanakirjaa osoittavat valtaosin tässä tutkielmassa tarkasteltavien suomenkielisten kollokaatioiden leksikaalistuneisuuden. Kaikki kollokaatiot eivät kuitenkaan esiinny kaikissa näistä sanakirjoista, ja toisaalta esimerkit poikkeavat toisistaan eri sanakirjoissa. *Lakikielen sanakirja suomi–*

englanti (Joutsen 2005) sisältää kattavammin esimerkkejä verbien käyttöyhteyksistä kuin *Lakikielen perus-sanakirja suomi–saksa–suomi* (Niiranen & Wollstén 1996), jossa verbit esiintyvät usein ilman kontekstia.

Kuvasta 10 käy ilmi, ettei mainituista sanakirjoista löydy kuitenkaan esimerkkejä kaikista konseptuaalisiin kollokaatioihin kuuluvista kollokaatioista. Sanakirjoista löytyy esimerkiksi kollokaatiot *määrätä rangaistus* ja *määrätä sakko* muttei kollokaatiota *määrätä vankeusrangaistus*. Kaikkien lähikäsitteiden sisällyttäminen esimerkkeihin hakusanana olevan verbin käyttöyhteyksistä ei välttämättä olisikaan sanakirjan käyttäjän kannalta aiheellista, sillä sanakirjan käyttäjän on mahdollista päätellä esimerkiksi esimerkistä *määrätä rangaistus*, että *määrätä*-verbiä – ja vastaavassa kohdekielisessä kollokaatiossa ilmenevää verbiä – voi käyttää myös pääsanana lähikäsitteiden kanssa, kuten yhteydessä *määrätä vankeusrangaistus*. Vastaavasti siitä, että sanakirjaan on sisällytetty pääsanana kohdalla sanayhdistelmän nominaalimuoto, esimerkiksi *rangaistuksen mittaaminen*, sanakirjan käyttäjä voi päätellä, että kollokaattia voi käyttää myös verbinä. Kuitenkin tällainen päättely voi johtaa myös harhaan, sillä esimerkiksi esiintymästä *suorittaa rangaistus* huolimatta verbikollokaattia ei ainakaan aineiston perusteella käytetä lähikäsitteen *vankeus* kanssa sanayhdistelmänä *suorittaa vankeus*, vaan tässä yhteydessä käytetään *vankeusrangaistus*-termiä.

<i>mitata</i>	<i>rangaistus</i>	KS: –; LP: s.v. <i>rangaistus</i> 2: <i>rangaistuksen mittaaminen</i> ; s.v. <i>mitata</i> : ~ <i>rangaistus</i> ; s.v. <i>mittaaminen</i> : <i>rangaistuksen</i> ~; LS: s.v. <i>mitata</i> : ~ <i>rangaistus</i> ; s.v. <i>mittaaminen</i> : <i>rangaistuksen</i> ~; s.v. <i>rangaistus</i> : <i>mitata</i> ~; <i>rangaistuksen mittaaminen</i>
<i>muuntaa</i>	<i>(sakkorangaistus) vankeudeksi</i>	KS: s.v. <i>muuntaa</i> : <i>Sakon muuntaminen vankeusrangaistukseksi</i> . LP: –; LS: s.v. <i>muuntaa</i> : ~ <i>sakko vankeudeksi</i>
<i>määrätä</i>	<i>rangaistus/rangaistukseksi</i>	KS: s.v. <i>rangaistus</i> 3: <i>laissa määrätty</i> ~; s.v. <i>määrätä</i> 2: ~ <i>jklle rangaistus</i> ; LP: s.v. <i>rangaistus</i> 3: <i>rangaistuksen määrääminen</i> ; LS: s.v. <i>rangaistus</i> : <i>rangaistuksen määrääminen</i>
	<i>vankeusrangaistus</i>	KS: –; LP: –; LS: –
	<i>sakko</i>	KS: s.v. <i>määrätä</i> : ~ <i>jklle sakko</i> ; LP: –; LS: s.v. <i>määrätä</i> : ~ <i>sakko</i> ; s.v. <i>sakko</i> : <i>määrätä</i> ~
<i>suorittaa</i>	<i>rangaistus</i>	KS: –; LP: –; LS: –
	<i>vankeusrangaistus</i>	KS: <i>suorittaa</i> 2. <i>rangaistuksesta</i> : ~ <i>vankeusrangaistuksensa</i> ; LP: –; LS: –
<i>säätää</i>	<i>rangaistus/rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)</i>	KS: s.v. <i>rangaistus</i> : <i>laissa rikoksista säädettyt rangaistukset</i> ; s.v. <i>säätää</i> 2.: Esim. <i>Lain petoksesta säättämä enimmäisrangaistus</i> ; LP: –; LS: –
<i>tuomita</i>	<i>rangaistus/ rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)/ rangaistukseen</i>	KS: s.v. <i>rangaistus</i> : <i>Tuomita jku rangaistukseen</i> ; LP: s.v. <i>rangaistus</i> : <i>tuomittu</i> ~, <i>tuomita</i> ~; s.v. <i>tuomita rangaistus</i> ; LS: s.v. <i>tuomita</i> : ~ <i>jk rangaistukseen, rangaistukseen tuomittu, tuomittu rangaistus, rangaistus jätetään tuomitsematta</i> ; s.v. <i>rangaistus</i> : <i>hänet on tuomittava rangaistukseen varkaudesta, hänet on tuomittava kovempaan rangaistukseen, rangaistukseen tuomittu, tuomita jku rangaistukseen, tuomittu</i> ~
	<i>vankeusrangaistus</i>	KS: –; LP: s.v. <i>vankeusrangaistus</i> 3: <i>välittömästi tuomittu vankeusrangaistus</i> ; LS: s.v. <i>vankeusrangaistus</i> : <i>välittömästi tuomittu</i> ~
	<i>vankeus</i>	KS: s.v. <i>vankeus</i> : <i>tuomita jku vankeuteen</i> ; s.v. <i>tuomita</i> : ~ <i>jku rikoksesta vankeuteen</i> ; LP: s.v. <i>vankeus</i> 2: <i>tuomita vankeuteen</i> ; LS s.v. <i>vankeus</i> : <i>tuomita vankeuteen</i>
	<i>sakkorangaistus</i>	KS: s.v. <i>sakkorangaistus</i> : <i>tuomita sakkorangaistukseen</i> ; LP: –; LS: –

	sakko	KS: s.v. sakko 1: tuomita jku saksoon; s.v. tuomita: ~ jku rikoksesta sakkoihin; ~ sakko jkille; LP: s.v. sakko 2: tuomita saksoon; LS: s.v. tuomita: ~ saksoon (maksamaan sakkoa); s.v. sakko: sakkoa tuomitaan päiväsakoin, saksoon tuomittu, tuomita saksoon
vähentää	rangaistuksesta	KS: –; LP: –; LS: ~ tutkintavankeus täytäntöönpantavasta vapausrangaistuksesta
yhdistää	rangaistuksia	KS: yhdistää 2: rangaistusten yhdistäminen; LP: s.v. yhdistää 4: ~ rangaistukset, yhdistäminen 2: rangaistusten ~; LS: s.v. yhdistää: ~ rangaistuksia
	vankeusrangaistus	KS: –; LP: –; LS: –

Kuva 10. Suomenkielisten kollokaatioiden leksikaalistuneisuus

5.2.5.2 Saksankieliset kollokaatiot leksikoissa

Seuraavaan kuvaan 11 on taulukoitu saksankielisten kollokaatioiden esiintymiä sanakirjoissa. Saksankielisten kollokaatioiden esiintymistä on tarkasteltu seuraavissa sanakirjoissa: *Duden* (2015), LP = *Lakikielen perussanakirja suomi–saksa–suomi* (Niiranen & Wollstén 1996) ja SSS=*Saksa–suomi-suursanakirja* (Korhonen 2008).

absehen + von	Strafe	Duden: –; LP: –; SSS: s.v. absehen: von einer Strafe ~
anrechnen + auf	Strafe	LP: –; Duden: s.v. anrechnen: die Untersuchungshaft wurde [auf die Strafe] angerechnet; SSS: –
bedroht sein + mit	Strafe	Duden: –; LP: –; SSS: –
	Freiheitsstrafe	Duden: –; LP: –; SSS: –
bestrafen + mit	Freiheitsstrafe	Duden: (s.v. bestrafen: das kann mit Gefängnis bestraft werden); LP: –; SSS: (s.v. bestrafen: Diebstahl wird mit Gefängnis bestraft, er wurde wegen der Tat mit zwei Jahre Gefängnis bestraft)
	Geldstrafe	Duden: –; LP: s.v. bestrafen 4: mit der Geldstrafe bestrafen; SSS: –
erkennen + auf	Strafe	Duden: –; LP: s.v. Strafe 2: erkannte Strafe; LP: –; SSS: –
	Freiheitsstrafe	Duden: s.v. erkennen: auf eine Freiheitsstrafe erkennen; LP: –; SSS: –
	Geldstrafe	Duden: s.v. erkennen 4 a: die Richter erkannten auf eine Geldstrafe; LP: –; SSS: auf eine Geldstrafe ~
erlassen	Strafe	Duden: s.v. Strafe a: Man hat ihr die Strafe teilweise erlassen; s.v. erlassen 2: jemandem den Rest der Strafe erlassen; LP: –; SSS: s.v. Strafe: die ~ ganz erlassen
erledigen	Strafe	Duden: –; LP: –; SSS: –
mildern	Strafe	Duden: s.v. Strafe a: eine Strafe mildern; s.v. mildern 1: die Schroffheit, Härte o.Ä. von etwas nehmen; (ein Urteil, einen Tadel, eine Strafe o.Ä.) durch tolerante, verständnisvolle Gesinnung auf ein geringeres Maß bringen, herabmindern; LP: s.v. Strafmilderung; SSS: s.v. mildern: eine Strafe ~
verbüßen	Strafe	Duden: s.v. Strafe b: eine Strafe verbüßen; s.v. verbüßen: eine Strafe verbüßen; LP: s.v. verbüßen 1: eine Strafe verbüßen; s.v. verbüßte Strafe; SSS: –
	Freiheitsstrafe	Duden: –; LP: –; SSS: (s.v. verbüßen: eine Haftstrafe ~)
verhängen	Strafe	Duden: s.v. Strafe 2: eine Strafe über jemanden verhängen; LP: s.v. Strafe 2: verhängte Strafe; LP: s.v. verhängen 3: eine Strafe verhängen; SSS: s.v. Strafe: eine ~ über jmdn. verhängen; (s.v. verhängen: die Todesstrafe über jmdn. verhängen)

	<i>Geldstrafe</i>	Duden: –; LP: s.v. <i>Verhängung einer Geldstrafe</i> ; SSS: –
<i>verurteilen</i> + zu	<i>Freiheitsstrafe</i>	Duden: s.v. <i>Strafe a: zu einer Strafe verurteilt werden</i> ; LP: s.v. <i>verurteilen 2: zu einer Strafe verurteilen</i> ; s.v. (<i>Verurteilen zu einer Geldstrafe</i>); SSS: s.v. <i>Strafe: jmdn. zu einer ~ verurteilen</i> ; (s.v. <i>Geldstrafe: jmdn. zu einer Geldstrafe verurteilen</i> ; s.v. <i>verurteilen: jmdn. wegen Mordes zu 15 Jahren Haft ~</i>)
<i>verwirken</i>	<i>Freiheitsstrafe</i>	Duden: –; LP: –; SSS: –
	<i>Geldstrafe</i>	Duden: –; LP: –; SSS: –
<i>vollstrecken</i>	<i>Strafe</i>	Duden: s.v. <i>Strafe a: eine Strafe vollstrecken</i> ; s.v. <i>vollstrecken 1 a: eine Strafe vollstrecken</i> ; LP: s.v. <i>Strafe 2: Vollstreckung der Strafe</i> ; SSS: –
<i>vollziehen</i>	<i>Strafe</i>	Duden: s.v. <i>Strafe a: eine Strafe vollziehen</i> ; LP: –; SSS: –

Kuva 11. Saksankielisten kollokaatioiden leksikaalistuneisuus

Yleissanakirjoilta ei voi odottaa yhtä hyvää kattavuutta oikeuskielen sanastosta kuin lakikielen sanakirjoilta. Kuitenkin juuri suursanakirjat *Duden* (2015) ja *Saksa–suomi-suursanakirja* (Korhonen 2008) antavat parhaiten esimerkkejä verbien käyttöyhteyksistä myös oikeuskielessä. Leksikaalistuneisuus ja sanayhdistelmän yleisyys aineistossa puhuvat sanayhdistelmän kiteytyneisyyden ja vakiintuneisuuden puolesta. Esimerkiksi *mit Strafe bedroht sein* ei esiinny kyseisissä leksikoissa, mutta aineistossa se esiintyy 57 kertaa, minkä vuoksi sitä voi pitää oikeuskieleen vakiintuneena.

Strafe erledigen esiintyy aineistossa puolestaan neljä kertaa. Kollokaation puuttuminen sanakirjoista johtuu *erledigen*-verbin yleisyydestä eri yhteyksissä *suorittaa*-verbin tavoin. Tässä yhteydessä synonyyminen *verbüßen* on puolestaan yksinomaan oikeuskielinen verbi, joka liittyy nimenomaan kollokaatiossa ilmenevään merkitykseen 'abbüßen' (Duden 2015: s.v. *verbüßen*), minkä vuoksi siitä löytyy leksikoista myös esimerkki *eine Strafe verbüßen* (Duden 2015: s.v. *verbüßen*).

Strafe verwirken ei niin ikään esiinny kyseisissä leksikoissa. *Verwirken*-verbillä on eri merkitys eri oikeuden aloilla, ja polysemia onkin Mattilan (2012: 30; luku 2.3.5) mukaan yleistä oikeuskielessä. Tässä tutkielmassa konsultoidut saksan sanakirjat eivät tunne *verwirken*-verbin merkityksistä sen rikosoikeudenkielistä merkitystä 'das Sichzuziehen eines Übels durch eigene Handlung' (Academic 2012: *Verwirkung* 1), joka ilmenee aineiston esimerkeissä. Kollokaatio on erityinen rikosoikeuden kielelle, ja se esiintyy aineistossa vähintään kolme kertaa. Siksi sen puuttuminen kyseisistä leksikoista kertookin enemmän siitä, etteivät ne kata kaikkia spesifisiä erikoisaloja, kuin että kyseessä olisi vapaa sanayhdistelmä. Muissa tapauksissa kollokaatioista löytyy leksikoista maininta vähintään jonkin niihin kuuluvan sanan kohdalta tai konseptuaalisten kollokaatioiden tapauksissa vähintään jonkin käsiteperheeseen kuuluvan termin kohdalta.

Toisaalta leksikot voivat tarjota korpusesiintymistä poikkeavaa tietoa. Esimerkiksi *Lakikielen perussanakirjasta* (Niiranen & Wollstén 1996: s.v. *bestrafen*) sekä *Saksa–suomi-suursanakirjasta* (Korhonen 2008: s.v. *bestrafen*) löytyy esimerkki *mit Gefängnis bestrafen*, joka kuitenkin esiintyy aineistossa vain kerran 25 sanan hakuympäristöllä. Sen sijaan *mit Freiheitsstrafe bestrafen* esiintyy aineistossa yksinomaan viiden sanan

hakuympäristöllä 61 kertaa muttei kyseisissä leksikoissa. *Mit Gefängnis bestrafen* voi silti olla yhtä lailla yleinen kollokaatio kuin *mit Freiheitsstrafe bestrafen* – ei kuitenkaan juuri rikosoikeuden säädöskielessä, josta korpus antaa parhaiten tietoa.

Edellä mainituista syistä leksikkoesiintymiä voi pitää ainoastaan apuvälineenä kollokaatioiden vakiintuneisuuden arvioinnissa. Usean leksikkoesiintymän avulla voidaan osoittaa, että komponenttien yhdistymiskyky on rajoittunut ja että kyseessä ei siten ole vapaa sanayhdistelmä (vrt. Hausmann 1984: 396; luku 3.3.3). Kuitenkaan kyseisten leksikkojen avulla ei voida todistaa, ettei sanayhdistelmä olisi leksikaalistunut (johonkin toiseen leksikkoon), kuten *Strafe verwirken* -kollokaation tapauksessa, joka löytyy *Universal-Lexikonista* (Academic 2012: s.v. *Verwirkung* 1).

5.3 Semanttinen näkökulma

Seuraavissa alaluvuissa käsitellään aineistossa esiintyvien kollokaatioiden semanttisia ominaisuuksia, kuten kollokaation komponenttien keskinäistä semanttista riippuvuutta, kollokaatiossa mahdollisesti ilmenevää leksikaalista solidaarisuutta, kollokaatin spesifisyyttä suhteessa pääsanaan sekä kollokaation kompositioonalisuutta. Lisäksi katsotaan, minkälainen verbikollokaatti on: onko verbi alun perin yleiskielinen vai erikoiskielinen ja muuttuuko vapaalta merkitykseltään yleiskielisen verbin merkitys kollokaatiossa erikoiskielseksi. Samoin arvioidaan, onko kollokaatti merkitykseltään lähempänä abstraktia vai konkreettista ja muodostaako se metaforan, jolloin kollokaatio olisi mahdollisesti tulkittavissa osaidiomiksi.

5.3.1 Verbikollokaattien erikoiskieliset merkitykset

5.3.1.1 Verbin merkitys erikoistuu kollokaatiossa

Osassa sekä suomen- että saksankielisen aineiston kollokaatioista verbi-substantiivikollokaatio on verbaalinen muoto jostakin termistä, jolle on olemassa juridinen määritelmä. Tällaisia ovat suomen kielessä *mitata rangaistus*, *määrätä rangaistus*, *määrätä rangaistukseksi* ja *yhdistää rangaistuksia* sekä saksan kielessä *von Strafe absehen*, *auf die Strafe anrechnen* ja *Strafe mildern*. Verbeillä *mitata*, *määrätä*, *yhdistää*, *absehen* ja *mildern* on kollokaation ja oikeuskielisen kontekstinsa ulkopuolella yleiskielinen merkitys, mutta kyseisissä kollokaatioissa ja oikeuskielisessä kontekstissa kollokaation kokonaismerkitys viittaa juridisesti määriteltynä prosesseihin tai tekoihin. Niinpä verbikollokaatin merkitys on sidoksissa kollokaation kokonaismerkitykseen. Verbin merkitys poikkeaa kollokaatiossa siten sen yleiskielisestä merkityksestä, sillä kollokaation tarkkaan merkityssisältöön ei pääse käsiksi siten, että verbin vapaan, yleiskielisen merkityksen yhdistää termin merkitykseen.

Kollokaation *mitata rangaistus* kokonaismerkitys liittyy siihen, mitä *Rangaistuksen mittaaminen* -otsikon alla rikoslaissa todetaan: ”Rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen” (RL 6:4 §).

Rangaistuksen määrittäminen on niin ikään juridisesti määritelty teko, jonka merkitykseen liittyvät verbaalissa muodossa kollokaatiot *määrätä rangaistus (jstk)*, *määrätä jstk vankeusrangaistus* ja *määrätä sakko / määrätä (jstk) sakkoa*. Rangaistuksen määrittämisestä sanotaan esimerkiksi Laki24.fi-sivustolla seuraavaa:

Rangaistus tulee määrätä noudattaen kyseisestä rikoksesta säädettyä rangaistusasteikkoa. Asteikosta voidaan poiketa vain, mikäli näin on laissa määritetty. Rangaistusta määrittäessä tulee ottaa huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Samasta teosta eri tilanteissa määrittävät rangaistukset eivät lähtökohtaisesti saisi poiketa toisistaan. (Laki24.fi: 2015a.)

Yhdistää-verbin fraseologinen merkitys on lähellä yhtä sen yleiskielisistä merkityksistä ’saattaa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi’ (KS 2015: s.v. *yhdistää* 2.). *Yhdistää*-verbi saa kuitenkin oikeuskielisessä kontekstissa *rangaistus*-termiin yhdistyneenä lisämerkityksiä, sillä se, miten rangaistuksia yhdistetään, on tarkasti säädelty: ”Rangaistuksia yhdistettäessä on sen lisäksi, mitä rikoslain 7 luvussa on säädetty rangaistusten yhdistämisestä, noudatettava seuraavia sääntöjä” (MVS 613/1974).

Kollokaation *von Strafe absehen* merkitys on niin ikään juridisesti määritelty, sillä se ilmentää termin *Absehen von Strafe* merkitystä eri syntaktisessa muodossa. *Rechtslexikon.net* (2014: s.v. *Absehen von Strafe*) antaa termille *Absehen von Strafe* seuraavan merkityksen: ‚Verzicht auf das Verhängen einer Strafe gegen einen Täter trotz feststehender Schuld‘. *Absehen*-verbin merkitys on tässä lähellä sen yleiskielistä merkitystä ’auf etwas verzichten’ (Duden 2015: s.v. *absehen*), mutta kun se yhdistyy pääsanaan *Strafe*, kollokaatin merkityksestä tulee tarkempi ja se muuttuu osaksi juridisesti määriteltyä merkitystä. *Absehen*-verbi ei kuitenkaan automaattisesti saa rikosoikeuden kielessä kyseistä fraseologista merkitystä, vaan se esiintyy aineistossa myös tämän kollokaatiokontekstin ulkopuolella, vrt. esim. 76:

Das Gericht kann davon absehen, die Vollstreckung des Restes einer zeitigen Freiheitsstrafe zur Bewährung auszusetzen, wenn [...] (StGB 57 § 6 mom.).

Mildern-verbin rikosoikeuden kontekstissa käypä merkitys liittyy Dudenin (2015: s.v. *mildern*) määritelmään ‚die Schroffheit, Härte o. Ä. von etwas nehmen; (ein Urteil, einen Tadel, eine Strafe o. Ä.) durch tolerante, verständnisvolle Gesinnung auf ein geringeres Maß bringen, herabmindern‘. Oikeuskielessä se, mitä *Strafe mildern* -kollokaatiolla käytännössä tarkoitetaan, perustuu kuitenkin tarkemmin siihen, mitä laissa on rangaistuksen lieventämisestä säädetty *Milderung*-termiin viitaten StGB:n 49. pykälässä.

Samoin *anrechnen*-verbin merkitys liittyy kollokaatiossa sen seuraavaan merkitykseen: 'gegen etwas aufrechnen, in etwas einbeziehen; bei etwas berücksichtigen' (Duden 2015: s.v. *anrechnen*). Kuitenkin verbi-kollokaatin fraseologinen merkitys kytkeytyy termiin *Anrechnung*, josta on säädetty StGB:n 51. pykälässä.

Edellä mainituissa tapauksissa verbin merkitystä kollokaatiossa ei pysty erittelemään, vaan määritelty merkitys ilmenee kollokaatiossa kokonaisuutena. Sen vuoksi myöskään kollokaatioiden ilmentämiin erikoiskielisiin merkityksiin ei pysty viittaamaan kuin tietyillä sanayhdistelmillä, ja tietyt sanavalinnat ovat siten pakollisia halutun oikeuskielisen merkityksen aikaansaamiseksi. Tarkoin määritellyn merkityksensä vuoksi edellä mainitut oikeuskieliset kollokaatiot poikkeavat yleiskielisistä kollokaatioista.

Verbikollokaatin merkitys erikoistuu myös kollokaatioissa *vähentää rangaistuksesta jtk*, *muuntaa (jkn sakkorangaistus) vankeudeksi*, *suorittaa rangaistus*, *Strafe erledigen*, *mit Strafe bedroht sein* ja *mit Freiheitsstrafe/Geldstrafe bestrafen*, joissa verbit ovat niin ikään yleiskielessä esiintyviä.

Vähentää-verbin merkitykseen liittyy kollokaatiossa *vähentää rangaistuksesta jtk* sen yleiskielinen merkitys. Kuitenkin kollokaatiossa verbin merkitys täsmentyy rikosoikeudellista rangaistusta koskevan asiayhteyden vuoksi. Kollokaatiossa verbin merkitys koskee rangaistuksesta tehtäviä vähennyksiä, joista on säädetty laissa (ks. Laki24.fi: 2015b).

Vastaavasti kollokaatiossa *muuntaa (jkn sakkorangaistus) vankeudeksi* verbi on merkitykseltään alkujaan yleiskielinen, mutta kollokaatiossa sen merkitys liittyy sakon muuntorangaistukseen, josta on niin ikään säädetty laissa. Jos määrätään sakon muuntorangaistus, sakkorangaistus muunnetaan vankeudeksi (vrt. Laki 24.fi: 2015c). Siten kollokaatio toimii itse asiassa parafrasina *sakon muuntorangaistus* -termille.

Kollokaatioissa *suorittaa rangaistus/rangaistuksia* ja *suorittaa vankeusrangaistus/vankeusrangaistuksia* *suorittaa*-verbi on semanttisesti neutraalimpi kuin sen sijasta aiemmin käytetyt verbit *sovittaa* ja *kärsiä* (ks. Mattila 2010: 192–193; luku 2.3.4). *Suorittaa* on merkitykseltään heikko, ja se voi yhdistyä laaja-alaisesti eri asioihin. Siten pelkästään verbin perusteella ei voi päätellä, mitä suorittamisella käytännössä tarkoitetaan (ks. KS 2015: s.v. *suorittaa* 2.: 'tutkinnoista, velvollisuuksista tms.: täyttää vaatimus, selviytyä, läpäistä; rangaistuksesta: sovittaa, kärsiä'). Siten myös rikosoikeudenkielisessä kontekstissa merkityksen täsmentymiseen tarvitaan vähintään objekti, joka kertoo, mitä suoritetaan. Alla olevassa aineiston esimerkissä *suorittaa*-verbillä on edelleen toinen merkitys. Esim. 77:

Joka [...] suorittaessaan rakennustyötä, maansiirtotyötä tai vesirakentamista²⁴, [...] (RL 44:14.1 §).

²⁴ Alleviivaus on korostus, joka poikkeaa alkuperäislähteestä.

Erledigen-verbin yleiskielinen merkitys on 'ausführen, zu Ende führen, vollständig durchführen, fertig machen' (Duden 2015: s.v. *erledigen* 1. a.). Kollokaatiossa *Strafe erledigen* verbin merkitys kuitenkin täsmentyy pääsanan vaikutuksesta merkitykseen 'verbüßen'.

Bedrohen on niin ikään yleiskielinen verbi, mutta kollokaatiossa *mit Strafe/Freiheitsstrafe bedroht sein* verbi ei vastaa sen yleiskielisiä merkityksiä 'jemandem mit Gewaltanwendung drohen'; 'für jemanden, etwas eine unmittelbare Gefahr bilden'; 'jemanden, etwas in seiner [physischen oder psychischen] Existenz gefährden' (Duden 2015: s.v. *bedrohen*). Kollokaatin merkitys vastaa kollokaatiossa sen sijaan pikemmin merkitystä 'androhen' eli 'mit etwas drohen'; 'etwas unter Drohungen ankündigen'. Siten verbin merkitys poikkeaa kollokaatiossa tavanomaisesta *bedrohen*-verbin käytöstä.

Bestrafen-verbin yleis- ja erikoiskielinen merkitys ovat pääpiirteissään samoja: 'jemandem eine Strafe auferlegen'; '(eine Tat, ein Verbrechen) mit Strafe belegen'; 'ahnden' (Duden 2015: s.v. *bestrafen* b). Oikeuskielinen merkitys eroaa kuitenkin yleiskielisestä siinä, että oikeudellisessa merkityksessä *bestrafen*-verbin merkitykseen liittyy laissa säädetyn rangaistuksen määrääminen jonkin oikeudellisen instanssin toimesta.

5.3.1.2 Polyseemiset verbit

Osa aineiston suomen- ja saksankielisistä verbikollokaateista on siten polyseemisiä, että niille on olemassa sekä yleis- että erikoiskielisiä sanakirjamerkityksiä, jotka poikkeavat huomattavasti toisistaan ja joista oikeuskielisen merkityksen toteutuminen on sidoksissa oikeuskieliseen kontekstiin. Toisin kuin luvun 5.3.1.1 tapauksissa näissä tapauksissa ei ole kuvaavaa puhua yleiskielisen tai vapaan merkityksen erikoistumisesta kollokaatiossa. Esimerkiksi kollokaatioissa *säättää rangaistus* ja *säättää rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)* toteutuu *säättää*-verbin oikeuskielinen merkitys 'määrätä säädöksellä' (KS 2015: s.v. *säättää* 2).

Kollokaatioissa *tuomita rangaistus*, *tuomita jk rangaistukseen* ja *tuomita rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)* verbi saa niin ikään yleiskielisen merkityksensä sijaan oikeuskielisen merkityksen 'tehdä rikos- ja riita-asioissa oikeudenkäynnin kohteena olevaa henkilöä t. asiaa koskeva (lopullinen) ratkaisu, päätös, antaa tuomio' (KS 2015: s.v. *tuomita* 1).

Kollokaatiossa *zu (einer) Freiheitsstrafe verurteilen* verbi saa puolestaan oikeuskielisen merkityksen 'durch Gerichtsbeschluss mit einer bestimmten Strafe belegen' (Duden 2015: s.v. *verurteilen*). Vastaavasti *verhängen*-verbillä on oikeuskielessä merkitys '(bes. als Strafe) anordnen, verfügen'. (Duden 2015: s.v. *verhängen*). Molempien verbien oikeuskieliset merkitykset poikkeavat huomattavasti niiden yleiskielisistä merkityksistä.

Myös *erlassen*-verbi kuuluu sekä yleis- että erikoiskieleen. Se esiintyy aineiston kollokaatioissa sen toisessa oikeuskielisessä merkityksessä: 'von einer Strafe freistellen' (Duden 2015: s.v. *erlassen* 2.). Myös merkitys

’amtlich bekannt machen, verkünden’ (esim. *ein Gesetz erlassen*) (Duden 2015: s.v. *erlassen* 1.) on oikeuskielessä relevantti merkitys, joka ei kuitenkaan tässä kollokaatiossa toteudu. Se, että merkitys ’von einer Strafe freistellen’ toteutuu, ei määräydy siis yksinomaan oikeuskielisen kontekstin perusteella, vaan verbi vaatii seuraukseen *Strafe*-termin.

Erkennen-verbi on oikeuskielessä yleiskielisen merkityksensä ohella erityinen oikeuskielinen merkitys: ’ein Urteil fällen, einen Beschluss verkünden’ (Duden 2015: s.v. *erkennen* 4. a.), joka toteutuu aineistossa esiintyvässä kollokaatiossa *auf Strafe/Freiheitsstrafe/Geldstrafe erkennen*. Jotta kyseinen merkitys toteutuu, verbi vaatii predikaattina esiintyessään seurakseen *auf*-preposition sekä juridista seuraamusta ilmaisevan pääsanan.

Vollziehen-verbi kuuluu yleiskieleen, mutta oikeuskielessä sillä on lisäksi merkitys ’vollstrecken’ (Duden 2015: s.v. *vollziehen* 1 b). Kollokaatio esiintyy esimerkiksi seuraavanlaisessa kontekstissa. Esim. 78:

Das Gericht bestimmt jedoch, daß die Strafe oder ein Teil der Strafe vor der Maßregel zu vollziehen ist²⁵, wenn der Zweck der Maßregel dadurch leichter erreicht wird (StGB 67 § 2 mom.).

Verwirken-verbi esiintyy yleiskielessä merkityksessä ’durch eigene Schuld einbüßen, sich verscherzen’ (Duden 2015: s.v. *verwirken*). Rikosoikeuden kielessä sillä on kuitenkin oma merkityksensä ’das Sichzuziehen eines Übels durch eigene Handlung’ (Academic 2012: s.v. *Verwirkung*), kuten aineiston esimerkissä 79:

Hat jemand Geldstrafe²⁶ bis zu einhundertachtzig Tagessätzen verwirkt, so kann das Gericht ihn neben dem Schuldspruch warnen, die Strafe bestimmen und die Verurteilung zu dieser Strafe vorbehalten (StGB 59 § 1 mom.).

Verbi on hyvä esimerkki oikeuskielen polyseemisyydestä ja siitä, että merkitys voi olla riippuvainen oikeuden alasta. *Universal-Lexikonin* (Academic 2012: s.v. *Verwirkung*) mukaan *Verwirkung*-termillä on eriävät merkitykset niin rikosoikeuden, perustuslain kuin yksityisoikeudenkin kielessä²⁶.

5.3.1.3 Yksinomaan erikoiskielinen verbi

Eräissä saksankielisen aineiston tapauksissa verbi-substantiivikollokaatioihin sisältyvä verbi on yksinomaan erikoiskieleen liittyvä. Tällaisia ovat *verbüßen* ja *vollstrecken*. Sen sijaan aineiston suomenkielisissä kollokaatioissa ei ole ainoastaan erikoiskieleen liittyviä verbejä.

²⁵ Alleviivaus on korostus, joka poikkeaa alkuperäislähteestä.

²⁶ Perustuslaissa: ’der vollständige oder teilweise Verlust bestimmter Grundrechte, die der Einzelne zum Kampf gegen die freiheitliche demokratische Grundordnung missbraucht, durch Ausspruch des Bundesverfassungsgerichts nach Art. 18 Grundgesetz’ (Academic 2012: *Verwirkung*).

Yksityisoikeudessa: ’das Fälligwerden des Anspruchs auf eine Vertragsstrafe; 2) die von der Rechtsprechung entwickelte, aus dem Grundsatz von Treu und Glauben (§ 242 BGB) hergeleitete Einwendung gegen einen noch nicht verjährten Anspruch bei dessen verspäteter Geltendmachung’ (Academic 2012: *Verwirkung*).

Verbüßen on synonyymi sanalle *abbüßen* (Duden 2015: s.v. *verbüßen*). *Abbüßen* saa puolestaan Dudenin (2015: s.v. *abbüßen*) määritelmän mukaan seuraavan merkityksen: 'eine Straftat sühnen, die Strafe dafür auf sich nehmen und voll ableisten'. *Verbüßen*-verbin merkitys pitää siten sisällään rangaistuksen sovittamisen, ja sen merkityksen vuoksi se esiintyy luonnostaan nimenomaan tässä yhteydessä.

Vollstrecken on erikoiskielinen verbi, jota käytetään urheilukielessä maalin tekemisestä sekä oikeuskielessä merkityksessä 'einen Rechtsanspruch, eine gerichtliche Entscheidung o.Ä. verwirklichen, vollziehen' (Duden 2015: s.v. *vollstrecken*). Hauptmann-Uhl & Kollegen (2015: s.v. *Vollstreckung*) antaa lisäksi *vollstrecken*-verbiin liittyvän *Vollstreckung*-termin erityisestä oikeuskielisestä merkityksestä seuraavaa täsmentävää tietoa:

Zwangsweise Durchsetzung von Entscheidungen eines Gerichts oder einer Verwaltungsbehörde. Vollstreckbar ist eine Entscheidung, wenn sie rechtskräftig ist oder für vorläufig vollstreckbar erklärt wurde. Die Vollstreckung wird durch besondere staatliche Organe (Vollstreckungsbehörden) vorgenommen. (Hauptmann-Uhl & Kollegen 2015: s.v. *Vollstreckung*.)

Vollstrecken-verbin merkitys käsittää siten vastaavan substantiivimuotoisen termin tavoin määriteltyä erikoiskielistä sisältöä.

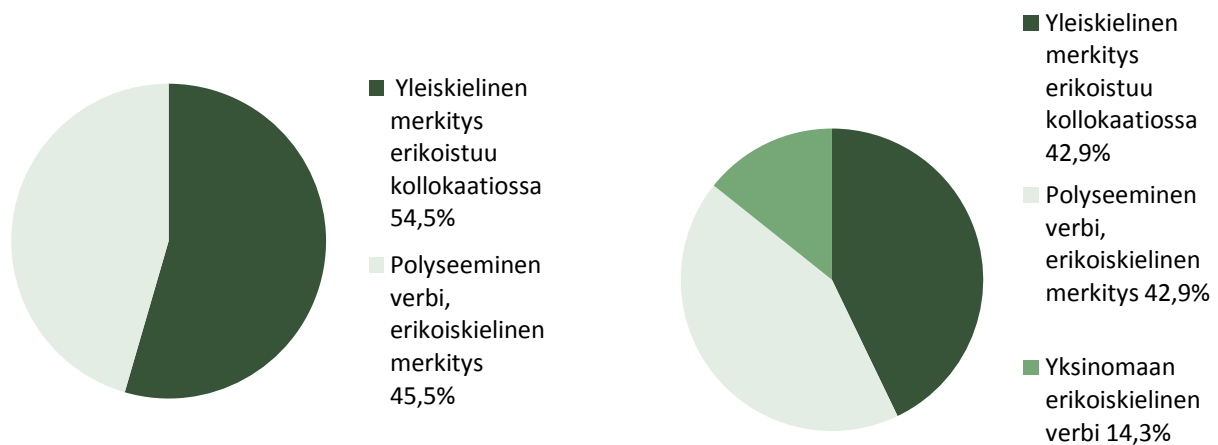
5.3.1.4 Yhteenveto

Kuten Gruntar Jermol (2007: 141; luku 3.3.6) mainitsee, ilman syvällistä juridista asiantuntemusta on haastavaa tehdä ero siinä, mitkä ilmaisut viittaavat tarkasti määriteltyyn käsitteeseen ja mitkä eivät. Yhtä kaikki jokainen aineistosta poimittu kollokaatio ilmaisee juridista tekoa, toimintoa tai prosessia.

Seuraavan sivun kuvassa 12 esitetään suomenkielisten verbikollokaattien suhteesta erikoiskieleen sekä vastaavasti kuvassa 13 saksankielisten verbikollokaattien suhteesta erikoiskieleen. Aineistossa ei ole yhtään Petkova-Kessanlinin (2010: 120–124; luku 3.3.5) toiseen ryhmään kuuluvaa kollokaattia, jonka merkitys olisi kollokaatiossa yhtä kuin sen vapaa, yleiskielinen merkitys. Niissäkin tapauksissa, joissa verbikollokaatin fraseologinen merkitys pohjaa sen yleiskieliseen merkitykseen, merkitys erikoistuu oikeuskielisen kollokaatiokontekstin ja juridisen käsitejärjestelmän puitteissa.

Yksinomaan erikoiskielisiä merkitykseltään olevat kaksi saksankielistä kollokaatiota kuuluvat puolestaan Petkova-Kessanlinin (2010: 120–124; luku 3.3.5) kolmanteen ryhmään. Tähän ryhmään ei kuulu yksikään tarkasteltavista suomenkielisistä verbikollokaateista. Tällaiset verbit ovat puolestaan osa L'Hommen (1992: 496–497; luku 3.3.5) erikoiskielisiä verbejä koskevan jaottelun ensimmäistä ryhmää, sillä ne eroavat yleiskielestä paitsi merkitykseltään myös ulkoiselta muodoltaan.

Petkova-Kessanlin (2010: 120–124; luku 3.3.5) ensimmäistä ryhmää vastaavat tässä lähinnä verbit, joihin yhdistyvä pääsana vaikuttaa verbin vapaan, yleiskielisen merkityksen erikoistumiseen kollokaatiossa. Toisin kuin Petkova-Kessanlin havainnollistaa esimerkiksi *einen Sprechakt realisieren* (luku 3.3.5), näiden verbi-kollokaattien merkitystä on vaikea määritellä, koska verbikollokaatin merkitys on osa käsitettä, jota kollokaatio ilmentää. Nämä verbit ovat lisäksi lähinnä L’Hommen (1992: 496–497; luku 3.3.5) toista ryhmää, johon kuuluvat verbit esiintyvät myös yleiskielessä mutta joiden käyttö on erikoiskielessä konventionaalista. Polyseemisten verbien tapauksessa verbien oikeuskieliset merkitykset poikkeavat huomattavasti niiden yleiskielisistä merkityksistä toisin kuin edellä mainitussa ryhmässä, ja kollokaatiossa toteutuu verbin rikosoikeuden kielessä relevantti oikeuskielinen merkitys. Petkova-Kessanlin kolmen ryhmän sijaan tähän aineistoon soveltuu paremmin alla kuvissa 12 ja 13 esitetty jaottelu.

Kuva 12. Suomenkieliset verbikollokaatit suhteessa erikoiskieleen

Kuva 13. Saksankieliset verbikollokaatit suhteessa erikoiskieleen

5.3.2 Kollokaatioiden kompositionaalisuus

Kollokaatioiden kompositionaalisuutta tai mahdollista osittaista kompositionaalisuutta arvioidaan seuraavassa dikotomioilla motivoitavuus vs. motivoimattomuus, analysoitavuus eli dekompositionaalisuus vs. ei-analysoitavuus, läpinäkyvyys vs. läpinäkymättömyys ja kuvaannollisuus vs. kirjaimellisuus.

Kaikki aineiston suomen- ja saksankieliset kollokaatiot ovat motivoitavia eli kollokaatioiden komponenttien yhdessä esiintyminen on loogista niiden fraseologisen merkityksen kannalta. Kollokaatiot eivät kuitenkaan ole täysin analysoitavissa eli dekompositionaalisia (dekompositionaalisuudesta ks. luku 3.3.4), vaikka pinta-puolisesti kollokaatiot voivatkin vaikuttaa dekompositionaalisilta. Kollokaatio ilmentää kokonaisuudessaan rikosoikeuden kielessä esiintyessään juridista tekoa tai prosessia. Verbikollokaatti on osa käsitettä, eikä

kollokaatin osuutta tästä kokonaismerkityksestä voi esittää itsenäisenä merkityksenä. Esimerkiksi kollokaation *suorittaa vankeusrangaistus(ta)/vankeusrangaistuksia* fraseologinen merkitys on suurin piirtein 'viettää määrätty aika (elinkautinen tai määräaikainen) suljetussa vankilassa tai avolaitoksessa', jota ei voi jakaa sen komponentteihin itsenäisiksi merkityksiksi.

Kaikki kollokaatiot ovat jossain määrin läpinäkyviä, sillä kollokaation komponenttien vapaat merkitykset antavat osviittaa kollokaation fraseologisesta merkityksestä. Kuitenkaan kokonaismerkitystä ei voi johtaa pelkästään komponenttien vapaiden merkitysten perusteella, vaan erikoiskielisten kollokaatioiden erikoiskieliset kokonaismerkitykset on opittava. Merkitykset ovat silti enemmän läpinäkyviä kuin läpinäkymättömiä, sillä merkityksen leksikaalinen esitystapa on kuvaava verrattuna esimerkiksi sellaisiin varsin läpinäkymättömiin termeihin kuin *hovioikeus* tai *lautamies*. Siten kaikki aineiston kollokaatiot ovat samalla pikemmin ei-idiomaattisia.

Tutkielmassa tarkasteltavista suomenkielisistä kollokaatioista kaksi, *mitata rangaistus* ja *säättää rangaistus*, voidaan ajatella kuvaannollisiksi, mikäli kuvaannollisuus käsitetään Meißnerin (2009: 1; 3.3.4) tavoin siten, että joillakin verbeillä on olemassa konkreettinen yleiskielinen merkitys, mutta ne esiintyvät erikoiskielessä kuvaannollisessa merkityksessä. Saksankielisistä kollokaatioista puolestaan *von Strafe absehen*, *auf Strafe erkennen*, *Strafe mildern* ja *Strafe verhängen* voidaan katsoa kuvaannollisiksi. Niissä verbi on alkuperäiseltä merkitykseltään konkreettinen, mutta kollokaatio ilmaisee kokonaisuudessaan abstraktia juridista toimintoa. Tässä mielessä edellä mainitut kollokaatit ovat metaforia, ja siten niitä voisi Burgerin (vrt. 2010: 172; 3.3.4) määritelmän tapaan pitää itse asiassa osaidiomeina. Useassa tapauksessa edellä mainittujen verbien oikeuskielessä relevantit merkitykset ovat kuitenkin leksikaalistuneita ja niin vakiintuneita, ettei niitä tule ajatella metaforina (vrt. *Strafe verhängen*). Kyseiset kollokaatit ovat metaforia ainoastaan suhteessa verbien konkreettisiin yleiskielisiin merkityksiin, sillä ne ovat vakiintuneet rikosoikeuden kieleen nimenomaan niiden abstraktissa merkityksessä.

Jos kompositionaalisuutta arvioidaan edellä kuvattujen dikotomioiden avulla, aineiston kollokaatiot eivät ole täysin kompositionaalisia, sillä ne eivät ole dekompositionaalisia, kuten edellä on esitetty. Lisäksi osa kollokaateista on merkitykseltään kuvaannollisia, vaikkakaan tähän ei välttämättä kiinnitä huomiota. Kollokaation fraseologista merkitystä ei myöskään voi kuvata sen osien summaksi, sillä verbikollokaatin erikoiskielinen merkitys realisoituu yksinomaan kollokaatiossa. Kollokaation kokonaismerkitys on siten enemmän kuin sen osien summa, eikä sen tarkkaan merkitykseen pääse käsiksi pelkästään sen yksittäisten komponenttien vapaiden merkitysten perusteella.

5.3.3 Verbikollokaatin abstraktisuus vs. konkreettisuus

Suurin osa aineiston kollokaatioista on merkitykseltään abstrakteja, mutta joukossa on konkreettisen merkityksenkin saavia. Kollokaatioissa *suorittaa rangaistus* sekä *Strafe erledigen*, *Strafe verbüßen*, *Freiheitsstrafe/Geldstrafe verwirken*, *Strafe vollstrecken* ja *Strafe vollziehen* verbikollokaatti on merkitykseltään pikemmin konkreettinen mutta niin on myös kollokaatioiden kokonaismerkitys. Muissa suomenkielisissä kollokaatioissa *määrätä rangaistus*, *säätää rangaistus*, *säätää rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)*, *tuomita rangaistus*, *tuomita rangaistukseen*, *tuomita rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)* ja *yhdistää rangaistuksia* sekä muissa saksankielisissä kollokaatioissa *von Strafe absehen*, *etw. ist mit Freiheitsstrafe/Geldstrafe bedroht*, *mit Freiheitsstrafe/Geldstrafe bestrafen*, *auf Strafe erkennen*, *Strafe erlassen*, *Strafe mildern*, *Strafe verhängen* ja *zu einer Freiheitsstrafe verurteilen* verbikollokaatin merkitys on sen sijaan pikemmin abstrakti ja kollokaatiot ilmaisevat kokonaisuudessaan abstrakteja juridisia tekoja, toimintoja ja asiantiloja. *Isossa suomen kielioipissa* (VISK 2008: § 445; luku 3.3.4) mainitaan, että verbit voivat laajentaa käyttöalaansa konkreettisesti abstraktiin päin, eikä konkreettisuus tai abstraktisuus ole siten selvärajaisia. Siten edellä mainittu jaottelu kuvastaa ainoastaan sitä, kumpi ominaispiirre verbeissä selvemmin ilmenee.

Kollokaatioista *määrätä rangaistus*, *tuomita rangaistus*, *tuomita rangaistukseen*, *tuomita rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)*, *säätää rangaistus*, *säätää rangaistukseksi (jkn rangaistuslaji)*, *vähentää rangaistuksesta jtk*, *muuntaa (jkn sakkorangaistus) vankeudeksi*, *auf die Strafe anrechnen*, *von Strafe absehen*, *auf Strafe erkennen*, *Strafe erlassen*, *Strafe mildern*, *Strafe verhängen* ja *zu einer Freiheitsstrafe verurteilen* ovat abstrakteja kielitekoja. Toisin sanoen kielen avulla tehdään tekoja (ks. Helin 1999: 47–48; luku 2.2). Tällaiset kollokaatiot ovat samalla pragmaattisesti kiteytyneitä, sillä ne täyttävät juuri tässä kiteytyneessä muodossaan tietyn funktion (ks. Burger 2010: 28–29; luku 3.2.3.1), jolla on konkreettisia vaikutuksia: vasta kieliteosta seuraa sen vaikutusten konkretisoituminen käytäntöön. *Mitata rangaistus* ja osassa tapauksista myös *määrätä rangaistus* puolestaan viittaavat ajatuksellisiin prosesseihin, joilla rangaistuksen kovuutta arvioidaan ja määritellään.

5.3.4 Verbikollokaatin spesifisyys suhteessa pääsanaan

Kaikissa aineistosta poimituissa suomenkielisissä kollokaatioissa verbikollokaatti on spesifinen suhteessa pääsanaan eli se ilmaisee jotakin pääsanaan erityisesti liittyvää toimintoa. Verbikollokaatit *määrätä*, *säätää*, *tuomita* ja *suorittaa* ilmaisevat olennaisesti *rangaistus*-käsitteeseen liittyviä toimintoja. Esimerkiksi *rangaistuksen* juridiseen merkitykseen liittyy se, että rangaistus tuomitaan. Samoin *rangaistus* sen juridisessä merkityksessä liittyy kiinteästi merkitykseen 'säätää': tuomioistuimien ei voi määrätä rangaistusta, josta ei olisi säädetty, joten *rangaistus* sen juridisessä merkityksessä on sama asia kuin *säädetty rangaistus*. Siten nämä verbit ilmaisevat samalla jotakin pääsanan merkityksestä (vrt. Firth 1957: 12; luku 3.3.4).

Suorittaa on sen sijaan sekä spesifinen että ei-spesifinen suhteessa *rangaistus*-termiin: Yhtäältä rangaistuksen suorittaminen on oikeusjärjestelmän näkökulmasta *rangaistus*-termin semanttiseen merkityskenttään kuuluva oleellinen toiminto. Toisaalta *suorittaa* on merkitykseltään yleisluontoinen, eikä sen merkitys oikeuskielessäkään erityisesti liity yksinomaan *rangaistus*-käsitteeseen samalla tavalla kuin esimerkiksi *sovittaa*-verbin, jonka käyttöala on suppeampi. Toisin sanoen *suorittaa*-verbin käytössä ei ole samassa määrin rajoituksia kuin *sovittaa*-verbin, mikä viittaisi hausmannilaisittain vapaaseen sanayhdistelmään. Kuitenkin nimenomaan *suorittaa*-verbiä käytetään korpuksessa tässä yhteydessä, ei *sovittaa*-verbiä. Siten *suorittaa* on empiirisestä näkökulmasta juuri oikea kollokaatti tähän yhteyteen rikosoikeuden säädöskielessä.

Yhtäkkisesti *mitata*, *yhdistää* ja *vähentää* saattavat tuntua *rangaistus*-pääsanan kannalta epäolennaisilta toiminnoilta, ja yleiskielessä hyvin monenlaisia asioita voidaankin *mitata*, *yhdistää* tai *vähentää*. Kuitenkin kollokaatiot *mitata rangaistus*, *yhdistää rangaistuksia* ja *vähentää rangaistuksesta jtk* ilmaisevat rikosoikeuden kielessä tärkeitä, rangaistukseen liittyviä juridisia toimintoja. Siten verbit liittyvät rikosoikeuden kielessä olennaisesti nimenomaan rangaistuksiin, sen sijaan että ne esiintyisivät rikosoikeuden kielessä yleisesti erilaisten substantiivien kanssa. Vastaavalla tavalla kollokaatiossa *muuntaa (jkn sakkorangaistus) vankeudeksi* verbi on rikosoikeuden kielessä spesifinen suhteessa termeihin.

Saksankielisistä verbikollokaateista kaikki ovat spesifisiä suhteessa pääsanaan, sillä ne ilmaisevat pääsanan kannalta olennaisia toimintoja. *Erledigen* on *suorittaa*-verbin tavoin toisaalta ei-spesifinen ja toisaalta spesifinen suhteessa pääsanaan. Samoin kuin *suorittaa*-verbin tapauksessa *erledigen* luetaan tässä kuitenkin spesifiseksi, sillä se ilmaisee *Strafe*-käsitteeseen olennaisesti liittyvää toimintoa *verbüßen*-verbin rinnalla, jonka yhteys pääsanaan on *sovittaa*-verbin tavoin ilmeisempi, sillä niiden käyttöalat ovat rajatummalla.

5.3.5 Leksikaalinen solidaarisuus

Missään aineiston suomenkielisten kollokaatioiden komponenteissa ei ilmene leksikaalista solidaarisuutta Coseriu (1967: 293–303) tarkoittamassa mielessä (ks. luku 3.3.4) niin, että kollokaatioiden komponenttien suhde vastaisi suhteita *blond – Haar* tai *beißen – Zähne*, joissa sanat ovat semanttisesti tiiviissä kytköksessä toisiinsa siten, että adjektiivin tai verbin merkitykseen itse asiassa sisältyy substantiivin merkitys, eikä niiden merkityksiä siten voi kuvata ilman substantiivia. Kuitenkin sanapareilla *tuomita – rangaistus* ja *määrätä – rangaistus* on leksikaalista solidaarisuutta ainakin läheisesti muistuttava suhde. Esimerkiksi *Kielitoimiston sanakirjan* (KS 2015: s.v. *tuomita* 1) esimerkeissä *tuomita*-verbin merkitys liittyy oikeuskielisissä yhteyksissä aina jonkin juridisen seuraamuksen tuomitsemiseen: 'tuomioistuimesta, tuomarista: tehdä rikos- ja riita-asioissa oikeudenkäynnin kohteena olevaa henkilöä t. asiaa koskeva (lopullinen) ratkaisu, päätös, antaa tuomio'. 'Tuomita jku rikoksesta sakkoihin, vankeuteen, korvauksiin, viralta pantavaksi'. 'Tuomita sakko

jkille' (mp.). Vastaavasti siinä merkityksessä, kuin *määrätä* aineistossa esiintyy, määräämiseen liittyy jonkinlainen juridinen seuraamus, kuten rangaistus.

Saksankielisistä kollokaatioista leksikaalisesti solidaarisen tapainen suhde on sanaparien *bestrafen* – *Strafe*, *verbüßen* – *Strafe* ja *erlassen* – *Strafe* välillä. Jos ajatellaan, että jollakin asialla rangaistaan, tämä ”jollakin” ei voi viitata mihinkään muuhun kuin rangaistukseen. Siinä mielessä *bestrafen* + rangaistusta kuvaava sana ovat leksikaalisesti solidaarinen pari. *Verbüßen*-verbi puolestaan viittaa nimenomaan rangaistuksen suorittamiseen. Siten *verbüßen* ja *Strafe* ovat keskenään leksikaalisesti solidaarisia vastaavalla tavalla kuin esimerkiksi *Hähne* – *krähen*, jossa *krähen* liittyy toimintana nimenomaan kukkoihin. Vastaavasti *erlassen* merkityksessään ’jemanden von einer Strafe freistellen’ (Duden 2015: s.v. *erlassen*) viittaa suoraan rangaistuskäsitteeseen. Lisäksi verbi *verurteilen* + *zu* viittaa merkityksessään ’durch Gerichtsbeschluss mit einer bestimmten Strafe belegen’ suoraan rangaistuksen tuomitsemiseen, minkä vuoksi sanapari *verurteilen zu* – *Strafe* on leksikaalisesti solidaarinen.

Läheisesti leksikaalista solidaarisuutta muistuttava suhde on niin ikään sanaparilla *erkennen auf* – *Strafe*, sillä *erkennen* viittaa *auf*-preposition kanssa oikeuskielessä jonkin juridisen seuraamuksen tuomitsemiseen. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole rangaistus, sillä mahdollinen sanayhdistelmä voi olla vaikkapa *auf Freispruch erkennen*. Samoin sanayhdistelmällä *verhängen* – *Strafe* on erityinen suhde. *Verhängen* ilmaisee tässä määräämistä, ’anordnen’, ’verfügen’ (Duden 2015: s.v. *verhängen*), johon merkitykseen liittyy aineistossa joko rangaistuksen tai turvaamistoimenpiteen (*Maßregel*) määrääminen. Vastaavasti *verwirken*-verbin rikosoikeudelliseen merkitykseen liittyy aineistossa se, että henkilö omalla toiminnallaan aiheuttaa itselleen rangaistuksen. Lopulta kuitenkin jokaisen verbikollokaatin erityinen fraseologinen merkitys kollokaatiossa on leksikaalisesti solidaarinen suhteessa pääsanaan: esimerkiksi kollokaatiossa *mitata rangaistus* verbin *mitata* merkitys erikoistuu siten, että se kytkeytyy juuri rangaistuksen mittaamiseen.

5.3.6 Semanttinen riippuvuus

Kaikissa aineiston kollokaatioissa kollokaatit ovat semanttisesti riippuvaisia pääsanasta siinä mielessä, että pääsana oikeuskielisen kontekstin ohella vaikuttaa siihen, että komponenttien yhdistyessä kollokaation merkitys muodostaa termiin liittyvän käsitteellisen kokonaisuuden, joka on ainakin osassa tapauksista myös tarkoin määritelty (ks. luku 5.3.1.1). Oikeuskielessä kollokaatioiden komponenttien yhdistymistä ohjaavat preskriptiiviset normit (ks. luku 3.3.6), minkä vuoksi termin kanssa voi yhdistyä vain tietty kollokaatti halutun oikeuskielisen kokonaismerkityksen aikaansaamiseksi. Sen vuoksi oikeuskieliset kollokaatiot ovat samalla leksikaalisesti ja semanttisesti kiteytyneitä (vrt. luku 3.2.3.1). Siten kollokaatit ovat käännettävissä, ymmärrettävissä ja opittavissa niiden fraseologisessa merkityksessä ainoastaan pääsanaansa yhdistyneinä.

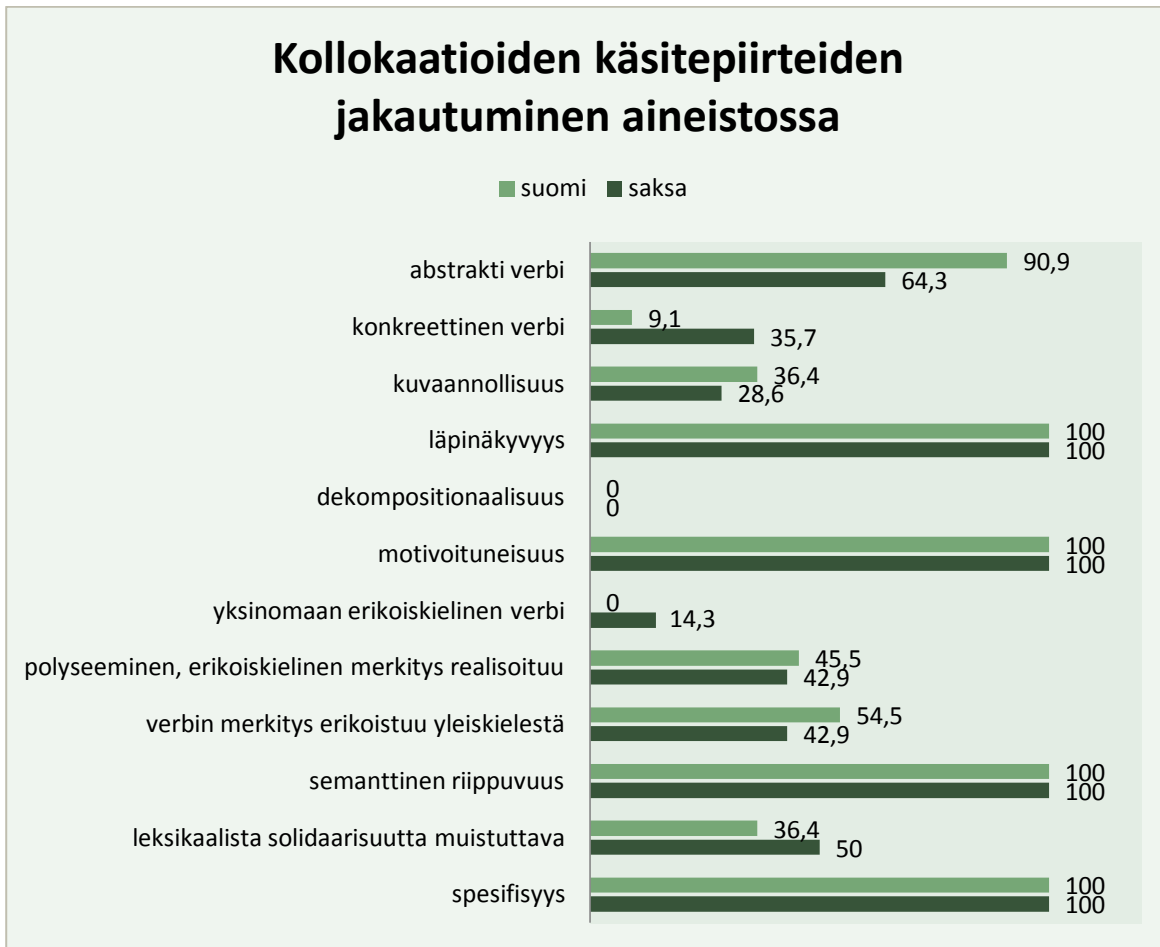
Esimerkiksi kollokaatiossa *suorittaa vankeusrangaistus* pääsana vaikuttaa siihen, että kollokaatin merkitys täsmentyy sen yleiskielisestä merkityksestä. Samoin kollokaatiossa *Strafe erledigen* verbin merkitykseen tulee tarkennuksia sen vapaasta merkityksestä. Näissä esimerkeissä korostuu verbikollokaatin merkityksen riippuvuus pääsanasta, sillä *suorittaa* ja *erledigen* voivat esiintyä oikeuskielisessä kontekstissa myös muissa merkityksissä. Lisäksi verbin merkitys tarkentuu sen mukaan, minkälainen rangaistus on kyseessä. Sakon, vankeusrangaistuksen tai pakkotyön suorittaminen realisoituu eri tavoin. Kuitenkin jo rangaistuksen suorittaminen eroaa esimerkiksi tarkastuksen suorittamisesta, joista ensimmäisessä suorittaminen ilmaisee 'sovittamista' tai 'kärsimistä' ja jälkimmäisessä 'tekemistä' tai 'toimittamista' (vrt. KS 2015: s.v. *suorittaa*).

Jos puolestaan kollokaatioita *tuomita rangaistus* ja *tuomita jk rangaistukseen* verrataan keskenään, jälkimmäinen käsittää kollokaatiota *tuomita rangaistus* eksplisiittisemmin merkityksen 'tuomita jk suorittamaan rangaistusta'. Tässä tapauksessa verbiä voi siis pitää semanttisesti riippuvaisena myös pääsanan syntaktisesta ilmenemismuodosta. Vastaava merkitys on läsnä myös saksankielisessä kollokaatiossa *zu einer Strafe verurteilen*. Kollokaatioissa *tuomita rangaistus*, *tuomita rangaistukseen* ja *tuomita rangaistukseksi* (*jkn rangaistuslaji*) korostuu kuitenkin oikeuskielisen kontekstin vaikutus kollokaatin merkitykseen. *Tuomita*-verbin merkitys liittyy oikeuskielisessä kontekstissa merkitykseen 'tehdä rikos- ja riita-asioissa oikeudenkäynnin kohteena olevaa henkilöä t. asiaa koskeva (lopullinen) ratkaisu, päätös, antaa tuomio' (KS 2015: s.v. *tuomita* 1). Toisin kuin edeltävän kappaleen esimerkeissä, tässä tapauksessa jo oikeuskielinen konteksti määrää sen, että verbi esiintyy siinä juuri oikeuskielisessä merkityksessä. Kuitenkaan *tuomita*-verbikään ei voi esiintyä sen fraseologisessa oikeuskielisessä merkityksessä yksinään, vaan siihen tarvitaan pääsana, joka edellä kuvatulla tavalla voi edelleen tarkentaa kollokaatin merkitystä. Joka tapauksessa oikeuskielisen merkityksen aktivoitumiseen tarvitaan pääsanana ohella oikeuskielinen konteksti. Esimerkiksi yleiskielisessä kontekstissa kollokaatio *määrätä (jklle) rangaistus* ei saa oikeuskielistä merkitystä. Vastaavasti potentiaalinen *rangaistusten yhdistäminen* tai *Milderung der Strafe* ei luonnollisesti saa yleiskielessä tai muulla erikoisalalla (vrt. esim. urheilurangaistukset) samaa juridista merkitystä kuin oikeuskielessä.

5.3.7 Yhteenveto kollokaatioiden semanttisesta olemuksesta

Kollokaatioissa ilmenee komponenttien välistä semanttista riippuvuutta, minkä vuoksi ne ovat samalla puolikompositionaalisia. Tällöin kollokaation fraseologinen merkitys ei ole täysin yhtä kuin sen komponenttien summa, ja kollokaatti voi ilmetä sen fraseologisessa merkityksessään ainoastaan pääsanaan yhdistettynä. Tästä huolimatta kollokaatiot ovat merkitykseltään läpinäkyviä. Lisäksi kaikki aineiston kollokaatit ovat spesifisiä suhteessa pääsanaan. Tämä antaa ymmärtää, että kollokaatin spesifisyyttä suhteessa pääsanaan voisi ajatella yhdeksi oikeuskielisen kollokaation perustavanlaatuisiksi ominaisuuksiksi niiden puolikompositionaalisuuden ja semanttisen riippuvuuden sekä läpinäkyvyyden ja motivoituneisuuden ohella. Lisäksi suurin osa kollokaatioista on odotetusti merkitykseltään abstrakteja, mikä on linjassa Mattilan (2010: 190; luku

2.3.4) kuvauksen kanssa oikeuskielen abstraktisuudesta. Näistä osa on merkitykseltään kuvaannollisia. Ku-
vissa 14 ja 15 esitetään semanttisten ominaisuuksien jakautuminen aineiston kollokaatioissa.

Kuva 14. Kollokaation semanttisten käsitepiirteiden jakautuminen aineistossa

	abstrakti	konkreettinen	kuvaannollinen	motivoitunut	dekompositionaalinen	läpinäkyvä	puolikompositionaalinen	semanttinen riippuvuus	leksikaalista solidaarisuutta muistuttava suhde	spesifinen kollokaatti	verbin merkitys erikoistuu yleis-kielisestä merkityksestä	polyseminen verbji, erikoiskiellinen merkitys realisoituu	yksinomaan erikoiskiellinen verbi
mitata rangaistus	X		X	X		X	X	X		X	X		
muuntaa vankeudeksi	X			X		X	X	X		X	X		
määrätä rangaistus	X			X		X	X	X	X	X	X		
suorittaa rangaistus		X		X		X	X	X		X	X		
säätää rangaistus	X		X	X		X	X	X		X		X	
säätää jnk rangaistukseksi jtk	X		X	X		X	X	X		X		X	
tuomita rangaistus	X			X		X	X	X	X	X		X	
tuomita rangaistukseen	X			X		X	X	X	X	X		X	
tuomita rangaistukseksi jstk	X			X		X	X	X	X	X		X	
vähentää rangaistuksesta	X			X		X	X	X		X	X		
yhdistää rangaistuksia	X		X	X		X	X	X		X	X		
von Strafe absehen	X		X	X		X	X	X		X	X		
auf die Strafe anrechnen	X			X		X	X	X		X	X		
mit Strafe bedroht sein	X			X		X	X	X		X	X		
mit Freiheitsstrafe bestrafen	X			X		X	X	X	X	X	X		
auf Strafe erkennen	X		X	X		X	X	X	X	X		X	
Strafe erlassen	X			X		X	X	X	X	X		X	
Strafe erledigen		X		X		X	X	X		X	X		
Strafe mildern	X		X	X		X	X	X		X	X		
Strafe verbüßen		X		X		X	X	X	X	X			X
Strafe verhängen	X		X	X		X	X	X	X	X		X	
zu einer Freiheitsstrafe verurteilen	X			X		X	X	X	X	X		X	
Freiheitsstrafe verwirken		X		X		X	X	X	X	X		X	
Strafe vollstrecken		X		X		X	X	X		X			X
Strafe vollziehen		X		X		X	X	X		X		X	

Kuva 15. Semanttisten ominaisuuksien jakautuminen kollokaatioissa

5.4 Yhteenveto

Kaiken kaikkiaan rikosoikeuden säädöskielen verbi-substantiivikollokaation käsite vaikuttaa aineistosta poimittujen kollokaatioiden perusteella seuraavanlaiselta:

rikosoikeuden säädöskielen
verbi-substantiivikollokaatiot

- edustavat kielen *langue*-tasoa
- muodostavat konseptuaalisten kollokaatioiden ryhmiä
- yläkäsitettä ilmaisevalla sanalla paras yhdistymiskyky (*collocability*), pyrkimys yleis-pätevyyteen
- komponenttien yhdistyminen toisiinsa on normittunutta
- valtaosin leksikaalistuneita
- muodostuvat suurimmaksi osaksi kahdesta komponentista, mutta myös useampi komponentti on mahdollinen
- pääsana on useimmiten suomen kielessä objektitäydennys ja saksan kielessä akkusatiiviobjekti
- syntaktisesti heikosti kiteytyneitä
- leksikaalisesti ja semanttisesti kiteytyneitä
- kollokaatilla on kollokaatiossa erikoiskielinen merkitys (verbillä on joko yksinomaan olemassa erikoiskielinen merkitys, verbin merkitys erikoistuu kollokaatiossa sen yleiskielisestä merkityksestä tai verbillä on useita merkityksiä, joista erikoiskielinen toteutuu)
- verbikollokaatti on merkitykseltään useimmiten abstrakti
- ilmaisevat kielitekoja, juridisia asiantiloja, toimintoja tai prosesseja
- puolikompositionaalisia
- verbikollokaatti on spesifinen suhteessa pääsanaan
- useassa tapauksessa verbikollokaatin ilmaisema toiminto sisältyy pääsanana juridi-seen määritelmään (vrt. *säätää rangaistus*); se siis ilmaisee osaa pääsanana merki-tyksestä
- joissakin tapauksissa verbin ja substantiivin suhde muistuttaa leksikaalista solidaari-suutta
- verbikollokaatin ja samalla koko kollokaation fraseologinen merkitys on semantti-sesti riippuvainen pääsanasta

6 Lopuksi

6.1 Tutkielman haasteet

Tutkielmassa käytetyssä tutkimusmetodissa on haasteensa korpusaineiston lemmatisoimattomuuden vuoksi, mikä aiheuttaa kollokaatioiden poiminnassa jonkin verran käsityötä. Toisaalta kollokaatioiden lemmatisoimattomuus tuskin vaikuttaa tutkimustuloksiin, sillä eri taivutusmuodot on kuitenkin huomioitu luvussa 4.5 selitetyllä tavalla. Toinen mahdollinen puute on suomenkielisen korpusaineiston suppeus suhteessa saksankieliseen tutkimusaineistoon. Tutkimusaineistoa ei kuitenkaan suomen rikosoikeuden säädöskielessä ole helposti koottavissa korpusaineistoksi enempää. Kollokaatioita olisi mahdollisesti löytynyt enemmän, mikäli tutkimusaineistoa olisi laajennettu myös muita rikosoikeuden tekstilajeja koskevaksi. Lisäksi menetelmällisenä ongelmana on se, että viiden sanan ympäristö kollokaatteja haettaessa on etenkin saksan kielelle liian suppea, minkä vuoksi kollokaatioita jää mahdollisesti analyysin ulkopuolelle. Saksan kielessä verbikollokaatti saattaa sijaita kaukana pääsanasta, ja saksankielinen teksti sisältää keskimäärin enemmän sanoja suhteessa suomenkieliseen tekstiin artikkeleiden ja prepositioiden takia. Sen vuoksi on mahdollista, että saksan kielessä termien kollokaateille tarvitsisi määritellä useamman sanan tutkittava ympäristö kuin suomen kielessä, jotta ympäristöt käytännössä vastaisivat laajuudeltaan paremmin toisiaan. Tutkimusmenetelmä on kuitenkin riittävä tämän tutkielman tarkoitusta varten.

Lopulta tutkielman tuloksia on tulkittava pitäen silmällä, että etenkin kollokaatioissa arvioitavat semanttiset ominaisuudet eivät ole absoluuttisia arvoja vaan pikemmin asteittaisia ominaisuuksia. Siksi niiden arvioiminen ei tuota mitään absoluuttisia tuloksia, vaan ainoastaan arvioita siitä, kumpi dikotomian kahdesta ääripäästä enemmän ilmenee kollokaatiossa (vrt. kompositionaalisuus–ei-kompositionaalisuus, abstraktisuus–konkreettisuus).

6.2 Tutkielman anti

Analyysin tulokset ovat pitkälti odotuksenmukaisia ja linjassa aikaisempien kollokaatioteorioiden kanssa. Odotettavissa olleita seikkoja ovat kollokaatioiden konseptuaalisuus, pyrkimys yleispätevyyteen, joka suosii yläkäsitteen käyttöä, leksikaalistuneisuus, useimmiten kahden komponentin rakenne, pääsanan esiintyminen useimmiten akkusatiiviobjektina saksan kielessä, syntaktisesti heikko kiteytyneisyys, abstraktit merkitykset, puolikompositionaalisuus, semanttinen riippuvuus sekä verbikollokaatin spesifisyys suhteessa pääsanaan.

Hieman yllättävää on sen sijaan aineistossa ilmenevien verbikollokaattien suhde erikois- ja yleiskieleen. Osa verbikollokaateista on merkitykseltään polyseemisiä, ja niiden kollokaatiossa realisoituva merkitys on verbin rikosoikeudenkielinen merkitys. Tällainen ryhmä puuttuu Petkova-Kessanlisin (2010: 120–124; luku

3.3.5) erikoiskielen verbikollokaattien jaottelusta, sillä näissä tapauksissa ei ole kyse verbin merkityksen erikoistumisesta sen yleiskielisestä merkityksestä Petkova-Kessanlin (2010: 120–122) esimerkin *einen Gesprächsbeitrag realisieren* tapaan (ks. luku 3.3.5). Sen sijaan verbikollokaatteja, jotka säilyttäisivät kollokaatioissa yleiskielisen merkityksen, ei ollut yhtään. Tämä ei sinällään ole yllättävää, sillä yleiskielisten verbi- en tapauksessa lieneekin kyse vapaista sanayhdistelmistä (vrt. *vankeusrangaistus käsittää*). Jotta verbikollokaatti olisi spesifinen suhteessa pääsanaansa, sen tulee ilmaista jotakin pääsanaan olennaisesti liittyvää toimintoa. Siten on luonnollista, että erikoiskieliseen käsitteeseen olennaisesti liittyvä toiminto ilmaistaan kollokaatioissa nimenomaan erikoiskielistä merkitystä kantavalla verbikollokaatilla. Kollokaatin spesifisyys puolestaan vaikuttaa aineiston perusteella kollokaation ominaispiirteeltä. Siten oikeuskielen verbi-substantiivikollokaatioissa on kyse termeistä ja niihin olennaisesti liittyvistä toiminnoista, jotka ilmentävät pääsanana käsitteen merkitystä.

Tutkimuksen tulokset antavat käsitystä siitä, minkälaisia verbi-substantiivikollokaatioita rikosoikeuden sää- döskielessä on ja mitkä ovat tällaisten kollokaatioiden ominaispiirteitä. Analyysin tulokset kertovat nimen- omaan lainsäädännön tason kielestä, mutta tähän tasoon pohjautuvat myös oikeuskäytännön ja oikeustie- teen kielten tasot, joten tulokset heijastuvat myös näille tasoille. Lisäksi tuloksista ilmenee, että rikosoikeu- den säädoskielen kollokaatiot ovat edellä esitettyjen ominaisuuksien perusteella varsin samantyyppisiä niin suomen kuin saksan kielessäkin. Suurimmat kielten väliset erot liittyvät lähinnä kollokaatioiden *vitaan* eli verbikollokaattien ilmaisemiin merkityskenttiin. Tämä ero tosin selittynee osittain sillä, että tutkielma koh- distuu vain säädoskieleen laajemman oikeuskielisen tutkimuskohteen sijaan.

Tutkielma nostaa esille oikeuskielen kollokaatiot ilmiönä, jonka syvällisestä tuntemuksesta on hyötyä oike- uskielen kääntäjälle, joka ei muutoin ole juridiikan asiantuntija. Oikeuskielen kääntäjän on tunnettava va- kiintuneet tavat käyttää oikeuskieltä, sillä väärä verbivalinta voi johtaa siihen, ettei sanamuodolla ole halut- tua oikeusvaikutusta. Käsitteet, joilla on juridinen erityissisältö, voivat esiintyä oikeuskielessä myös verbaa- lisessa muodossa. Lisäksi verbin esiintyminen nimenomaan rikosoikeudenkielisessä kollokaatioissa ja kon- tekstissa voi vaikuttaa verbin merkitykseen. Tämän ohella aineistosta ilmenee, että oikeuskielessä on ha- vaittavissa taipumus konseptuaalisiin kollokaatioihin. Kuitenkaan samaa kollokaattia ei kaikissa tapauksissa käytetä kaikkien samaan käsittehierarkiaan kuuluvien pääsanojen kanssa, vaan oikeuskielen kääntäjän on oltava valppaana mahdollisille eroille samaan käsittehierarkiaan liittyvien pääsanojen verbikollokaateissa.

Se, että tämä tutkielma tarkastelee kahta kieltä, palvelee saksa–suomi-kieliparissa työskenteleviä, kuten kääntäjiä ja kääntäjäopiskelijoita. Tutkielma antaa samassa työssä kuvan kollokaatioista näissä kahdessa kielessä, niiden yhtäläisyyksistä sekä hienoisista eroista, niitä kontrastiivisen tutkimuksen tavoin samoilla mittareilla puntaroiden ja kuvaten. Saksa–suomi-kieliparin oikeuskielen kääntäjälle on tärkeää hahmottaa oikeuskieliset kollokaatiot sekä saksan että suomen kielessä riippumatta siitä, kumpi missäkin tapauksessa

on lähde- ja kumpi kohdekieli. Lisäksi kahden kielen tarkastelu edesauttaa sen havaitsemista, että jotakin ominaisuutta ei jossakin kielessä ilmene ainakaan siten, kuin se ilmenee toisessa kielessä (vrt. ainoastaan saksankielisissä kollokaatioissa esiintyvät yksinomaan erikoiskieliset verbikollokaatit). Samalla kahden kielen tarkastelu tuo esille sen, ettei kyse ole kuitenkaan pitkälti ainoastaan yhden kielen ominaisuuksista, vaan oikeuskielen kollokaatioiden ominaisuuksissa on laajasti yhtäläisyyksiä kummassakin kielessä. Siten tässä tutkielmassa analysoitu oikeuskielisen kollokaation käsite pystyy kuvaamaan sekä suomen- että saksankielisiä oikeuskielen kollokaatioita.

Tämä kahta kieltä käsittelevä tutkimus antaa pohjan esimerkiksi sellaiselle kääntäjän työtä edistävälle jatkotutkimukselle, joka voisi olla rinnakkaiskorpuksen avulla toteutettava kontrastiivinen tutkimus, jossa vertailukohtana olisi suomen- ja saksankielisten verbi-substantiivikollokaatioiden semanttinen vastaavuus. Tässä on tietysti huomattava, ettei esimerkiksi saksankielinen verbi-substantiivikollokaatio käänny välttämättä suomen kielelle verbi-substantiivirakenteena, mistä aineiston suomen- ja saksankielisten verbi-substantiivikollokaatioiden toisistaan poikkeavat *vitat* eli merkityskentät antoivatkin jo osviittaa. Käännösratkaisuihin vaikuttaa aina konteksti, ja tämä havainnollistuu hyvin verbi-substantiivikollokaatioissa, joissa verbikollokaattia ei voi kääntää toiselle kielelle irrallaan pääsanasta. Aineiston perusteella pääsana vaikuttaa kollokaatin merkityksen täsmentymiseen tai määrää polyseemisen verbin kollokaatiossa realisoituvan merkityksen.

Oikeuskielen kollokaatioiden tutkimus auttaa samalla luomaan kokonaiskuvaa oikeuskielen piirteistä, jotka heijastuvat oikeuskielen kollokaatioihin ja joista tutkimuksessa esille nousevia ovat esimerkiksi abstraktisuus, yleispätevyys, kieliteot, oikeudelliset prosessit sekä polyseemisyys eri oikeusalojen kielten välillä (vrt. *verwirken*) ja osittainen synonymia (*erledigen*, *verbüßen*). Tutkimustuloksia ei kuitenkaan ole mahdollista yleistää suomen ja saksan rikosoikeuden säädöskieleen. Tutkielma antaa kuitenkin käsityksen siitä, minkälaisia rikosoikeuden säädöskielen kollokaatiot voivat ainakin olla suomen ja saksan kielessä.

Lähteet

Suomenkielinen aineisto

RL = *Rikoslaki* 39/1889. Oikeusministeriö. Edita Publishing Oy. Www-julkaisu.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> Luettu 20.10.2013.

Saksankielinen aineisto

Seuraavat lait lähteestä *Gesetze im Internet* 2014. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Www-julkaisu. <http://www.gesetze-im-internet.de/>

AktG = *Aktiengesetz* 06.09.1965. §§ 399–404, 408. <http://www.gesetze-im-internet.de/aktg/>

AMG = *Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln* 24.08.1976. §§ 1–76, 94–98a, 132–145.
http://www.gesetze-im-internet.de/amg_1976/ Luettu 1.1.2014.

AO = *Abgabenordnung* 16.03.1976. §§ 369–376. http://www.gesetze-im-internet.de/ao_1977/ Luettu 1.1.2014.

AsylVfG = *Asylverfahrensgesetz* 26.6.1992. §§ 1–86. http://www.gesetze-im-internet.de/asylvf_g_1992/ Luettu 1.1.2014.

AufenthG = *Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet* 30.07.2004. §§ 1–85, 95–99. http://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/ Luettu 1.1.2014.

AÜG = *Gesetz zur Regelung der Arbeitnehmerüberlassung* 07.08.1972. § 15.
http://www.gesetze-im-internet.de/a_g/ Luettu 1.1.2014.

AWG = *Außenwirtschaftsgesetz* 06.06.2013. §§ 34–36. http://www.gesetze-im-internet.de/awg_2013/ Luettu 1.1.2014.

BauFordSiG = *Gesetz über die Sicherung von Bauforderungen* 01.06.1909. § 2.
<http://www.gesetze-im-internet.de/baufordsig/> Luettu 1.1.2014.

BetrVG = *Betriebsverfassungsgesetz* 15.01.1972. §§ 119–120.
<http://www.gesetze-im-internet.de/betrvg/> Luettu 1.1.2014.

BNatSchG = *Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege* 29.7.2009. §§ 71–72.
http://www.gesetze-im-internet.de/bnatschg_2009/ Luettu 1.1.2014.

BörsG = *Börsengesetz* 16.7.2007. §§ 26, 49. http://www.gesetze-im-internet.de/b_rsg_2007/ Luettu 1.1.2014.

BtMG = *Gesetz über den Verkehr mit Betäubungsmitteln* 28.7.1981. §§ 1–39a.
http://www.gesetze-im-internet.de/btm_g_1981/ Luettu 1.1.2014.

DepotG = *Gesetz über die Verwahrung und Anschaffung von Wertpapieren* 04.02.1937. §§ 34–37.
<http://www.gesetze-im-internet.de/wpapg/> Luettu 1.1.2014.

EGWStG = *Einführungsgesetz zum Wehrstrafgesetz* 30.03.1957. §§ 4–8.
<http://www.gesetze-im-internet.de/wstrgeg/> Luettu 1.1.2014.

FreizügG/EU = *Gesetz über die allgemeine Freizügigkeit von Unionsbürgern* 30.07.2004. §§ 1–15.
http://www.gesetze-im-internet.de/freiz_gg_eu_2004/ Luettu 1.1.2014.

GenG = *Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften* 01.05.1889. §§ 147–151.
<http://www.gesetze-im-internet.de/geng/> Luettu 1.1.2014.

GenTG = *Gesetz zur Regelung der Gentechnik* 20.06.1990. <http://www.gesetze-im-internet.de/gentg/> Luettu 1.1.2014.

GewO = *Gewerbeordnung* 21.06.1869. § 148. <http://www.gesetze-im-internet.de/gewo/> Luettu 1.1.2014.

GmbHG = *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung* 20.04.1892. §§ 82–85.
<http://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/> Luettu 1.1.2014.

GÜG = *Gesetz zur Überwachung des Verkehrs mit Grundstoffen, die für die unerlaubte Herstellung von Betäubungsmitteln missbraucht werden können* 11.03.2008. §§ 1–22.
http://www.gesetze-im-internet.de/g_g_2008/ Luettu 1.1.2014.

HGB = *Handelsgesetzbuch* 10.05.1897. §§ 331–335. <http://www.gesetze-im-internet.de/hgb/> Luettu 1.1.2014.

InsO = *Insolvenzordnung* 05.10.1994. § 15. <http://www.gesetze-im-internet.de/inso/> Luettu 1.1.2014.

JGG = *Jugendgerichtsgesetz* 04.08.1953. §§ 1–32, 105–106. <http://www.gesetze-im-internet.de/jgg/> Luettu 1.1.2014.

KWG = *Gesetz über das Kreditwesen* 10.07.1961. §§ 54–55.
<http://www.gesetze-im-internet.de/kredwg/> Luettu 1.1.2014.

MarkenG = *Gesetz über den Schutz von Marken und sonstigen Kennzeichen* 25.10.1994. §§ 143–144.
<http://www.gesetze-im-internet.de/markeng/> Luettu 1.1.2014.

SchwarzArbG = *Gesetz zur Bekämpfung der Schwarzarbeit und illagen Beschäftigung* 23.07.2004. §§ 9–11.
http://www.gesetze-im-internet.de/schwarzarbg_2004/ Luettu 1.1.2014.

StGB = *Strafgesetzbuch* 15.05.1871. <http://www.gesetze-im-internet.de/markeng/> Luettu 1.1.2014.

TFG = *Gesetz zur Regelung des Transfusionswesens* 01.07.1998. §§ 1–38.
<http://www.gesetze-im-internet.de/tfg/> Luettu 1.1.2014.

TierSchG = *Tierschutzgesetz* 24.07.1972. §§ 17–20a. <http://www.gesetze-im-internet.de/tierschg/> Luettu 1.1.2014.

TKG = *Telekommunikationsgesetz* 22.06.2004. § 148. http://www.gesetze-im-internet.de/tkg_2004/ Luettu 1.1.2014.

TMG = *Telemediengesetz* 26.02.2007. §§ 1–3, 7–10. <http://www.gesetze-im-internet.de/tmg/> Luettu 1.1.2014.

TPG = *Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben* 05.11.1997. §§14–25. <http://www.gesetze-im-internet.de/tpg/> Luettu 1.1.2014.

UrhG = *Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte* 09.09.1965. §§ 106–111
<http://www.gesetze-im-internet.de/urhg/> Luettu 1.1.2014.

UWG = *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb* 03.07.2004. §§ 16–19.
http://www.gesetze-im-internet.de/uwg_2004/ Luettu 1.1.2014.

VereinsGDV = *Gesetz zur Regelung des öffentlichen Vereinsrechts* 28.07.1966. §§ 20–21.
<http://www.gesetze-im-internet.de/vereinsg/> Luettu 1.1.2014.

VersammlG = *Gesetz über Versammlungen und Aufzüge* 24.07.1953. §§ 1–30.
<http://www.gesetze-im-internet.de/versammlg/> Luettu 1.1.2014.

VStGB = *Völkerstrafgesetzbuch* 26.06.2002. §§ 1–14. <http://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/> Luettu 1.1.2014.

WpHG = *Gesetz über den Wertpapierhandel* 26.07.1994. § 38.
<http://www.gesetze-im-internet.de/wphg/> Luettu 1.1.2014.

WStG = *Wehrstrafgesetz* 30.03.1957. §§ 1–48. <http://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/> Luettu 1.1.2014.

Leksikot

Academic 2012. *Universal-Lexikon 2012*. Www-julkaisu:

http://universal_lexikon.deacademic.com/132670/Verwirkung

Duden 2015. Bibliographisches Institut GmbH, Berliini. Www-julkaisu. www.duden.de

DWDS 2015 = *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. www.dwds.de

Hauptmann-Uhl & Kollegen 2015. *Lexikon Recht*. Www-julkaisu.

<http://www.musterkanzlei.info/2000442/portal/lexikon/recht/v/vollstreckung>

Joutsen, Matti 2005. *Lakikielen sanakirja suomi–englanti*. WSOY, Helsinki.

Kalmbach, Jean-Michel & Sundelin, Seppo 2008 (toim.) *Suomi–ranska–suomi-sanakirja*. 10. painos. WSOY, Helsinki.

Korhonen, Jarmo 2008 (toim.) *Saksa–suomi-suursanakirja*. WSOY, Helsinki.
 KS 2015 = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisu. Www-julkaisu.
<http://helios.uta.fi:2095/mot/uta/netmot.exe>
 Niiranen, Marja & Wollstén, Ambrosius 1996. *Suomi–Saksa–Suomi. Lakikielen perussanakirja*.
 Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
 Rechtslexikon.net 2014. Www-julkaisu. <http://www.Rechtslexikon.net.net/>

Muut lähteet

- Baranov, Anatolij & Dobrovl'skij, Dmitrij 2007. Phraseme bei Dostoevskij. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 366–380.
- Baschewa, Emilia 2010. Zur lexikographischen Bearbeitung von Kollokationen in allgemeinen zweisprachigen Wörterbüchern Bulgarisch – Deutsch. Ďurčo, Peter (toim.) 2010. 9–21.
- Biber, Douglas, Conrad, Susan & Reppen, Randi 1998. *Corpus linguistics. Investigating language structure and use*. Cambridge university press, Cambridge.
- Bolly, Catherine 2011. *Phraséologie et collocations. Approche sur corpus en français L1 et L2*. Gram-R, Études linguistique française: 9. Lang, Bryssel.
- Bowker, Lynne & Pearson, Jennifer 2002. *Working with Specialized Language: A Practical Guide to using Corpora*. Routledge, Lontoo.7
- Burger, Harald 2003. Phraseologie – Kräuter und Rüben? Traditionen und Perspektiven der Forschung. Steyer, Kathrin (toim.) 2003. 19–40.
- Burger, Harald 2010. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 4. painos. Schmidt, Berliini.
- Burger, Harald, Dobrovl'skij, Dmitrij, Kühn, Peter & Norrick, Neal R. 2007a. Einführung/Subject area, terminology and research topics. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 1–19.
- Burger, Harald, Dobrovl'skij, Dmitrij, Kühn, Peter & Norrick Neal R. (toim.) 2007b. *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*, Vol. 1. De Gruyter, Berliini.
- Caro Cedillo, Ana 2004. *Fachsprachliche Kollokationen. Ein übersetzungsorientiertes Datenbankmodell Deutsch–Spanisch*. Gunter Narr, Thüringen.
- Čermák, František 2000. Combination, Collocation and Multi-Word Units. *Euralex 2000. Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress, Stuttgart, Germany, August 8th–12th, 2000*. Institut für maschinelle Sprachverarbeitung. Universität Stuttgart, Stuttgart. 489–495.
- Čermák, František 2010. Lexical Collocability: The Case of Verbs and Adverbs. Ďurčo, Peter (toim.) 2010. 23–35.
- Cornu, Gérard 1990. *Linguistique juridique*. Montchrestien, Pariisi.
- Coseriu, Eugenio 1967. Lexikalische Solidaritäten. Maurer, Karl (toim.) *Poetica*. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft, 1:3, Juli. Wilhelm Fink, München. 293–303.
- Delplanque, Carine 1995a. *Phraséologie et terminologie du discours économique allemand*. Väitöskirja. Université Marc Bloch, Strasbourg.
- Delplanque, Carine 1995b. Wirtschaftssphraseologie: Strukturen des Sachverhalts im Text. Baur, R.S. & Chlosta, C. (toim.) *Von der Wortmetapher zur Satzmetapher*. Akten des Westfälischen Arbeitskreises „Phraseologie/Parömiologie“. Brockmeyer, Bochum. 39–54.
- Delplanque, Carine 1997. Phraseme der Wirtschaft: eine rollensemantische Untersuchung. Gréciano, Gertrud & Rothkegel, Annely (toim.) *Phraseme in Kontext und Kontrast*. Studien zur Phraseologie und Parömiologie 13. Brockmeyer, Bochum. 31–44.
- Duhme, Michael 1991. *Phraseologie der deutschen Wirtschaftssprache: Eine empirische Untersuchung zur Verwendung von Phraseologismen in journalistischen Fachtexten*. Sprache und Theorie in der Blauen Eule. 9. painos. Blaue Eule, Essen.
- Ehrhardt, Claus 2007. Phraseme in der Jungedssprache. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 253–264.
- Eriksson, Lars D. 1999. Oikeuden polyfonia. Jyräki, Antero (toim.) *Oikeuden kielel. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Kokoomateosten sarja B:7. Gillot, Turku. 35–41.

- Evert, Stefan 2009. Corpora and collocations. Lüdeling, Anke & Kytö, Merja (toim.) *Corpus linguistics: an international handbook*, Vol. 2. De Gruyter, Berlin. 1212–1159.
- Fabricius-Hansen, Cathrine 2009. Das Verb. Schoch, Monika (toim.) *Duden. Die Grammatik*. Bibliografisches Institut AG, Mannheim. 389–566.
- Feilke, Helmut 2003. Kontext – Zeichen – Kompetenz. Wortverbindungen unter sprachtheoretischem Aspekt. Steyer, Kathrin (toim.) 2003. 41–64.
- Firth, John Rupert 1957. A Synopsis of Linguistic Theory, 1930–1933. *Studies in Linguistic Analysis*. Special Volume of the Philological Society. Basil Blackwell, Oxford. 1–32.
- Fleischer, Wolfgang 1997: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. painos. Niemeyer, Tübingen.
- Fluck, Hans-Rüdiger 1996. *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*. 5. painos. Francke, Tübingen.
- Forsgren, Tuuli 1997. What is a collocation? Mariann Skog-Södersved (toim.) *Ethische Konzepte und mentale Kulturen 1. Auf der Suche nach ethischen Konzepten in Wortschatz und Phraseologie*. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 139. Swedish Science Press, Uppsala. 59–63.
- Furberg, Mats 1986. On reading the law. Peczenik, Aleksander (toim.) *Meaning, interpretation and the law*. A-tieto, Tampere. 62–75.
- Galdia, Marcus 1998. Lakisaksa. Eriksson, Bo Göran, Esko, Timo, Koskeniemi, Martti, Mattila, Heikki E. S., Tolonen, Juha & Walamies Juhani (toim.) *Encyclopædia Iuridica Fennica VI. Kansainvälistä suhteet. Suomalainen oikeustietosanakirja*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu. C-sarja n:o 29. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki. 550–555.
- Galdia, Marcus 2008. Oikeuskielen pragmaattiset aspektit. Foley, Richard, Salmi-Tolonen, Tarja, Tukiainen, Iris & Vehmas, Birgitta (toim.) *Kielen ja oikeuden kohtaamisia*. Heikki E.S.Mattilan juhla- ja julkaisu. Talen-tum, Helsinki. 13–29.
- Galdia, Marcus 2009. *Legal linguistics*. Lang, Berlin.
- Gautier, Laurant 1999. Zur Phraseologie des Verfassungsrechts: Ansatz einer kontrastiven Analyse Französisch – Deutsch. Sabban, Annette (toim.) *Phraseologie und Übersetzen: Phrasemata II*. Aisthesis, Bielefeld. 81–98.
- Gläser, Rosemarie 2007. Fachphraseologie. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 482–505.
- Grass, Thierry 1999. Phraseme des Zivilrechts in einem zweisprachigen elektronischen Wörterbuch Französisch-Deutsch. Sabban, Annette (toim.) *Phraseologie und Übersetzen: Phrasemata II*. Aisthesis, Bielefeld. 119–130.
- Gréciano, Gertrud 2008. Towards a Glossary of Collocations in Risk Management. *Meta*, Vol. 53. n° 2. La traduction des sequences figées. no. 2 (Jun 2008). Montréal yliopisto, Montréal. 420–433.
- Gries, Stefan 2009. *Quantitative corpus linguistics with R: a practical introduction*. Routledge, New York.
- Groot, Gerard-René de 2002. Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie. Haß-Zumkehr, Ulrike (toim.) *Sprache und Recht*. Institut für Deutsche Sprache. Jahrbuch 2001. De Gruyter, Berlin. 222–239.
- Gruntar Jermol, Ada 2007. Fachsprachliche Kollokationen: Schwerpunkt Deutsch-Slowenisch. *Linguistica*, 47. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana. 137–144.
- Hanson, Bo 1986. Rules and principles – two kinds of opacity. Peczenik, Aleksander (toim.) *Meaning, interpretation and the law*. A-tieto, Tampere. 76–84.
- Hanzlíčková, Astrid 2010. Umfang der Kollokationen. Ďurčo, Peter (toim.) *Feste Wortbindungen und Lexikografie*. Kolloquium zur Lexikografie und Wörterbuchforschung. De Gruyter, Berlin. Saatavilla <http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10424414> Luettu 25.9.2012. 77–83.
- Harro, Otto 2004. *Grundkurs Strafrecht. Allgemeines Strafrechtslehre*. 7. painos. De Gruyter, Berlin.
- Hausmann, Franz Josef 1984. Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen. *Praxis des neusprachlichen Unterrichts* 4/84, Jg. 31, Oktober-Dezember. Dortmund. 395–406.
- Hausmann, Franz Josef 1985. Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. Bergenholtz, Henning & Mugdan, Joachim (toim.) *Lexikographie und Grammatik*. Tübingen, Niemeyer. 118–129.
- Hausmann, Franz Josef 2003. Was sind eigentlich Kollokationen? Steyer, Kathrin (toim.) 2003. 309–334.

- Heijas, Terhi 2006. *'Oikeus', 'vapaus' ja 'julkinen valta' Suomen ja Venäjän perustuslaeissa: oikeuslingvistinen kollokaatiotutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Heine, Antje 2006. *Funktionsverbgefüge in System, Text und korpusbasierter (Lerner-)Lexikographie*. Hyvärinen, Irma & Korhonen, Jarmo (toim.) *Finnische Beiträge zur Germanistik*, Bd. 18. Lang, Frankfurt a. M.
- Heine, Antje 2012. Empirische Methoden der Phraseologieforschung im Wandel der Zeit. Prinz, Michael & Richter-Vapaatalo, Ulrike (toim.) *Idiome, Konstruktionen, "verblümete rede"*. *Beiträge zur Geschichte der germanistischen Phraseologieforschung*. Beiträge zur Geschichte der Germanistik, Bd. 3. Hirzel, Stuttgart. 165–185.
- Heinonen, Olavi 2002. Peruskäsitteet. Heinonen, Olavi, Koskinen, Pekka, Lappi-Seppälä, Tapio, Majanen, Martti, Nuotio, Kimmo, Nuutila, Ari-Matti & Rautio, Ilkka 2002 (toim.) *Rikosoikeus*. Oikeuden perusteokset. 2. painos. WSOY Lakitieto, Helsinki. 45–63.
- Helbig, Gerhard 2006. Funktionsverbgefüge – Kollokationen – Phraseologismen. Anmerkungen zu ihrer Abgrenzung – im Lichte der gegenwärtigen Forschung. Breuer, Ulrich & Hyvärinen, Irma (toim.) *Wörter – Verbindungen. Festschrift für Jarmo Korhonen zum 60. Geburtstag*. Lang, Frankfurt a. M. 165–174.
- Helin, Markku 1999. Kieli oikeustodellisuuden rakentajana. Jyräki, Antero (toim.) *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:7. Gillot, Turku. 43–55.
- Hoey, Michael 2005. *Lexical Priming. A new theory of words and language*. Routledge, Abingdon.
- Hoey, Michael 2007. Lexical priming and literary creativity. Hoey, Michael, Mahlberg, Michaela, Stubbs, Michael, Teubert, Wolfgang & Sinclair, John (toim.) *Text, Discourse and Corpora*. Continuum, New York. 7–29.
- Häcki Buhofer, Annelies 2007. Psycholinguistic aspects of phraseology: European tradition. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*, Vol. 2. De Gruyter, Berliini. 836–853.
- Häcki Buhofer, Annelies 2011. Lexicography of collocations: between theoretical and practical requirements. Pamies, Antonio, Luque Nadal, Lucia & Pazos Breaña, José Manuel (toim.) *Multi-lingual Phraseography: Second Language Learning and Translation Applications*. Schneider, Hohengehren. 17–38.
- Irsula Peña, Jesús. 1994. *Substantiv-Verb-Kollokationen. Kontrastive Untersuchungen Deutsch-Spanish*. Lang, Frankfurt a. M.
- Joecks, Wolfgang & Miebach, Klaus 2007 (toim.) *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Nebenstrafrecht I*. Bd. 5. Beck, München.
- Joecks, Wolfgang & Schmitz, Roland 2010 (toim.). *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Nebenstrafrecht II. Strafvorschriften aus: MarkenG, UrhG, UWG, AO, SchwarzArbG, AÜG, BetrVG, AktG, AWG, BauFordSiG, BörsG, DepotG, GenG, GewO, GmbHG, HGB, InsO, KWG, WpHG, TKG, TMG*. Bd. 6/1. C. H. Beck, München.
- Kjær, Anne Lise 1991. Phraseologische Wortverbindungen in der Rechtssprache? Palm, Christine (toim.) *„Europhras 90“ Akten der internationalen Tagung zur germanistischen Phraseologieforschung*. Aske/Ruotsi. Uppsalan yliopisto, Uppsala. 115–122.
- Kjær, Anne Lise 1992. Normbedingte Wortverbindungen in der juristischen Fachsprache (Deutsch als Fremdsprache). Henrici, Gert & Zöfgen, Ekkehard (toim.) *Fremdsprachen lehren und lernen*, Jg. 21. Tübingen, Narr. 46–64.
- Kjær, Anne Lise 1994. Zur kontrastiven Analyse von Nominationsstereotypen der Rechtssprache Deutsch–Dänisch. Sandig, Barbara (toim.) *Europhras 92. Tendenzen der Phraseologieforschung*. Brockmeyer, Bochum. 317–348.
- Kjær, Anne Lise 2007. Phrasemes in legal texts. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 506–516.
- Korhonen, Jarmo 2007. Probleme der kontrastiven Phraseologie. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b, 574–589.

- Koski, Mauno 1981. Mitä leksikaalistuminen on? *Sananmuodostuksen ongelmia. Seminaari Seilissä 3.*– 4.9.1981. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja, 7. Suomen kielitieteellinen yhdistys, Turku. 5–27.
- Lagodny, Otto 2009 (toim.) *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Nebenstrafrecht III. Völkerstrafgesetzbuch. Strafvorschriften aus AufenthG, FreizügG, AsylVfG, WStG, EGWStG, VStGB.* Bd. 6/2. C.H. Beck, München.
- Lagodny, Otto & Miebach, Klaus 2013 (toim.) *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. JGG (Auszug). Nebenstrafrecht I. Strafvorschriften aus: AMG, BtMG, GÜG, TPG, TFG, GenTG, TierSchG, BNatSchG, VereinsG, VersammlG.* Bd. 6. 2. painos. C.H. Beck, München.
- Lahti, Raimo 1995. Rikoslaki. Jokela, Antti, Lahti, Raimo & Mattila, Heikki E.S. (toim.) *Encyclopædia Iuridica Fennica IV. Rikos- ja prosessioikeus. Suomalainen oikeustietosanakirja.* Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja n:o 27. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki. 536–541.
- Laki24.fi 2015a. *Rangaistus: Rangaistuksen määrääminen.* Www-julkaisu: http://www.laki24.fi/riri-rangaistukset-rangaistus_rangaistuksen_maaraaminen.html Luettu 23.3.2015
- Laki24.fi 2015b: *Rangaistus: Rangaistuksesta tehtävät vähennykset.* Www-julkaisu: http://www.laki24.fi/riri-rangaistukset-rangaistus_rangaistuksesta_tehtavat_vahennykset Luettu 23.3.2015.
- Laki24.fi 2015c: *Rangaistus: Sakon muuntorangaistus.* Www-julkaisu: http://www.laki24.fi/riri-rangaistukset-rangaistus_sakon_muuntorangaistus.html/ Luettu 23.3.2015
- Lappi-Seppälä, Tapio 2002. Sakko ja muut varallisuusseuraamukset. Heinonen, Olavi, Koskinen, Pekka, Lappi-Seppälä, Tapio, Majanen, Martti, Nuotio, Kimmo, Nuutila, Ari-Matti & Rautio, Ilkka 2002 (toim.) *Rikosoikeus.* Oikeuden perusteokset. 2. painos. WSOY Lakitieto, Helsinki. 223–252.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Hakamies, Kaarlo, Koskinen, Pekka, Majanen, Martti, Melander, Sakari, Nuotio, Kimmo, Nuutila, Ari-Matti, Ojala, Timo & Rautio, Ilkka 2009. *Rikosoikeus.* Oikeuden perusteokset. WSOYpro, Helsinki.
- Lehr, Andrea 1996. *Kollokationen und maschinenlesbare Korpora. Ein operationales Analysemodell zum Aufbau lexikalischer Netze.* Niemeyer, Tübingen.
- Letto-Vanamo, Pia 2002. Recht, Sprache und Zeit. Koskela, Merja, Christer Laurén, Nordman, Marianne & Pilke, Nina (toim.) *Porta Scientiae I. Lingua specialis.* Vaasan yliopisto, Vaasa. 37–49.
- L’Homme, Marie-Claude 1992. Les unités phraéologiques verbales et leur représentation en terminographie. *Terminologie et Traduction*, n°2/3. Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg. 493–503.
- L’Homme, Marie-Claude & Bertrand, Claudine 2000. Specialized Lexical Combinations: Should they be described as Collocations or in Terms of Selectional Restrictions. Heid, Ulrich, Evert, Stefan, Lehmann, Egbert & Rohrer, Christian (toim.) *EURALEX 2000. Proceedings of the Ninth Euralex International Congress, Stuttgart, Germany, August 8th–12th 2000*, Vol. II. Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart. 497–506.
- Liimatainen, Annikki 2012. Übersetzung von Phraseologismen. Die Forschungsgeschichte bis zur Jahrtausendwende. Prinz, Michael & Richter-Vapaatalo, Ulrike (toim.) *Idiome, Konstruktionen, „verblümete rede“.* Beiträge zur Geschichte der germanistischen Phraseologieforschung. Beiträge zur Geschichte der Germanistik, Bd. 3. Hirzel, Stuttgart. 297–313.
- Liimatainen, Annikki (painossa) 2015: Kollokationen in juristischen Fachtexten im Sprachenpaar Deutsch-Finnisch: Kulturspezifik und translatorisches Management. Ilmestyy 2015 teoksessa: 2nd *International Conference on Translation and Interpreting Studies „Translation Studies and Translation Practice“.* University of Innsbruck, 30th October – 1st November 2014. Forum Translationswissenschaft. Lang.
- Lindroos, Emilia 2015. *Im Namen des Gesetzes – Eine vergleichende rechtslinguistische Untersuchung zur Formelhaftigkeit in deutschen und finnischen Strafurteilen.* Väitöskirja. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis.

- Lombardi, Alessandra 2007. „Rechtswidrige Taten fördern“. Usuelle Wortverbindungen in strafrechtlichen Texten (Deutsch vs. Italienisch). Heller, Dorothee & Ehlich, Konrad (toim.) *Studien zur Rechtskommunikation*. Lang, Bern. 115–151.
- Markus, Tuulikki & Korhonen, Jarmo 2005. Kollokationen in der deutschen Lernerlexikographie und in deutsch-finnischen Wörterbüchern. Barz, Irmhild, Burgenholz, Henning & Korhonen, Jarmo (toim.) *Schreiben, Verstehen, Übersetzen, Lernen. Zu ein- und zweisprachigen Wörterbüchern mit Deutsch*. Finnische Beiträge zur Germanistik 14. Lang, Frankfurt a. M. 327–343.
- Mason, Oliver 2007. The weight of words. Teubert, Wolfgang & Krishnamurthy, Ramesh (toim.) *Corpus Linguistics. Critical Concepts in Linguistics*, Vol. III. Routledge, Abingdon. 97–111.
- Matikkala, Jussi 2013. Rikoslain kokonaisuudistuksesta. Lahti, Raimo (toim.) *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu*. Forum iuris. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki. 89–99. Saatavilla http://www.helsinki.fi/oikeustiede/tutkimus_julkaisut/julkaisut/forum_iuris/sahkoiset_julkaisut/Pekka_Koskisen_muistojulkaisu.pdf Luettu 24.3.2015.
- Mattila, Heikki 1999a. *Oikeuslingvistiikka*. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Mattila, Heikki E. S. 1999b. *Oikeuslingvistiikka*. Kekkonen, Jukka, Kemppinen, Jukka, Laitinen, Ahti, Mattila, Heikki E.S., Pöyhönen, Juha, Saarenpää, Ahti E. & Uusitalo, Paavo (toim.) *Encyclopædia Iuridica Fennica VII. Oikeuden yleistieteet. Suomalainen oikeustietosanakirja*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja n:o 30. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki. 770–775.
- Mattila, Heikki E. S. 2002. *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki.
- Mattila, Heikki E. S. 2010. Suomalaisen oikeuskielen ominaispiirteet. Mattila, Heikki E. S., Piehl, Aino & Pajula, Sari (toim.) *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja. N:o 41. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki. 181–213.
- Mattila, Heikki E.S. 2012. Legal vocabulary. Tiersma, Peter M. & Solan, Lawrence M. (toim.) *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford University Press, New York. 28–38.
- Meißner, Cordula 2009. Figurative Verben in der alltäglichen Wissenschaftssprache des Deutschen. Eine korpuslinguistische Pilotstudie. *Apples – Journal of Applied Language Studies*, Vol. 3, No. 1, 2009, 93–116. Herder-Institut. Universität Leipzig. Saatavilla https://jyx.iyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22671/Apples_3_1_2009_Meissner.pdf?sequence=1 Luettu 1.2.2015
- Musacchio, Maria Teresa 2002. The search for technical collocations and subtechnical vocabulary in native-language corpora as an aid to LSP translation. Koskela, Merja, Laurén, Christer, Nordman, Marianne & Pilke, Nina (toim.) *Porta Scientiae II. Lingua specialis*. Vaasan yliopiston julkaisuja, selvityksiä ja raportteja 96. Vaasan yliopisto, Vaasa. 778–792.
- MVS=Muuotossäädösten voimaantulo ja soveltaminen. *Rikoslaki*. 39/1889. Oikeusministeriö. Edita Publishing Oy. Www-julkaisu: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> Luettu 20.10.2013.
- Nurmi, Arja 2013a. *Korpuset ja kääntäminen*. Tampereen yliopiston monikielisen viestinnän ja käännöstieteen Korpuslingvistiikkaa kääntäjille -kurssin kurssimateriaali. Kevät 2013.
- Nurmi, Arja 2013b. *Kvantitatiivista korpusutkimusta*. Tampereen yliopiston monikielisen viestinnän ja käännöstieteen Korpuslingvistiikkaa kääntäjille -kurssin kurssimateriaali. Kevät 2013.
- Nuutila, Ari-Matti 1995. Rikoslajit. Jokela, Antti, Lahti, Raimo & Mattila, Heikki E.S. (toim.) *Encyclopædia Iuridica Fennica IV. Rikos- ja prosessioikeus. Suomalainen oikeustietosanakirja*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja n:o 27. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki. 519– 536.
- Palm, Christine 1997. *Phraseologie. Eine Einführung*. Gunter Narr, Tübingen.
- Petkova-Kessanlis, Mikaela 2010. Fachsprachliche Kollokationen im linguistischen Diskurs. Ďurčo, Peter (toim.) *Feste Wortbindungen und Lexikografie*. Kolloquium zur Lexikografie und Wörterbuchforschung. De Gruyter, Berliini. Saatavilla <http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10424414> Luettu 25.9.2012.77–83. 115–126.
- Rathert, Monika 2006. *Sprache und Recht*. Winter, Heidelberg.

- RL = *Rikoslaki* 39/1889. Oikeusministeriö. Edita Publishing Oy. Www-julkaisu: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> Luettu 20.10.2013.
- Roxin, Claus 2006. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*, Bd I. 4. painos. Beck, München.
- Sabban, Annette 2003. Zwischen Phraseologismus und freier Wortverbindung: korpusbasierte Untersuchungen zu Kollokationen und Kollokationsfeldern des visuellen Verhaltens im Französischen. Burger, Harald, Häcki Buhofer, Annelies & Gréciano, Gertud (toim.) *Flut von Texten – Vielfalt der Kulturen*. Ascona 2001 zur Methodologie und Kulturspezifität der Phraseologie. Phraseologie und Parömiologie, Bd. 14. Hohengehren, Baltmannsweiler. 61–72.
- Salmi-Tolonen, Tarja 2008. *Language and the functions of law: a legal linguistic study*. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Schmied, Josef 2008. Contrastive corpus studies. Lüdeling, Anke & Kytö, Merja (toim.) *Corpus linguistics: an international handbook*, Vol 2. De Gruyter, Berlin. 1140–1159.
- Schwalm, Gisela 1991. On the Problem of the Collocations in General and Specialized Language in the Context of Translation. *Textcontext*, Vol. 6. no. 2–3. Groos, Heidelberg. 168–182.
- Seifert, Jan 2004. *Funktionsverbgefüge in der deutschen Gesetzessprache (18.–20. Jahrhundert)*. G. Olms, Hildesheim.
- Sinclair, John 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford University Press, Oxford.
- Sinclair, John, Jones, Susan & Daley, Robert 2004. *English Collocation Studies: The OSTI report*. Krishnamurthy, Ramesh (toim.) Continuum, Lontoo.
- Stein, Stefan 2007. Phraseme im Diskurs. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 220–236.
- Steinbügl, Birgit 2005. *Deutsch-englische Kollokationen: Erfassung in zweisprachigen Wörterbüchern und Grenzen der korpusbasierten Analyse*. Lexicographica. Series Maior 126. Max Niemeyer, Tübingen.
- Steyer, Kathrin 2003 (toim.) *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest*. De Gruyter, Berlin.
- StGB = *Strafgesetzbuch* 15.05.1871. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Gesetze im Internet. Saatavilla www.muodossa: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf> Luettu 1.1.2014.
- Stubbs, Michael 1995. Collocations and semantic profiles: on the cause of the trouble with quantitative studies. *Functions of language*, 2 (1), 23–55. Benjamins. Saatavilla www.muodossa: <http://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/ANG/Linguistik/Stubbs/stubbs-1995-cause-trouble.pdf> Myös teoksessa: Teubert, Wolfgang & Krishnamurthy, Ramesh (toim.) 2007. *Corpus linguistics. Critical concepts in linguistics*. Vol. III. Routledge, London. 166–193.
- Svensson, Maria Helena 2008. A very complex criterion of fixedness. Granger, Sylviane & Meunier, Fanny (toim.) *Phraseology. An interdisciplinary perspective*. Benjamins, Amsterdam. 81–93.
- Szczek, Joanna 2004. Einwortphraseologismen und ihr Verhältnis zur Phraseologie (am Beispiel des Deutschen und des Polnischen). Földes, Csaba & Wirrer, Jan (toim.) *Phraseologismen als Gegenstand sprach- und kulturwissenschaftlicher Forschung. Akten der europäischen Gesellschaft für Phraseologie (EUOPHRAS) und des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie – Parömiologie*. Phraseologie/Parömiologie, Bd. 15. Hohengehren, Baltmannsweiler. 75–85.
- Tabares Plasencia, Encarnación 2010. Ausgewählte Übersetzungsprobleme der juristischen Fachphraseologie. Korhonen, Jarmo, Mieder, Wolfgang, Piirainen, Elisabeth & Piñel, Rosa (toim.) *Phraseologie – global – areal – regional. Akten der Konferenz Europhrase vom 13.-16.8.2008 in Helsinki*. Narr, Tübingen. 239–245.
- Tognini-Bonelli, Elena 2001. *Corpus Linguistics at Work*. Benjamins, Amsterdam. Saatavilla www.muodossa: <http://site.ebrary.com/lib/helsinki/docDetail.action?docID=10463014> Luettu 4.9.2014
- Tröndle, Herbert & Fischer, Thomas 1999. *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 49. painos. Beck, München.
- TSK 2006 = Sanastokeskus TSK 2006. *Terminologian sanasto*. Helsinki. Www-julkaisu: <http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/TerminologianSanasto.pdf> Luettu 1.10.2014
- VISK 2008 = *Iso Suomen kielioppi* 2008. Vilkuna, Maria (toim.) Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomenkielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. SKS. Www-julkaisu: <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> Luettu 23.9.2013.

- Wiete, Peter 2010. *Wiete-Strafrecht*. Www-julkaisu:
<http://www.wiete-strafrecht.de/User/Darstellung/StGB/46%20StGB.html> Luettu 19.5.2015
- Wotjak, Barbara 2005. Routineformel im Lernerwörterbuch. Barz, Irmhild, Bergenholz, Henning & Korhonen, Jarmo (toim.) *Schreiben, Verstehen, Übersetzen, Lernen: zu ein- und zweisprachigen Wörterbüchern mit Deutsch*. Finnische Beiträge zur Germanistik, Vol. 14. Lang, Frankfurt a. M. 371–387.
- Wotjak, Barbara & Heine, Antja 2007. Syntaktische Aspekte der Phraseologie I. Valenztheoretische Ansätze. Burger, Harald ym. (toim.) 2007b. 41–53.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere

Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften

Studienprogramm Deutsche Sprache, Kultur und Translation

Masterstudiengang Mehrsprachige Kommunikation und Translationswissenschaft

SAARINIEMI, ELINA:

Verb-Substantiv-Kollokationen der Begriffe *rangaistus* und *Strafe* in der finnischen und deutschen strafrechtlichen Gesetzessprache

Masterarbeit: 87 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 15 Seiten

Mai 2015

1 Einleitung

Kollokationen spielen eine wichtige Rolle in vielen Bereichen, wie etwa in der Lexikographie, im Sprachunterricht und Übersetzen sowie bei Sprachproduktion und Spracherwerb. Wer Kollokationen beherrscht, der kann Wörter auf konventionelle Art verwenden und unkonventionelle oder fehlerhafte Wortkombinationen vermeiden. Kollokationen gehören zum Bereich der Phraseologie, die als Forschungsgebiet umfangreich untersucht ist. Kollokationen bilden allerdings einen Peripheriebereich der Phraseologie, der offene Forschungsfragen besonders im Bereich der Fachsprachen, zumal im Finnischen, bietet.

Im Vergleich zu anderen Fachsprachen hat die Fachsprache des Rechts seine Besonderheiten, insbesondere die enge Beziehung zwischen Sprache und Recht und – damit zusammenhängend – den konventionalisierten Ausdruck (s. Kap. 2.1, 2.2, 3.2.5). Die vorliegende Masterarbeit fokussiert sich auf die Gesetzessprache, die eine Grundlage für die anderen vertikalen Schichten der Rechtssprache sowie die Gerichtssprache und die Sprache der Rechtswissenschaften bildet. Dabei wurde das Forschungsgebiet auf die Sprache des Strafrechts eingeschränkt.

Das Ziel dieser Masterarbeit ist es, lexikalische, syntaktische und semantische Eigenschaften der Verb-Substantiv-Kollokationen in der finnischen und deutschen strafrechtlichen Gesetzessprache zu erforschen und die aus dem Untersuchungskorpus gezogenen Kollokationen anhand dieser Eigenschaften zu beschreiben. Die zu untersuchenden Eigenschaften werden mit Hilfe vorhandener Kollokationstheorien analysiert, wobei die Angemessenheit dieser Theorien zur Beschreibung strafrechtlicher Kollokationen diskutiert wird. Es werden die Verb-Substantiv-Kollokationen untersucht, die mit den im Strafrecht zentralen Begriffen *Strafe* bzw. *rangaistus* verknüpft sind.

Kollokationen können unter vielen Aspekten betrachtet werden, und zugleich haben sie zahlreiche Definitionen. Diese Arbeit behandelt den engeren phraseologischen Kollokationsbegriff im Gegensatz zum weiteren korpuslinguistischen Kollokationsbegriff (s. z.B. Hausmann 2003: 320f.). Die Natur der Arbeit ist kontrastiv. Einerseits hat die Arbeit zum Ziel, Unterschiede und Ähnlichkeiten zwischen den zwei Sprachen zu

erforschen, andererseits bietet die Kontrastivität einen tieferen Einblick in die einzelnen Sprachen. Wegen des Untersuchungsgegenstandes gehört diese Arbeit zum Bereich der Rechtslinguistik.

Das Forschungsthema geht auf mein Interesse am Übersetzen von Rechtstexten zurück, wobei mein besonderes Interesse den stabilen und konventionellen Ausdrücken gilt, die der Übersetzer, der kein Rechtswissenschaftler ist, beherrschen sollte. Die Arbeit nützt den Übersetzern der Rechtstexte, indem sie einen Einblick in die Eigenschaften der Verb-Substantiv-Kollokationen in der finnischen und deutschen strafrechtlichen Gesetzessprache anbietet.

2 Rechtssprache

2.1 Sprache und Recht

Sprache und Recht haben eine untrennbare Beziehung. Die Existenz des Rechts beruht auf der Sprache (Kjær 2007: 508; Salmi-Tolonen 2008: 14). Ferner ist das Recht im Grunde ein Produkt der Sprache, denn Recht ist auch Sprache (Salmi-Tolonen 2008: 14). Deswegen sind Rechtsverhältnisse nur durch Sprache veränderbar (vgl. Mattila 2002: 41). Die Rechtssprache hat zum Zweck, das Recht aufzubauen und zu vollstrecken (Cornu 1990: 27), d.h. Sprechakte auszuführen. Ohne Sprache könnten sich keine juristischen Handlungen ergeben (Kjær 2007: 508) und zwar das Schaffen, Ändern und Fortbringen der Rechte, Kompetenzen, Verpflichtungen und juristischen Status (vgl. Helin 1999: 47f.). Da das Recht vom Menschen geschaffen ist, ist es stark kulturgebunden (Mattila 2002: 165). Deswegen muss man die außersprachliche Wirklichkeit der Rechtstexte kennen, um die Regeln richtig interpretieren und achten zu können (vgl. Hanson 1986: 76).

2.2 Rechtssprache als Fachsprache

Eine Fachsprache ist eine Sondersprache, die sich auf einen bestimmten Fachbereich bezieht und fachsprachliche Elemente, sowie einen fachsprachlichen Wortschatz und eine fachsprachliche Syntax, beinhaltet (s. TSK 2006: 30). Fachsprachen gründen sich auf der Gemeinsprache aber sind für die Zwecke des jeweiligen Fachbereichs adaptiert (Gläser 2007: 482). Somit sind die Gemein- und Fachsprache keine separaten Systeme. Auf der vertikalen Ebene kann die Fachsprache in verschiedene Register aufgegliedert werden (vgl. Fluck 1996: 17f.). Die Rechtssprache kann dementsprechend wenigstens in Gesetzessprache, Gerichtssprache, interne Kommunikation der Rechtsgelehrten sowie in Sprache der Rechtswissenschaft und Gesetzkommentare unterteilt werden (vgl. Kjær 1992: 54). Außerdem gliedert sich die Rechtssprache auf horizontaler Ebene in Sondersprachen des jeweiligen Rechtsbereichs, die sich von ihrer Terminologie unterscheiden (vgl. Mattila 2010: 182). Außer durch die spezifische Terminologie unterscheidet sich die Rechtssprache von der Gemeinsprache durch die rechtssprachliche Phraseologie, die die Termini mit ihrem Kontext verknüpft (Mattila 1999a: 41).

Wegen des Strebens nach Eindeutigkeit ist die Rechtssprache präzise (Galdia 1998: 551; Mattila 2002: 81). Trotzdem soll die Rechtssprache auch allgemeingültig sein, womit Unpersönlichkeit und Abstraktivität zusammenhängen (vgl. Mattila 2002: 95; 2010: 190f.).

Der Wortschatz der Rechtssprache ist durch dreierlei gekennzeichnet: Erstens beinhaltet sie gemeinsprachliche Wörter, die in ihrer gemeinsprachlichen Bedeutung verwendet werden. Zweitens gibt es Termini, die entweder rechtssprachlich sind oder aus einem anderen Fachbereich stammen. (Mattila 2010: 210.) Drittens gibt es Wörter aus der Gemeinsprache, die eine besondere Bedeutung in der Rechtssprache haben (Galdia 1998: 552; Rather 2006: 9; Mattila 2010: 210). Außer dem allgemeinen rechtssprachlichen Wortschatz gibt es Termini, die nur in einem bestimmten Rechtsgebiet Verwendung finden (Mattila 2010: 182). Die Rechtssprache ist außerdem durch Polysemie charakterisiert (Mattila 2012: 30).

2.3 Strafrecht

Der Zweck des Strafrechts ist die Grundlagen der Rechtsgesellschaft zu schützen, indem die gesetzlichen Rechte unter Androhung von Strafe gesichert werden. Außerdem steuert die Vollstreckung der Strafen die gewünschte Entwicklung der Gesellschaftsstruktur. (Harro 2004: 5.) Gemäß der finnischen Definition werden in strafrechtlichen Vorschriften die Taten bestimmt, die Straftaten und daher strafbar sind (vgl. Heinonen 2002: 45f.). Die deutschen strafrechtlichen Vorschriften werden eher dadurch definiert, dass in diesen die Bedingungen und Folgen solches Verhaltens vorgeschrieben werden, das mit einer Strafe oder mit einer Maßregel der Besserung und Sicherung bedroht ist²⁷. (Roxin 2006: 1f.)

Die Sprache ist ein konkreter Teil des Strafrechts, da einerseits nur die Taten, die in schriftlichen Rechtsvorschriften mit Strafe bedroht sind, Straftaten sind (Heinonen 2002: 45, 49). Daher kann auch keine Strafe verhängt werden, ohne dass die Strafbarkeit einer Tat vor ihrer Begehung gesetzlich bestimmt war: „Keine Strafe ohne Gesetz“ (Strafgesetzbuch 15.5.1871 = StGB 1 §).

3 Phraseologie

3.1 Phraseologismen

Die Phraseologie ist ein Forschungszweig der Sprachwissenschaften, der Phraseologismen untersucht (Fleischer 1997: 3; Burger 2010: 11; Burger, Dobrovol'skij, Kühn & Norrick 2007a: 1). Phraseologismen sind Zusammensetzungen von phraseologischen Komponenten (Wörtern), die ein Muttersprachler als solche erkennt, ähnlich wie die einzelnen Wörter (Burger 2010: 11).

²⁷ Die Verbrechen der Rechtsnormen werden auch in zivil- und verwaltungsrechtlichen Vorschriften vorgeschrieben, und andere Sanktionen wie Disziplinarmaßnahmen und Geldbußen gehören im engeren Sinne zum öffentlichen Recht. Im weiteren Sinne gehört das Strafrecht auch in der deutschen Rechtsordnung zum öffentlichen Recht, da der Staat Zwangsmaßnahmen gegen Individuen ausübt. (Roxin 2006: 1f.)

Eine der Eigenschaften der Phraseologismen ist Polylexikalität (Burger 2010: 14), d.h. der Phraseologismus besteht aus mehr als einem Lexem²⁸. Neben der Polylexikalität werden die Phraseologismen traditionell als idiomatisch bezeichnet. Eine Wortverbindung ist idiomatisch, d.h. ein Idiom, wenn die Bedeutungen der Komponenten sich im Phraseologismus verändern (Palm 1997: 9). In diesem Fall weicht die phraseologische Bedeutung des Phraseologismus und seiner Komponenten von ihrer wörtlichen Bedeutung, d.h. der freien Bedeutung, ab (Burger 2010: 13, 30). Die Idiomatizität ist aber keine absolut messbare Eigenschaft. Eher kann die Gesamtmenge der Phraseologismen als „Kontinuum von nicht-, teil- und vollidiomatischen Einheiten“ betrachtet werden (Wotjak & Heine 2007: 41). Dadurch gibt es auch unidiomatische oder nur schwach idiomatische Phraseologismen, wie Kollokationen. Die Bedeutungsveränderungen der phraseologischen Komponenten werden auch mit der Dichotomie Kompositionalität vs. Nicht-Kompositionalität bezeichnet. Die Kompositionalität bedeutet, dass die Gesamtbedeutung des Phraseologismus aus der Summe der Bedeutungen der einzelnen Komponenten zu schließen ist (Caro Cedillo 2004: 38).

Ein wichtiges Merkmal der Phraseologismen ist auch ihre Festigkeit (s. Burger 2010: 14f.), die unter vielen Aspekten betrachtet werden kann, die miteinander verbunden sind. Die Festigkeit kann strukturell oder formal, syntaktisch, semantisch, lexikalisch, pragmatisch oder psycholinguistisch sein. Es ist ein Zeichen der Festigkeit, dass der Ausdruck in einem Lexikon auftritt, d.h. der Ausdruck ist lexikalisiert (s. Koski 1981: 5, 24f.; Palm 1997: 36). Eine phraseologische Wörterverbindung ist zugleich reproduktiv, d.h. sie kann als solche Einheit immer wieder reproduziert werden (vgl. Irsula Peña 1994: 18).

3.2 Kollokationen

3.2.1 Syntaktischer Aspekt

Kollokationen bestehen aus einem Kollokanten, d.h. dem Basiselement, und einem Kollokat, das in Verb-Substantiv-Kollokationen das Verb ist. Der substantivische Kollokant kann in verschiedenen syntaktischen Funktionen auftreten. Das Substantiv kann zumindest als syntaktisches Subjekt oder Objekt vorkommen (Hausmann 2003: 315; Baschewa 2010: 9), wie in Beispielen *ein Krieg bricht aus* und *einen Scheck einlösen* (Baschewa 2010: 9). Somit bestehen Verb-Substantiv-Kollokationen aus einem Nominalsatz und einem Prädikat. Außerdem kann der Kollokant nach der Studie von Markus & Korhonen (2005: 330f.) als Präpositional-, Dativ- oder Genetivobjekt, als Objekt des zweiten Grades oder als Subjekt- oder Objektprädikativ vorkommen. Typisch sind nach Hausmann (2003: 316) die Kollokationen, die sich aus zwei Komponenten zusammensetzen, aber auch mehrteilige Kollokationen sind möglich. Zwei Kollokationen können auch in einer so genannten Tripel-Struktur auftreten, z.B. *massive Kritik + Kritik üben = massive Kritik üben* (vgl. Hausmann 2003: 316).

²⁸ Traditionell werden keine Komposita als Phraseologismen betrachtet (Bolly 2011: 32f.), aber dazu gibt es abweichende Meinungen (vgl. Szczygł 2004: 76f.).

Die syntaktische Festigkeit der Kollokationen ist schwach, da sie allermindest dadurch vorkommt, dass die Komponenten eine Neigung haben, zusammen aufzutreten – nicht unbedingt nebeneinander in einer bestimmten Reihenfolge oder einem bestimmten Kasus (vgl. Burger 2003: 21f.). Die Komponenten können sogar in verschiedene Satzteile eingeteilt werden, wie bei der Kollokation *Dividende ausschütten* im Beispiel *Die Dividenden, die letztes Jahr ausgeschüttet worden sind, müssen versteuert werden* (Caro Cedillo 2004: 40). Anders als typische Idiome erlauben Kollokationen mehrere Grundformen (ebd.). Deswegen werden in dieser Arbeit auch die Partizipien als Verbkollokate beachtet. Obwohl Kollokationen syntaktisch eher nicht stabil sind, sind sie nach Caro Cedillo (2004: 40) äußerlich stabil, da sie rekurrent in einem Fachbereich und in einer Kommunikationssituation in einer bestimmten Bedeutung Verwendung finden.

3.2.2 Lexikalischer Aspekt

Nach dem empirischen Konzept sind Kollokationen rekurrente und vorhersehbare Wortverbindungen (Evert 2009: 1213f.). Das Kriterium der Rekurrenz kann allerdings kritisiert werden, da einerseits nicht alle häufigen Wortverbindungen Kollokationen sind und weil es andererseits auch Kollokationen gibt, die in seltenen Kontexten auftreten (vgl. Hanzlíčková 2010: 82). Kollokationen sind jedenfalls präferierte Zusammensetzungen von Wörtern, während nicht alle theoretisch zulässigen Formulierungen des Sprachsystems akzeptabel sind (vgl. Steinbügel 2005: 7). Den Aufbau der Kollokationen begrenzen somit auch andere als nur die gewöhnlichen syntaktischen und semantischen Restriktionen (vgl. Burger 2010: 19).

Kollokationen sind ein Teil der Langue-Ebene, d.h. ein Teil des Sprachsystems und werden nur in der Rede auf der Parole-Ebene reproduziert, während freie Wortverbindungen zur Parole-Ebene gehören und ad hoc gebildet werden (vgl. Häcki Buhofer 2011: 17f.; Čermák 2000: 429). Kollokationen sind somit „vorgefertigte Kombinationen von Wörtern“ (vgl. Burger 2010: 31). Ein anderes Erklärungsmodell für Kollokationen heißt *lexical priming*. Danach hat man eine Neigung dazu, diejenigen Kontexte der Wörter zu reproduzieren, die wir früher im Gebrauch gehört haben. (Hoey 2007: 7f.; s. auch Hoey 2005.)

Einzelne Wörter mit einer bestimmten Eigenschaft haben eine unterschiedliche Fähigkeit sich mit Kollokanten zu kombinieren. Diese Fähigkeit wird *collocability* genannt. (Čermák 2010: 23.) Die Kollokate, die sich mit den Kollokanten verbinden, weisen eine horizontale und eine vertikale Ebene auf. Im Letzteren steuert die Zusammenschließung der Wörter ein gemeinsamer semantischer Zug. Die horizontale und die vertikale Ebene bilden zusammen die Makrostruktur einer Kollokation. (Vgl. Irsula Peña 1994: 34.) In der Übersicht 1 werden die horizontalen und vertikalen Ebenen der Kollokate des Kollokanten *Angst* dargestellt.

Syntagma		Kollokant: Angst			
Paradigma	<i>bekommen</i>	<i>haben</i>	<i>machen</i>	<i>äußern</i>	<i>überwinden</i>
	<i>kriegen</i>	<i>empfinden</i>	<i>einflößen</i>	<i>spiegeln</i>	
		<i>fühlen</i>	<i>einjagen</i>	<i>verraten</i>	
		<i>merken</i>	<i>hervorrufen</i>		
		<i>spüren</i>	<i>auslösen</i>		
		<i>verspüren</i>	<i>erwecken</i>		
			<i>säen</i>		

(Irsula Peña 1994: 34)

Übersicht 1. Die vertikale (*paradigma*) und die horizontale (*syntagma*) Ebene der Kollokate.

3.2.3 Semantischer Aspekt

Nach Hausmann (2003: 312) handelt es sich bei Kollokationen um eine phraseologische Kombination, in der der Kollokant ohne Kontext zu definieren, zu übersetzen und zu lernen ist, während das Kollokat nur in Verbindung mit seinem Kontext zu definieren, zu übersetzen und zu lernen ist. Es geht um eine hierarchische Beziehung: Der Kollokant ist semantisch autonom und das Kollokat semantisch abhängig vom Kollokanten. Anders gesagt spezifiziert sich die Bedeutung des Kollokats in der Kollokation. (Caro Cedillo 2004: 69.) Wegen der semantischen Abhängigkeit bildet die Kollokation eine begriffliche Einheit.

Nach Firth (1957: 11f.) sind die Kollokate Wortschatz, zu dessen Umgebung die Kollokanten typisch gehören. Nach Firth (1957: 12) kann z.B. behauptet werden, dass ein Teil der Bedeutung des Wortes *cow* in der Kollokation *cows give milk* geäußert wird. Auch Coseriu (1967: 120) diskutiert in Anlehnung an Porzig²⁹ die Verbindung der Bedeutungen zwischen zusammen vorkommenden Wörtern: Zum Beispiel hat das Adjektiv *blond* in sich die Bedeutung 'Haar', da nur Haare blond sein können. Dieserart Relation nennt Coseriu (1967: 293) *lexikalische Solidarität*.

Kollokationen sind nicht irgendwelche Kombinationen von Wörtern. Hausmann (1985: 118f.) unterscheidet zwischen spezifischen und unspezifischen Kombinationen, von denen die spezifischen Kombinationen Kollokationen sind. Spezifisch sind die Wortverbindungen, in denen das Kollokat etwas Spezifisches gegenüber der Bedeutung des Kollokanten ausdrückt, z.B. *ein Buch aufschlagen* (Hausmann (1985: 118f.)). Die spezifischen Kombinationen unterscheiden sich von den unspezifischen dadurch, dass die unspezifischen bzw. freien Wortverbindungen nicht gleichermaßen Restriktionen gegenüber dem Nebenwort aufweisen, wie in den Beispielen *ein Auto kaufen* oder *ein Haus kaufen*, in denen die Aktion *kaufen* unspezifisch und „banal“ gegenüber den Kollokanten *Auto* oder *Haus* ist (vgl. Hausmann 1985: 118f.).

²⁹ Porzig, Walter 1957. *Das Wunder der Sprache*. Bern. (Coseriu 1967: 293).

Kollokationen gehören zur Gruppe der nicht-idiomatischen oder schwach idiomatischen Phraseologismen. Trotzdem ist die Kompositionalität der Kollokationen nach Caro Cedillo (2004: 38) strittig, da die präzise Bedeutung des Kollokats erst durch seine Verbindung zum Kollokanten bestimmt wird. Deswegen ist die Bedeutung der Kollokationen eher halbkompositionell (Caro Cedillo 2004: 38; L’Homme & Bertrand 2000: 500). Nach Svensson (2008: 82) sind die Eigenschaften Motiviertheit, Transparenz, Dekompositionalität und Bildlichkeit sowie ihre Antonyme mit der Kompositionalität verknüpft. Bei der Motiviertheit geht es darum, dass das Zusammenvorkommen von Wörtern logisch ist. Bei einem dekompositionellen Fall ist es wieder nachvollziehbar, wie die einzelnen Wörter zur Gesamtbedeutung beitragen. (S. Svensson 2008: 83f.)

3.2.4 Fachsprachliche Kollokationen

Petkova-Kessanlis (2010: 120f.) hat die Verb-Substantiv-Kollokationen im Bereich der Gesprächsforschung in drei Gruppen eingeteilt je nachdem, wie die Bedeutungen ihrer Komponenten von ihren gemeinsprachlichen Bedeutungen abweichen. Zur ersten Gruppe gehören die Kollokationen, die sich aus einem Terminus und einem Verb zusammensetzen, das in der Kollokation eine fachsprachliche Bedeutung hat (ebd.). In der zweiten Gruppe sind die Kollokationen, die aus einem Terminus und einem Verb bestehen, das seine gemeinsprachliche Bedeutung in der Kollokation behält. Zur dritten Gruppe gehören die Kollokationen, die ein gemeinsprachliches Substantiv und ein fachsprachliches Verb beinhalten. (Ebd., 122f.). Auch L’Homme (1992: 493f.) hat festgestellt, dass Verben fachsprachliche Inhalte tragen können. Nach L’Homme (1992: 493f.) weichen fachsprachliche Verben entweder von ihrer Bedeutung bzw. Form von gemeinsprachlichen Verben ab oder sie haben einen besonderen Status in einer Fachsprache, und werden wegen ihrer Konventionalität in einer Fachsprache gebraucht.

Für die Fachsprachen sind nicht nur Termini charakteristisch, sondern auch rekurrente syntaktische Ketten, die die Termini umgeben (Tabares Plasencia 2010: 286). Die Einbettung der Termini in ihren sprachlichen Kontext steuern nicht nur die gewöhnlichen semantischen und syntaktischen Restriktionen, sondern es gibt daneben andere Restriktionen. Wegen der Restriktionen einer Fachsprache fordert ein Wort ein bestimmtes Nebenwort (L’Homme & Bertrand 2000: 497). Außerhalb des fachsprachlichen Kontexts verlieren die Komponenten allerdings ihre fachsprachliche Verbindung (Kjær 1991: 117). Ebenfalls gelten die Definitionen der Termini sowie diejenigen der terminologischen Phraseologismen nur in einer Fachsprache (Burger 2010: 49). Terminologische Phraseologismen sind auch Verb-Substantiv-Kollokationen, die verbale Formen von Substantivtermini sein können, vgl. die Beispiele von Gruntar Jermol (2007: 140f.) *Vollmachtsüberschreitung* und *Vollmacht überschreiten*. Somit kann die phraseologische Bedeutung einer fachsprachlichen Kollokation genau definiert sein, ähnlich wie bei einem substantivischen Fachwort.

Charakteristisch für fachsprachliche Kollokationen ist auch ihre Konzeptualität (vgl. L’Homme & Bertrand 2000: 498; Caro Cedillo 2004: 77). Dabei handelt es sich darum, dass fachsprachliche Kollokationen eine

Tendenz haben, Substantivgruppen auszubilden, d.h. die Substantive desselben semantischen Feldes haben gemeinsame Kollokate (Caro Cedillo 2004: 77), vgl. *eine Klage, eine Anklage erheben*.

3.2.5 Rechtssprachliche Kollokationen

Die Rechtssprache ist durch deskriptive und preskriptive Normen festgelegt. Bei den preskriptiven Normen ist der Textproduzent indirekt dazu verpflichtet, diejenigen Wörter auszuwählen, mit denen ein bestimmter Prozess oder Sachinhalt ausgedrückt werden muss. Sonst kann es Unklarheit darüber geben, welches Rechtsgeschäft eigentlich gemeint ist. Bei den deskriptiven Normen wählt der Textproduzent routinemäßig den konventionellen Ausdruck, obwohl eine synonyme Wortwahl nicht besonders schaden würde. (Kjær 1992: 52f.) Diese Normen charakterisieren die Entstehung stabiler Ausdrücke in der Rechtssprache.

Nach Kjær (2007: 509) ist die häufigste Kollokationsstruktur in der Rechtssprache eine Kombination von einem Verb und einem Substantiv. Der Kollokant ist ein rechtssprachlicher Terminus, mit dem sich konventionell ein bestimmtes Verbkolokat zusammensetzt (Kjær 2007: 509). Der Kollokant kann auch polylexikalisch sein (Liimatainen 2015: 2). Die rechtssprachlichen Verb-Substantiv-Kollokationen drücken eine juristisch definierte Handlung aus, vgl. *ein Testament errichten, einen Wechsel ziehen, ein Urteil erlassen* und *einen Antrag stellen* (Kjær 2007: 509). Auf diese Weise ergibt sich die fachsprachliche Bedeutung des Kollokats ausschließlich im Zusammenhang mit dem Terminus (Liimatainen 2015: 1).

4 Untersuchungskorpus und -methode

Das Untersuchungskorpus ist ein multilinguales Korpus, das sich aus originalsprachlichen vergleichbaren Teilkorpora zusammensetzt. Das finnische Teilkorpus besteht aus dem Gesetz *rikoslaki* (Oikeusministeriö 2013), welches das zentrale Gesetz des finnischen Strafrechts ist, und das deutsche aus dem Strafgesetzbuch (StGB) (BMJ=Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz 2013) und aus den in den Werken Nebenstrafrecht I (Lagodny & Miebach 2013), Nebenstrafrecht II (Joecks & Schmitz 2010) und Nebenstrafrecht III (Lagodny 2009) genannten anderen strafrechtlichen Vorschriften. Das finnische Teilkorpus hat 55 700 Tokens und das deutsche 253 600 Tokens. Die Ähnlichkeit hinsichtlich der Repräsentiertheit der Teilkorpora ist für ihre Vergleichbarkeit wichtiger als ihre einheitliche Größe, da es um eine qualitative Studie geht. Die Korpusstudie wurde mit der Software *WordSmith Tools* durchgeführt.

Es werden die aus dem Korpus ausgezogenen Kollokationen hinsichtlich ihrer syntaktischen, lexikalischen und semantischen Züge analysiert. Die zu studierenden syntaktischen Züge sind die Zahl der Komponenten, die syntaktischen Funktionen der Kollokanten und die syntaktische Festigkeit. In Bezug auf die lexikalischen Züge werden die Festigkeit und Reproduktivität sowie die daran liegende Rekurrenz betrachtet. Außerdem werden die Makrostrukturen der Kollokationen sowie ihre Konzeptualität, collocability und Lexikalisiertheit studiert. Daneben werden solche semantischen Eigenschaften wie die semantische Abhängigkeit und lexi-

kalische Solidarität der Komponenten, die Spezifität des Kollokats gegenüber dem Kollokanten und die Kompositionalität analysiert. Weiter wird diskutiert, wie sich das Kollokat im Verhältnis zur Gemein- und Fachsprache verhält, ob es abstrakt oder konkret ist oder ob es eine Metapher bildet.

In der Analyse werden Kollokationen studiert, deren Kollokant eine Strafe oder eine Straftat ausdrückt. In der Kollokationssuche wurden allerdings nicht alle Termini beachtet, die eine Strafe ausdrücken, sondern nur die üblichsten. Außerdem war ein Kriterium die partielle Äquivalenz der finnischen und deutschen Termini. Aus diesen Gründen wurden die folgenden Termini für die Analyse ausgewählt: *Strafe*, *rangaistus*, *Freiheitsstrafe*, *vankeus*, *vankeusrangaistus*, *Geldstrafe* und *sakko*, *sakkorangaistus*.

Das Korpus, die Kollokate oder die Kollokanten sind nicht lemmatisiert. Die Lemmatisierung der Teilkorpora ist nicht notwendig, da die Analyse der Kollokationen sich nicht auf Signifikanzberechnungen begründet und die Handhabung der Ergebnisse ist auch manuell möglich. Die Konjugationen und die Kasus wurden beachtet, indem nur der Stamm des Terminus in das Suchfeld geschrieben wurde, z.B. *rangaistu** (vgl. *rangaistus*). In dieser Phase wurden alle nicht passenden Treffer eliminiert, z.B. *rangaistusvaatimus* [Strafantrag]. Danach wurden die Verben ausgezogen, die höchstens fünf Wörter vom Terminus entfernt liegen. Diese Verben wurden nun zusammen mit den Termini unter Berücksichtigung der verschiedenen Kasus und Konjugationen gesucht, vgl. *er kenn*/erkannt**. Nicht passende Treffer wurden eliminiert. Es wurden nur die Kollokationen mit der Mindestfrequenz drei in die Analyse einbezogen.

5 Verb-Substantiv-Kollokationen der Begriffe Strafe und rangaistus im Untersuchungskorpus

5.1 Syntaktischer Aspekt

Alle Kollokanten sind Nebenglieder der Begriffe *Strafe* bzw. *rangaistus*, weswegen die Kollokanten und die mit ihnen verbundenen gemeinsamen Kollokate hier als konzeptuelle Kollokationen behandelt werden, die typisch für Fachsprachen sind. Die aus dem Korpus ausgezogenen finnischen und deutschen Kollokationen werden im Folgenden dargestellt.

Sowohl die finnischen als auch die deutschen Kollokationen bestehen hauptsächlich aus zwei Komponenten – einem Verb und einem Substantivsatz. Eine finnische Kollokation, *muuntaa (jkn sakko) vankeudeksi* und eine deutsche Kollokation, *etw. ist mit Strafe bedroht*, setzen sich jedoch aus drei Komponenten zusammen³⁰ sind aber keine Tripel-Strukturen. Das stimmt mit der Behauptung überein, dass eine Struktur von zwei Komponenten typisch, aber eine Struktur von mehreren Komponenten auch möglich ist.

³⁰ *Etw. ist mit Strafe bedroht* besteht aus einem Kopulaverb, einem Objekt des zweiten Grades und einem Prädikativ.

Finnische Kollokationen	Deutsche Kollokationen
<i>mitata rangaistus (jstk)</i>	<i>etw. auf die Strafe anrechnen</i>
<i>muuntaa (jkn sakko) vankeudeksi</i>	<i>von Strafe absehen</i>
<i>määrätä rangaistus (jstk) – määrätä jstk vankeusrangaistus – määrätä (jstk) sakko(a)</i>	<i>mit Strafe/Freiheitsstrafe bedroht sein</i>
<i>suorittaa rangaistus/ rangaistustaan/ rangaistuksia – suorittaa vankeusrangaistus/ vankeusrangaistuksia</i>	<i>mit Freiheitsstrafe/ Geldstrafe bestrafen</i>
<i>säättää rangaistus jstk/ säättää (jnk) rangaistukseksi jtk/jk</i>	<i>auf Strafe/Freiheitsstrafe/ Geldstrafe erkennen – gegen jmdn. erkannt- te Strafe/Freiheitsstrafe</i>
<i>tuomita rangaistus (jstk) – tuomita (jstk) vankeus/vankeutta – tuomita (jstk) vankeusrangaistus – tuomita (jstk) sakko(a) – tuomita (jstk) sakko-rangaistus</i>	<i>Strafe erlassen (einen Teil der) Strafe erledigen</i>
<i>tuomita jk rangaistukseen (jstk) – tuomita jk vankeuteen (jstk) – tuomita (jk) (jstk) vankeusrangaistukseen – tuomita jk jstk sakkoon – tuomita jk jstk sakkorangaistukseen</i>	<i>Strafe mildern (einen Teil der) Strafe/Freiheitsstrafe verbüßen</i>
<i>tuomita rangaistukseksi (jstk)</i>	<i>zu (einer) Freiheitsstrafe verurteilen</i>
<i>vähentää rangaistuksesta jtk</i>	<i>Freiheitsstrafe/ Geldstrafe verwirken</i>
<i>yhdistää rangaistuksia – yhdistää vankeusrangaistus (jhk)</i>	<i>Strafe vollstrecken Strafe vollziehen</i>

Bei 54,5 % der finnischen Kollokationen ist der Kollokant ein syntaktisches Objekt und bei 45,5 % eine Adverbialergänzung. Bei 57,1 % der deutschen Kollokationen ist der Kollokant ein Akkusativobjekt und bei 35,7 % ein Präpositionalobjekt. Die Ergebnisse stimmen überein mit denjenigen von Markus und Korhonen (2005: 336), nach denen die Kollokanten aus dem LGDaF-Korpus größtenteils (75 %) Akkusativobjekte sind.

Der Kollokant hat eine bestimmte syntaktische Funktion gegenüber dem Kollokat. Die Kollokation kann allerdings in verschiedenen syntaktischen Funktionen auftreten, vgl. *Strafe verbüßen*, *verbüßte Strafe*. Das Letztere kann auch als attributive Kollokation bezeichnet werden. In dieser Arbeit basiert die Kategorisierung der Kollokationen jedoch auf den Wortarten der Komponenten. Ähnlich wie Caro Cedillo (2004: 40) feststellt, weisen die Kollokationen einen weiten syntaktischen Spielraum auf. Es kann auf den Kollokanten mit einem Pronomen referiert werden, die Reihenfolge der Komponenten kann variieren, der Kollokant kann attributive Bestimmungen haben und die Komponenten können in verschiedene Sätze mit einem Relativpronomen eingeteilt werden. Wegen des weiten syntaktischen Spielraums unterscheiden sich die Kollokationen von Idiomen und Funktionsverbgefügen und ähneln den freien Wortverbindungen. Auf der anderen Seite erscheint ein kleiner Teil der Kollokationen ausschließlich in einer bestimmten Form, was darauf hinweist, dass diese Kollokationen neben ihrer äußerlichen Festigkeit auch von ihrer Form in der Sprache des Strafrechts stabil und festgelegt sind.

5.2 Lexikalischer Aspekt

Auf der horizontalen Ebene der Konkordanzansicht befinden sich die einzelnen Äußerungen der Parole-Ebene. Die vertikale Ebene stellt wiederum die Langue-Ebene dar, indem eine bestimmte Struktur, wie z.B. die Kollokation *Strafe verhängen* rekurrent in einer Fachsprache auftritt (vgl. Tognini-Bonelli 2001: 98). Gleichzeitig stellt die vertikale Ebene dar, wie die Ersteller der strafrechtlichen Vorschriften die Sprache verwenden und assoziieren. Mithilfe des Korpus sehen wir, dass nach ihrer allgemeinen Vorstellung die Wörter *Strafe* und *verhängen* zusammengehören und eine lexikalische Einheit bilden.

Aufgrund der durchschnittlichen Frequenzen der Kollokationen und der Höchstfrequenzen der freien Wortverbindungen im Untersuchungskorpus ist erwartbar: je größer die Frequenz, desto wahrscheinlicher geht es um eine reproduktive und stabile Kollokation. Auf diese Weise kann mithilfe einer ausreichend hohen erforderlichen Frequenz eine Menge von Wortverbindungen ausgelesen werden, von der der Großteil Kollokationen sind. Gleichzeitig können die Wortverbindung und ihr äußerer Kontext rekurrent sein, ohne dass es semantisch um eine Kollokation geht. Andererseits bedeutet eine niedrige Frequenz automatisch nicht, dass es um eine freie Wortverbindung geht, da die Kollokation und ihr äußerer Kontext im Korpus selten sein können, was auch der Fall bei einigen Kollokationen in diesem Korpus ist.

Die aus dem Korpus ausgezogenen Kollokate weisen eine vertikale und eine horizontale Ebene auf und beschreiben somit die Makrostrukturen der mit den Begriffen *Strafe* und *rangaistus* verbundenden Kollokate (s. Kap. 3.2.2). Auf der vertikalen Ebene sind die Kollokate, deren Beziehung auf die sprachäußere Wirklichkeit parallel ist, die jedoch nicht synonymisch sind. Z.B. die Kollokationen *jmdn. zu Freiheitsstrafe verurteilen* und *Freiheitsstrafe verhängen* haben eine ähnliche äußere Beziehung, aber werden aus verschiedenen Perspektiven und in unterschiedlichen Kontexten verwendet. Die Makrostrukturen sehen im deutschen und finnischen beträchtlich unterschiedlich aus. Das erklärt sich sowohl durch sprachäußere als auch -interne Gründe: Das Korpus besteht nur aus Gesetzessprache, die Suchmethode erreicht nicht alle Kollokationen, es werden nicht dieselben Sachinhalte in beiden Sprachen durch Verben ausgedrückt und einige Kontexte des einen Teilkorpus kommen nicht in dem anderen vor.

Im Korpus stellt sich heraus, dass die Kollokate eine Tendenz haben, mit den Termini desselben semantischen Feldes aufzutreten (s. Kap. 3.2.4; L'Homme & Bertrand 2000: 498, 501f.; Caro Cedillo 2004: 77). Die Tendenz ist allerdings nicht regelhaft. In beiden Korpora bekommt der Terminus, der den Oberbegriff nennt, d.h. *rangaistus* oder *Strafe*, am meisten Kollokate. Dadurch ist ihre Fähigkeit sich mit Kollokaten zu verbinden d.h. ihre *collocability* zumindest scheinbar besser als bei ihren Unterbegriffen. Die Häufigkeit des Oberbegriffes als Kollokant erklärt sich weniger durch semantische Aspekte als eher durch das Streben nach Allgemeingültigkeit. Semantische Gründe erklären jedoch, warum das Verb *bestrafen* sich nicht mit dem Oberbegriff *Strafe* verbindet und eventuell auch, warum die Verben *erledigen* und *verbüßen* nicht mit

dem Terminus *Geldstrafe* zusammenvorkommen. Außerdem scheint das Sichverbinden der Komponenten größtenteils nicht lexemgebunden zu sein, sondern die Verbindungsfähigkeit der Komponenten ist weitgehend von einer Bedeutungsbeziehung des Kollokats zu einer weiteren begrifflichen Einheit abhängig. Trotz der häufigen Konzeptualität verbindet sich das Kollokat nicht unbedingt mit allen Termini, die zu derselben Begriffshierarchie gehören, und das könnten arbiträre oder konventionelle Restriktionen erklären.

Ein Einblick in die Lexiken *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2015), *Lakikielen perussanakirja suomi–saksa–suomi* (Niiranen & Wollstén 1996) und *Lakikielen sanakirja suomi–englanti* (Joutsen 2005) erweist, dass die meisten der zu studierenden finnischen Kollokationen in zumindest einigen von diesen Wörterbüchern auftreten. Ebenfalls sind die meisten der deutschen Kollokationen in die Lexiken (oder in einige davon) *Duden* (2015), *Lakikielen perussanakirja suomi–saksa–suomi* (Niiranen & Wollstén 1996) und *Saksa–suomi-suursanakirja* (Korhonen 2008) eingegangen d.h. sie sind lexikalisiert (s. Kap.3.1).

5.3 Semantischer Aspekt

In beiden Sprachen sind einige der Kollokationen verbale Formen von einem Terminus, der eine juristische Definition hat, vgl. *von Strafe absehen* vs. *Absehen von Strafe*, *Strafe mildern* vs. *Milderung*. Außerhalb der Kollokation hat das Verb eine gemeinsprachliche Bedeutung, aber in diesen Kollokationen und in einem rechtssprachlichen Kontext bezieht sich die Gesamtbedeutung der Kollokation auf eine juristisch bestimmte Handlung. Dadurch ist die Bedeutung des Verbkollokats mit der Gesamtbedeutung der Kollokation gebunden. Die Bedeutung des Verbs spezifiziert sich von seiner gemeinsprachlichen Bedeutung, da die rechtssprachliche Bedeutung der Kollokation nicht dadurch erreichbar ist, dass die gemeinsprachliche Bedeutung des Kollokats und die Bedeutung des Terminus summiert werden. Die Bedeutung des Kollokats spezifiziert sich auch in den Kollokationen *Strafe erledigen*, *mit Strafe bedroht sein* und *mit Freiheitsstrafe/Geldstrafe bestrafen*, bei denen die Verben auch in der Gemeinsprache auftreten.

Einige Kollokate sind wieder polysemisch, indem sie sowohl gemein- als auch fachsprachliche Bedeutungen haben, die bedeutend voneinander abweichen. Bei diesen ist es nicht anschaulich, über eine Spezifizierung der gemeinsprachlichen Bedeutung zu sprechen. Solche deutlich polysemischen Verben sind *verurteilen* (*zu (einer) Freiheitsstrafe verurteilen*), *verhängen* (*Strafe verhängen*), *erlassen* (*Strafe erlassen*), *erkennen* (*auf Strafe erkennen*), *vollziehen* (*Strafe vollziehen*) und *verwirken* (*Strafe verwirken*), das gerade in der Sprache des Strafrechts die Bedeutung ‚das Sichzuziehen eines Übels durch eigene Handlung‘ im Unterschied zu seinen anderen rechtssprachlichen Bedeutungen hat (Academic 2012: s.v. *Verwirkung*). In zwei deutschen Kollokationen, vgl. *verbüßen* und *vollstrecken* hat das Verb ausschließlich eine fachsprachliche Bedeutung.

Alle finnischen und deutschen Kollokationen sind motiviert d.h. das Zusammenvorkommen der Komponenten ist logisch. Die Kollokationen sind dennoch nicht völlig dekompositionell. Die Kollokationen drücken im

strafrechtlichen Kontext eine strafrechtliche Handlung aus, und der Anteil des Kollokats von dieser juristischen Gesamtbedeutung kann nicht als eine eigenständige Bedeutung gegeben werden. Alle Kollokationen sind etwa durchsichtig, da die gemeinsprachlichen Bedeutungen der Komponenten Hinweis über die phraseologische Gesamtbedeutung der Kollokation geben, obwohl sie nicht einzig von den gemeinsprachlichen Bedeutungen der Komponenten abgeleitet werden können. Trotzdem ist die lexikalische Form der Kollokationen anschaulich und sie sind eher unidiomatisch. Einige Kollokate können wieder als figurativ betrachtet werden, indem sie eine konkrete gemeinsprachliche Bedeutung haben, aber in der Fachsprache in einer figurativen Bedeutung erscheinen. In diesem Sinne sind im Deutschen die Verben in den folgenden Kollokationen etwa figurativ: *von Strafe absehen*, *auf Strafe erkennen*, *Strafe mildern* und *Strafe verhängen*. Das Verb ist von seiner gemeinsprachlichen Bedeutung her konkret, die Kollokation drückt aber eine abstrakte juristische Handlung aus. Ferner ist die Gesamtbedeutung jeder Kollokation mehr als die Summe ihrer Komponenten. Aus den genannten Gründen sind die Kollokationen nicht völlig kompositionell, sondern eher halbkompositionell.

Die meisten finnischen und deutschen Kollokate sind von ihrer phraseologischen Bedeutung her abstrakt, aber es gibt auch konkrete Bedeutungen, so wie *Strafe erledigen*, *Strafe verbüßen*, *Freiheitsstrafe verwirken*, *Strafe vollstrecken* und *Strafe vollziehen*. Die Kollokationen *auf die Strafe anrechnen*, *von Strafe absehen*, *auf Strafe erkennen*, *Strafe erlassen*, *Strafe mildern*, *Strafe verhängen* und *zu einer Freiheitsstrafe verurteilen* sind dagegen abstrakte Sprechakte, d.h. mit der Sprache werden Handlungen durchgeführt (s. Helin 1999: 47f.; Kap. 2.1). Einem Sprechakt folgt die Konkretisierung seiner Einflüsse in die Praxis.

Keine der finnischen Kollokationen ist im Sinne von Coseriu (1967: 293f.) lexikalisch solidarisch (s. Kap. 3.3.4), so dass die Beziehung der Komponenten den Beziehungen *blond* – *Haar* oder *beißen* – *Zähne* entsprechen würde. Diese Wörter sind semantisch miteinander verknüpft, indem die Bedeutung des Adjektivs oder des Verbs diejenige des Substantivs enthält und ihre Bedeutungen nicht ohne das Substantiv beschrieben werden können. Von den deutschen Kollokationen haben u.a. die folgenden Wörter eine gleichartige Beziehung: *Strafe* – *bestrafen*, *verbüßen*, *verurteilen*. Jedoch ist in allen finnischen und deutschen Kollokationen das Verbkollokat spezifisch gegenüber dem Kollokanten (s. Kap. 3.2.3), d.h. es drückt eine Handlung aus, die sich spezifisch auf die Bedeutung des Kollokanten bezieht. Gleichzeitig signalisieren sie etwas von der Bedeutung des Kollokanten, vgl. *verhängen* – *Strafe* (s. Firth 1957: 12; Kap. 3.2.3).

In jeder Kollokation ist das Kollokat semantisch vom Kollokanten abhängig. Die Kollokation bildet eine begriffliche Einheit, die sich auf den Terminus bezieht und die zumindest in einigen Fällen genau definiert ist. In der Rechtssprache steuern die preskriptiven und deskriptiven Normen die Zusammensetzung der Komponenten, weswegen nur ein bestimmtes Kollokat mit dem Terminus vorkommen kann, um eine bestimm-

te rechtssprachliche Bedeutung zu erwirken. Dadurch sind rechtssprachliche Kollokationen lexikalisch und semantisch festgelegt.

6 Fazit

Alles im allem sieht der Begriff der strafrechtlichen Verb-Substantiv-Kollokation im Finnischen und Deutschen aufgrund der aus dem Korpus ausgezogenen Kollokationen folgendermaßen aus:

- ✓ gehören zur Langue-Ebene der Sprache
- ✓ bilden Gruppen von konzeptuellen Kollokationen aus
- ✓ der Terminus, der den Oberbegriff nennt, hat die beste Verbindungsfähigkeit bzw. collocability, Strebung nach Allgemeingültigkeit
- ✓ das Sichverbinden der Komponenten ist normiert
- ✓ hauptsächlich lexikalisiert
- ✓ bauen sich größtenteils aus zwei Komponenten auf, aber auch mehrere Komponenten sind möglich
- ✓ der Kollokant ist im Finnischen am häufigsten eine Objektivergänzung und im Deutschen ein Akkusativobjekt
- ✓ schwache syntaktische Festigkeit
- ✓ weisen lexikalische und semantische Festigkeit auf
- ✓ das Kollokat hat in der Kollokationen eine fachsprachliche Bedeutung (das Verb hat entweder ausschließlich eine fachsprachliche Bedeutung vorhanden, die gemeinsprachliche Bedeutung des Verbs spezialisiert sich in der Kollokation, das Verb hat mehrere Bedeutungen, aus denen sich die fachsprachliche realisiert)
- ✓ das Verbkollokat ist meistens von seiner Bedeutung her abstrakt
- ✓ drücken Sprechakte, juristische Zustände, Handlungen oder Prozesse aus
- ✓ halbkompositionell
- ✓ das Verbkollokat ist spezifisch gegenüber dem Kollokanten
- ✓ das Verbkollokat signalisiert etwas von der Bedeutung des Kollokanten
- ✓ in einigen Fällen ähnelt die Beziehung des Verbs und Substantivs einer lexikalischen Solidarität
- ✓ die phraseologische Bedeutung des Verbkollokats sowie die phraseologische Gesamtbedeutung der Kollokation sind vom Kollokanten semantisch abhängig

Die Ergebnisse der Analyse sind weitgehend erwartungsmäßig und stehen im Einklang mit den früheren Kollokationstheorien. Einigermaßen überraschend ist die Beziehung des Verbkollokats zur Fach- und Gemeinsprache. Einige Verben sind von ihrer Bedeutung polysemisch, und in der Kollokation realisiert sich ihre strafrechtliche Bedeutung. Dagegen gab es keine Verben, die ihre gemeinsprachliche Bedeutung in der Kollokation behalten würden, und zwar handelt es sich bei den gemeinsprachlichen Verben eher um freie Wortverbindungen. Das Verbkollokat ist spezifisch gegenüber dem Terminus, und somit ist es natürlich, dass das Kollokat, das eine spezifische Funktion ausdrückt, eine fachsprachliche Bedeutung trägt. Damit

handelt es sich bei den rechtssprachlichen Kollokationen um die Termini und die mit ihnen verbundenen spezifischen Funktionen, die einen Teil der Bedeutung des Terminus ausdrücken.

Die Ergebnisse geben Auskunft über die Verb-Substantiv-Kollokationen und ihre Eigenschaften in der Gesetzessprache des Strafrechts. Auf der Gesetzessprache basieren auch die Sprachen der Rechtspraxis und der Rechtswissenschaften und somit spiegeln sich die Ergebnisse auf diese Ebenen wider. Es tritt aus den Ergebnissen hervor, dass die Kollokationen gleichartig in beiden Sprachen sind. Die wichtigsten Unterschiede haben mit dem *Vita* der mit den Begriffen *Strafe* und *rangaistus* verbunden Kollokationen zu tun, d.h. mit den Bedeutungsfeldern der Verbkollokate.

Die Arbeit bringt die Kollokationen der Rechtssprache als Phänomen zur Sprache, deren tiefe Kenntnisse dem Übersetzer der Rechtssprache, der sonst kein Rechtsexperte ist, nützlich sind. Der Übersetzer der Rechtssprache sollte die normierten Ausdrücke der Rechtssprache kennen, da eine fehlerhafte Verbwahl dazu führen kann, dass sie nicht die erwünschte Rechtswirkung hat. Die Begriffe, die einen juristischen Sonderinhalt tragen, können in der Rechtssprache auch in verbaler Form auftreten. Es stellt sich außerdem heraus, dass die Sprache des Strafrechts eine Tendenz zu konzeptuellen Kollokationen aufzeigt.

Eine Untersuchung über die rechtssprachlichen Kollokationen hilft gleichzeitig, ein Gesamtbild über die rechtssprachlichen Elemente zu entwickeln, die sich in den Kollokationen der Rechtssprache widerspiegeln. In dieser Arbeit zeigen sich z.B. die folgenden rechtssprachlichen Elemente: die Abstraktivität, Allgemeingültigkeit, Sprechakte, juristische Handlungen, Polysemie zwischen den Sprachen der verschiedenen Rechtsbereiche (vgl. *verwirken*) sowie partielle Synonymie (*erledigen*, *verbüßen*). Die Ergebnisse können nicht für die deutsche und finnische Strafrechtssprache verallgemeinert werden. Diese Arbeit gibt jedoch eine Vorstellung darüber, wie die deutschen und finnischen strafrechtlichen Kollokationen sein können. Dass diese Arbeit zwei Sprachen behandelt, dient sie u.a. den Übersetzern und Übersetzerstudenten, die sich mit dem Sprachenpaar Finnisch-Deutsch beschäftigen. Dem Übersetzer der Rechtssprache sind die Kenntnisse über die rechtssprachlichen Kollokationen in diesen zwei Sprachen wichtig, unabhängig davon, welche die Ausgangs- oder Zielsprache ist. Den Übersetzern könnte eine weitere Untersuchung nützen, in der mithilfe eines Parallel- bzw. Übersetzungskorpus die semantische Äquivalenz der finnischen und deutschen Verb-Substantiv-Kollokationen studiert würde.